

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIII. évfolyam 5. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (próza), **Elek Szilvia** (zene),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (dokumentum), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (törvélyszerkesztés), **Vincze Ferenc** (műbírálat), **Wehner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**. Terjesztés: **Németh Lóránt**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Doncsev Toso, Gráfik Imre, Hankiss Elemér, Dr. Koncz Gábor, Radnóti Zsuzsa, Rakovszky Zsuzsa, Szörényi László** (tiszteltetelli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. mfisz. 29. • Telefon/fax: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231

E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

In memoriam Szabados György	borítóbelső
Charles Baudelaire: Visszaháramlás (Szabó Lőrinc fordítása)	3
Szabados György evangéliumi elmélkedése	4
Anca Pedvis: Jazz	10
Dan Emilian Roşca: A poéta kenyere (Szlafkay Attila fordításai)	10
Forgács Miklós: Ekszpanzió XX. – renderjedéssel	11
Papp Tibor: erzsi hidat áll	13
Szombathy Bálint: „Gondolatok...”	14
Győrffy Ákos: Ruysbroek-törödékek	16
Horváth Ödön: György testvér; A végső maszk	18
Hamvas Béla: A tükör összetörök	20
Prágai Tamás: Az eleven maszkok feltámadása	21
Fabó Kinga: Az Operabált megnyitom	24
Németh Péter Mikola: A kettősségben-lét szindrómája	25
Kurdy Fehér János: Privát leülés	30
Forgács Miklós: Grimaszok nélkül a Dunakanyarban	36
A Kassák-emléktábla avatóján	37
Németh Péter Mikola: Kassák-nóta	38
Papp Tibor: Ajánlás	39
Nyírfalvi Károly: Kassák Nagymaroson	40
Golovics Lajos: Ekszpanzió – Reflexió	42
Varga Klára: Mire megjövök	45
Konczek József: Magya(r)merika	47
Szombathy Bálint: Arcom a harcom	53
George Bataille: Az álarc (Bíró Dániel fordítása)	55
Marczinka Csaba: Éposz-haiku; nemaz	59
Wehner Tibor: Az ónhalotti maszk készítésének néhány szabálya	60
Tristan Tzara: Guillaume Apollinaire halálára (Szlafkay Attila fordítása)	63
Szerb Máté: A világ negyedik oszlopa	64
Expanzió Tárlat	
(a színes mellékleten)	
Pilinszky János: Néhány sorban	66
Botz Domonkos: Szeretnek az angyalok	66
Varga Klára: Szárnyas ajtók és ablakok	67
Ladik Katalin: Bukott angyalok	69
Végh Attila: Meddig avangárd az avangárd?	73
Keuler Jenő: Csillagzene	74
Kemsei István: Az új ablak	75
Balaskó Jenő: Hexameterek; Sírfelirat	76

Pálfi Ágnes: Az újkori európai irodalom „héroszai” és az evangéliumi hagyomány	77
Balázs F. Attila: Hullámok	80
Hubay Miklós sorai	82
Szűgyi Zoltán: Betelt idők	83
Boga Bálint: Látni, akkor is...; Nyár vége – ősz	84
Csetneki Gábor: Donna Isabella della Desperada	85
Németh Péter Mikola: Fragmentum(ok)	97
Forgács Miklós: Angyalban Hrabal – Hrabalban Angyal	104
Tózsér Árpád: Egy nemi szerv mindig van olyan szép, mint Edison agya	106
Németh Péter Mikola: Sör-szonett	110
Hajtman Béla: Ó, Bohumile, Bohumile!	111
Falcsik Mari: Ébredések; Egészen másfajta énekek-éneke	113
Triceps: Négy találkozás Slavko Matković holt költővel	114
Pepin bácsival Bohušunk emlékezetére (Szászi Zoltán)	118
Asztalos Tamás: A Prágai kocsmakalauzról	120
Barna T. Attila: Vác felé; Bella Istvánnak; Elhajló füvekbe	124
Fekete J. József: Vissza az Ős-egyhez	125
E számunk szerzői	129
Illusztrációk	
Ekszpanzió > < performanszok	17, 29, 46, 58, 62, 72, 81
A ciklusváltó maszkok Gaál József grafikái	

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 55.

Avantgárd és hagyomány – Hagyomány és
avantgárd (Ekszpanzió XXII–XXIII.
Szimpózium(ok))

Vendég-szerkesztette:
Németh Péter Mikola

Az Expanzió/k> <Ekszpanzió/k felvételeit
1989–2011 között az alábbi fotósok készítették:
Csorba Simon, Herbály Rudolf, Herendi Péter,
Kéri Piroska, Köpöczy Rózsa, Kronauer Éva Lilla,
Maczkó Erzsébet, Németh András Áron, Németh
Balázs Kristóf, Németh Zoltán Pál, Orlik Edit.

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIII. évtolyam 5. szám

Ekszpanzió (5)

**Maszk az arcokon.
Só, víz, véres veríték.
– Megfeszítettet.**

(mikola)

E számunk megjelenését
támogatták:
„Fiesta” Kortárs Művészeti
Alapítvány, Madách Kör,
Szent István Király Alapítvány
az Ipoly-mente Kultúrköréért,
Ipoly Eurorégió Határon Átnyúló
Együttműködés

Charles Baudelaire

VisszaHáramlás

Vidámság anyala, tudod, mi a szorongás,
az önvád, szégyen, az unalom, rémület
s a lidérces vad éj, amikor szivedet
mint papírt gyűri és markolássza a romlás?
Vidámság anyala, tudod, mi a szorongás?

Óh, jóság anyala, tudod, a gyűlölet mi?
S a görcsös ököl, a keserű könny daca,
amikor pokoli sorakozót ver a
Bosszú, s erényeink őt rohannak követni?
Óh, jóság anyala, tudod, a gyűlölet mi?

Egészség anyala, tudod-e, mik a Lázak,
melyek, a menhelyek fakó kapuinál,
mint kivert had, amely csak a gyér napra vár,
mozgó ajakkal és vánszorogva megállnak?
Egészség anyala, tudod-e, mik a Lázak?

Óh, szépség anyala, tudod-e, mik a ráncok,
s a vénség réme, az undok kín: hogy csupa
leplezett borzadály a szem hódolata,
melyből sokáig és mohón ittuk a lángot?
Óh, szépség anyala, tudod-e, mik a ráncok?

Boldogság anyala, óh, vidám, fényes angyal,
Dávid a vég előtt tavaszod erejét
kérte volna, bűvös tested friss delejét!
Én csak imáidat kérem haló szavammal,
boldogság anyala, óh, vidám, fényes angyal!

Szabó Lőrinc fordítása

Szabados György evangéliumi elmélkedése

„Csak arról érdemes beszélni, amiről nem szabad”

*„hogy visszasejtesedjen,
hogy visszasejtesíthesd
mi benned mennyei...”*

Németh Péter Mikola: A *VisszaSejtesít* hívó gondolatára építve folytatjuk együttgondolkodásunkat Szabados György megnyitójával, itt, az Akácfa utcában, a Magyar Műhely Galériában. Így, Wehner Tibor felvezetését követően, ami a meg nem nyitható XX. évi Ekszpanzióról szólt, rendhagyó módon most mégis két megnyitója is lesz kiállítás-performanszunknak. Közben, ha megengeditek, elárulok egy titkot: elképzéseim szerint akár három megnyitója is lehetett volna ünnepi rendezvényünknek, mert álmaimban – vannak még álmaim – váratlan helyzetekbe keveredek, s „rákényszerülök” arra, hogy improvizáljak. Ám ezúttal nem voltam képes megvalósítani azt a vágyálmomat, hogy a párizsi Magyar Műhely alapítói, akár külön-külön, akár együttesen megnyissák évfordulós performansz-sorozatunkat. Láthatóan senki sincs itt most közülük. Bujdosó Alpár már korábban jelezte, hogy nem tud itt lenni, Nagy Pál majd csak a nyár közepére ér Budapestre, Papp Tibor pedig 16-ára repülőjegyet vett, és elutazott Párizsba. De nyáron, úgy ígérte, Visegrádon, ő is velünk lesz. Mert bárhogy is történt, történik, az az avantgárd szellemiség, szelíd területfoglalás, ami az E(x)kszpanzióban ma már virágzik, nekik hármuknak köszönhetően kezdte el bontogatni szirmai. Vagyis, mondjuk ki, ha ők nincsenek a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek Párizsában, akkor a későbbiekben se lett volna esélyünk a kibontakozásra, mi még publikálni se tudtunk volna hol. De most nem is ez a legfontosabb, hanem az, hogy magyarhonban mindig is létezett néhány olyan igaz ember, aki a „Temenosz szent lángját tovább őrizte”, s köztünk maradt, tartotta a „frontokat”, közöttünk lélegzett, és hirdette az „igét” a legnehezebb időkben is. Ilyen zeneteremtő léleknek számított Szabados Mester, akivel egy keszthelyi Magyar Műhely-es találkozón ismerkedtem meg, valamikor a nyolcvanas évek elején. Szabados György időközben az Ekszpanzióban valóságosan is a mesterünk lett. Az „északi géniusz” szülőtteiként mi valóságosan is annak tekintjük őt. Mondom is olykor, hogy csak kevesen érzékelik, amiről Cs. Szabó László ír Londonból nézvést a múlt század közepén, hogy ti. a Dunakanyar a Kárpát-haza legpoétikusabb szegleteinek egyike. Ennek a tájnak a vonzásában már eddig is korszakos művek születtek. Elég csak Szőnyi István Dunakanyar-béli festményeire gondolnunk. A hiba azonban ott esett, írja Csé, hogy akik ide születtek, ebben a tájban élnek, azok általában mit sem tudnak az egészeiről. Szabados György azonban jól tudja, hogy miért él Nagymaroson. Valószínű, hogy azért vásárolt családjának házat a Nap utca 6-ban, hogy rálásson a visegrádi fellegrárra. Jubileumi Ekszpanziókra készülődve megkérdeztem tőle, hogy játszott-e már Visegrádon. Otthonában beszélgettünk erről, abban a

szobában, amelynek ablaka a visegrádi várra néz. Kiderült, hogy ő még sohasem kapott meghívást a „szomszéd várba”. Érthetetlennek tűnt a dolog, hogy egy Európában ismert magyar muzsikussal, zongoraművésszel még sohasem koncertezhetett abban az európai hírvárosban, amire nap mint nap rálátása van a Dunán át. Idővel azonban megértettem, hogy ez nagyon is lehetséges, mert gondoljuk csak meg, hogy a világban a Visegrádi Négyek néven elhíresült egy városka neve. Azért mondom kicsinyítő képzővel, mert nem tudom, hogy tudjátok-e, Visegrádon körülbelül 1200 ember él, tehát nyugodtan állíthatjuk, hogy egy emberléptékű, gyönyörű ékszer ez a kis magyar királyi székhely. És akkor, „csodák csodájára”, ha Nagymarosról átutazóban leszállunk a kompról, a rév épülete falán egy színes szekkón magyarul, németül és angolul is a következőt olvashatja az átutazó: *„Ulmából és környékéről a német telepések a XVIII. században a Dunán az ún. »Ulmerschachtel«-lel érkeztek Visegrádra (Plintenburg) és környékére. Ahol Starhemberg gróf fennhatósága alá kerültek.”* Ha rosszindulatú volnék, ami nem vagyok, akkor úgy kommentálnám ezt a szöveget az ábrázoltak alapján: *mikor a tutajos svábok elfoglalták (pontosabban honfoglalták!) Visegrádot.* Félreértés ne essék, még véletlenül se szeretném megsérteni a térségben élő német kisebbséget. De miután a szöveg így folytatódik: *„A grófság gazdaságilag igen erős lábakon állt, fontos szerepet töltött be a térség kereskedelmében, hivatalos nyelve pedig a német volt. (...) 1945 előtt közel 150 000 német ajkú élt a térségben.”* S a magyar királyi városról, a palotáról, a várról, Károly Róbertről, Mátyás királyról egy szó sem esik a textusban – akkor ki kell hogy mondjam: kikérem magunknak ezt az egyoldalúságot. S azt kérdezem, kétségek közepette, hogy mire jó nekünk ez az elfogultság egyesülni igyekvő Európában, a magyar kultúrkörben? Visegrád számunkra a reneszánsz bázishely, Mátyás király palotája, a lovagok fellegvára. Így, ezzel a tudattal érkezünk hát augusztusban Ekszpanziókkal is három napra, a mi világunk közepébe, Visegrádra, ahol reményeink szerint Mátyás király palotájában Szabados Györggyel koncertezhetünk.

Szabados György: Nem szeretnék kimozdítani a szavaid igazságából, de – mert az igazság mindig fontosabb, mint a jól csengő mondatok – én nem azért költöztem ki Nagymarosra, mert a visegrádi várral szemközt szerettem volna lakni. Nem! Hanem azért, mert, 1985-ben a Belügyminisztérium elől menekültem a Dunakanyarba. Szó szerint állandó fenyegetettségben éltünk a családommal. Előtte a Rózsadombon laktunk – nem azért, mert gazdagok voltunk, hanem mert véletlenül odateveredtünk –, és onnan el kellett jönnünk tízéves állandó életveszélyes fenyegettetések miatt. Így kerültem Nagymarosra. Mégpedig úgy, hogy egyszer valahogy a nagymarosi kocsmában kötöttem ki, több helyen is keresve valamiféle házacskát, ahová családommal menekülésszerűen ki tudok majd a fővárosból keveredni. Budapesten ugyanis nem akartam maradni. És az egyik kocsmában, Nagymaroson átutazóban, azt mondták nekem, hogy ott és ott, van egy ház, ahol éppen... stb. Az aztán más kérdés, hogy véletlenül egy olyan ház volt eladó, ami épp szemben van a várral, amivel, a szemléletem tekintetében, van bizonyos értelemben vett eleve elrendeltettség. Én békés embernek tudom magamat, de hogy ha ránézek erre a várra, egy kicsit harcosabb leszek. És azt hiszem, hogy erre nagyon nagy szükségem van, mert az az embertípus, amelyik a hazugságra, az igaztalanságra építette világát, az erőszakosan harcos tud lenni. De az olyan embereknek, akik humánus szellemben élnek az életüket, újra meg

újra meg kell tanulniuk tisztességes módon harcos emberekké válniuk. Különbö-
nem lesznek képesek az ideális lelkiületet, az ideális szellemet, amelynek jegyében élünk, képviselni, a kipusztulástól megmenteni.

Amikor muzsikával kezdtem el foglalkozni – már úgy érte, hogy az élet minden napjában, a társakkal és koncertszerűen –, hiszen gyerekkoromban ebbe születtem bele, és e szerint éltem. És nálunk otthon, még akkor, olyan világ létezett, ahol zenei szalonestek voltak, minden héten, legalább egyszer. Ahol művészemberek – anyám volt az, aki ezt elsősorban összetartotta mint muzsikus lélek – valamiféle kultúrában éltek. Ebben a közegben nőttem fel, és később is, a középiskolás társakkal együtt, gyakorlatilag ez öröklődött bennünk tovább. A vége az lett, hogy tizenhét éves korunkban már átéltünk egy forradalmat. Én jobban szeretem szabadságharcnak emlegetni az akkor történeteket. Nemcsak azért, mert az ország szabadságáról volt szó, hanem azért is, mert valóban az ember szabadságáról van szó. Ezért az akkor egy szabadságharc volt, egy olyan században, amikor nemhogy a szabadság lehetősége nem létezett, hanem még a szabadság fogalmát is kisajátították. Hiszen nem az a szabadság, amikor mindent szétszedek és utána meg eldobok, hanem az a szabadság, hogy létezik egy teremtett világ, s abban fantasztikus törvények uralkodnak, amelyek mentén ez a létezés működik. És az embernek életében az a dolga, hogy ezt megismerje, kitanulja ezt a csodát, magát az élővilágot, s ebben részt vegyen, együtt teremtsen a Teremtővel. Ez hihetetlenül kemény hozzáállást kíván. És hogyha ezt az ember képes megtanulni, ezt a teremtést a maga tiszta módján el tudja sajátítani, ebben részt tud venni, nem hátráltatja, hanem segíti, akkor a szabadságunkba beleszagolt. Ez az igazi szabadság. A szabadosság pedig valaminek a szétrombolásának a gyönyörűsége és élvezete. Amikor ennek a mozgalomnak, amit *Ekszpánzió*nak hívunk, a körébe kerültem, tulajdonképpen már túl voltam a lázadás időszakán. (Bocsánat, hogy magamról beszélek, de az a hiteles; ha az ember ezt átélte, akkor az hitelesebb, mint ha elmeséli valaki másnak a teóriáját.) Ifjúkoromban bizony olyan zenét csináltunk a muzsikustársaimmal, akikkel együtt jártam középiskolába, ami gyakorlatilag egy totális lázadás zenéje volt. Ez azt jelenti (merem mondani), hogy talán Magyarországon először voltak olyan koncertek, ahol semmi más nem volt hallható, tapasztalható, csak a zongora verése és a különböző hangszereknek a megveszekedett túlkölése. Magyarul, egy totális lázadás szereplői lehettünk, ami egy hihetetlen, őszinte, boldog időszak volt – legalább tizenöt évig tartott –, és a lázadás élménye mellett az egész történet egy nagy tanulságnak is számított. Ezt azért mondom itt el, mert ezeknek a tanulságoknak a jegyében léteztem akkor, amikor találkoztam, már felnőtt fejjel, az Ekszpánziónak évenkénti aktsaival, amikor Németh Péter Mikola meghívott ezekre a találkozókra, ami azzal a tapasztalattal járt, hogy még akkor is, hogyha az ember a homokot lapátolja, vagy a salakot, vagy a kavicsot, vagy a sz...t, egyszerűen mindegy, hogy mit; a lényeg az, hogy, miként önt valamit valamibe, mert szinte minden ellen hadakozik. S akkor is valami olyasmi motiválja ezt az aktust, amelynek mélységesen mély tartalma van. Ez a tartalom és az a zene, amit akkor csináltunk, nem számított pejoratív dolognak, és ezt nemcsak én éreztem így, hanem azok is, akik jelen voltak koncertjeinken. Ezeknek a találkozásoknak a központja egyébként az akkori műegyetemi kollégium volt a Budai Várban, a Szentháromság téren. Hihetetlen

tömegek látogatása mellett éltek a rendezvényeink, és tudtuk, hogy állandóan figyelik a dolgot. Ez a merítkezés döböntett rá arra, hogy valójában akkor tiszta, akkor indokolt, pozitív, hogy így mondjam, minden művészet, hogyha fölismerten, akár ösztönösen tudja azt, megéli azt, hogy mindennek a mélyén az erkölcs lappang. Az erkölcs az, amire a világ egésze föl van építve, és az égvilágon semmi sem indokolt, hogyha nem ennek jegyében történik. Vagyis ha az ember zeneileg a totális lázadásban él, amely látszólag a szépséges szépségű európai műzene tükrében egy kakofonikus örület volt, akkor is, ennek úgy van ereje, indokoltsága, valamilyen módon hatása, hogyha kiérződik belőle az erkölcsi attitűd. A mai napig ezen keresztül nézek minden művészetet, minden tanítást, minden megmozdulást, minden rendeletet, mindent. Azon, hogy ez az erkölcsi alapvetés jelen van-e vagy sem, és ha jelen van, akkor ez tudatos vagy nem tudatos, milyen érdekek mentén mondja magáról, hogy ez erkölcs, és így tovább, és ugyanakkor a mélyben kicseng-e a természetben működő erkölcsi-ség, mert tudnunk kell – és ez a mai világunk egyik nagy próbatétele, és ezt föl kell ismernünk –, hogy nem az az erkölcs, megcsalom-e a feleségemet vagy nem, nemcsak ez, és nemcsak az, hogy átverem-e a pénztárost a közértben, vagy nem; az az erkölcs, hogy a gravitáció működik-e vagy nem. Hogy a tömegvonzás működik vagy nem? Hogy az a fogaskerék, amit a gyárban csináltak, az összes úgy meg van-e csinálva tökéletesen, hogy annak mentén működik az, amihez készült, mert ha csak egy nincs rendesen megcsinálva, akkor az erkölcsstelen. Ez az erkölcsnek a fundamentuma. Ezt kell megértenünk. És főleg a mai világunkban, amikor... Kérem szépen, elmondok egy triviális történetet. Most jöttem be Budapestre, és amikor mentem a nagymarosi állomáshoz, egy kifejezetten intellektuel kinézetű ember jött mellettem egy mobillal a kezében. Ez még ott történt a templom előtti téren. Ordítva beszél valakivel, a nevét is említette, Éva, egy nővel beszélt. És ordítva mondja neki, hogy jöjjön már le az állomásra, mert, nem óra 10-kor indul a vonat, hanem óra 8-kor, ami hazugság, 10-kor indul, mindenki tudja, már két éve. Utána folytatja azzal, hogy itt vagyok már fél órája az állomáson, miközben én látom, hogy most megy az állomásra, tehát még a téren van, és utána a saját Éváját lefaszozza, bocsánat, hogy ilyeneket mondok. Azt mondja neki a telefonba, hogy: „Éva, te fasz!” Ezt azért hoztam most elő, mert itt a következő dolgok nem igazak. Nem ott van, amiről beszél, holott azt mondja, hogy ott van már fél órája. Hazudik, mert tudja, hogy nem akkor megy a vonat, hanem máskor, valószínűleg móresre akarja tanítani a feleségét, hogy már miért nincs ott, üvöltözik vele, s ráadásul egy teljesen bődült, hülye barom szöveget mond rá mint jelzőt, aminek az égvilágon semmi köze nincs a valósághoz. Ebben élünk! Ebben élünk, nem a valóságban – és ilyen értelemben a szemléletünk és az az atmoszféra, amiben élnünk kell, valami totálisan hamis világ. Amikor először az Ekszpanzió környékére kerültem és először megnéztem azokat az előadásokat – ez jó régen volt, tíz-egynéhány évvel ezelőtt –, amelyek akkor voltak, nem tudtam eldönteni – úgy érzem, nem azért, mert nem voltam képes eldönteni, hanem azért, mert az előadások olyanok voltak, hogy nem lehetett eldönteni –, hogy ezek az előadások mit mutatnak fel. És aztán lassan megtudtam, hogy ezek az előadások, valószínűleg szándékosan, azt mutatták föl, hogy az, ami van, az nem kell. Tehát amiben élünk itt, az nem kell. Ezt mi szét akarjuk verni. Vagyis észrevettem, hogy ugyanaz történik, mint

ami korábban, mielőtt kiköltöztem Nagymarosra és csináltuk a magunk lázadó zenéjét; hát ugyanaz történik itt is.

És aztán folytatódott ez a történet bennem, eljárógattam, megnéztem az előadásokat, a zenei előadásokat is, meg a sörfelmutatást is (Németh Péter Mikola Sör-szonettjét, Slavko Matković emlékére 1995-ben a váci cifra-kerti sörözőben), meg egy csomó olyan előadást, amely az Ekszpanzió látványos akciója volt. És akkor arra döbbsentem rá, hogy beszélnem kell Mikolával, mert az rendben van, hogy mindnyájan, mindig, minden korosztály valamilyen módon polgárt akar pukkanasztani, mert nem tetszik az, ami van. De mit tesz a helyébe? És amikor a polgárpukkanasztás már ott tart, hogy mondjuk nem úgy öltözik fel a hölgy az utcán meg az uszodában, hogy mindene meztelen, csak a nyílásai vannak eltakarva, hanem hogy már az az utolsó, amikor minden el van takarva, csak a nyílásai nem, mert most már csak ez van hátra, akkor rá kell döbbsennünk arra, hogy vége a történetnek. Ennek a történetnek vége. Itt nincs tovább polgárpukkanasztás. Hölgyeim és uraim, arról szól a történet, hogy állítani kell valamit. Állítani. És akkor mit? Mit? A hagyomány tönkre van téve, a jog tönkre van téve, a beszéd elképesztő. Minden kultúra alapja nem a nyelv, hanem az ízlés, mert a nyelv az ízlésből jön. Az ízlés az a megfoghatatlan titok, aminek a mentén még a legalapvetőbb döntéseinket is meghozzuk. És ebből az ízlésből következik a gondolkodás ízlésessége, és ebből következik a nyelvnek az építménye. És ez a nyelv tönkre van téve, és mi nem becsüljük a nyelvünket. És nem becsüljük a nyelvünk mellett azt a testvért vagy társat, amit zenének hívunk. A mi hagyományos zenénket nem becsüljük. Vagyis amikor mi szabadon muzsikálunk, akkor vajon mi az, ami ott megszólal? Mi az, amit állítani tudunk? Mi az, aminek a mentén nemcsak a magunk egyéni örületét – mert jogos örület – zenéljük ki és szólaltatjuk meg, hanem a másik emberrel való kapcsolatunkat. Mert a másik ember nélkül nem vagyunk. Mi mind úgy vagyunk itt is, hogy egymásra vagyunk kíváncsiak. Az állítás az, ami elkezdődött, és ennek az állításnak a programját kell magunkban megfogalmazni, felvállalni, és fel kell erre építeni egy olyan kultúrát, amelyben jól érezzük magunkat, ahol nincs hazugság, ahol minden fair. Miklóssy Endre mondja csodálatos, nagyszerű új könyvében, ami még nem jelent meg, de majd ha megjelenik, mindenkinek el kell olvasni, hogy mi a magyar gondolkodásnak az alapattitűdje, egy oldalról az, hogy mindent hajlandó a jóhiszeműen elfogadni és szövetséget kötni, egész addig, míg ki nem derül, hogy a dolog a másik részéről nem fair. Erkölcsnél tartunk, erkölcsnél. És ez a művészetekre ugyanúgy igaz. Ebbe haltak bele költők, ebbe haltak bele muzsikusok, ebbe haltak bele színészek, hogy megpróbálták ezt a fair alapállást, ezt az állítást felmutatni, és olyan korban élünk, ahol ez éppen általában nem tetszik, mert itt kisajátítási folyamat zajlik, a visszaélés atmoszférájában élünk, itt mindenki mindennel visszaél. Ebből következik, hogy azok az emberek, akik az életüket tették erre, ebbe bele is hálnak. Én nem erkölcsi prédikációt szeretnék itt mondani az Ekszpanzió egyik megnyitójaként, arra szeretném a figyelmet ráterelni, amit jómagam muzsikustársaimmal együtt az elmúlt évtizedekben megéltünk, hiszen improvizatív zenét csináltunk, amit csak úgy lehet, hogyha nincs hazugság egy hangban sem. Mert különben a társam nem tud rendesen válaszolni rá. Az improvizativitás, ha már erre a szóra bukkantam, egy megváltó dolog a zeneiségben. De nemcsak a zenében; azért hangsúlyozom a zenét, mert a zenében, hogy is mondjam, inkább tetten érhető az improvizati-

tás hatása és ennek a jelenségnek a lényege. De nekem ma már, miután sokat foglalkoztam, szinte teoretikusan, az improvizativitással, és tudom azt, hogy ez egy elképesztő csodája a létünknek, hiszen ugyan művészi improvizativitástól kezdődik ez a gondolkodás, ami itt most forog az improvizativitás körül, rá kellett döbbernem, hogy ha nincs improvizatív hajlamunk, akkor nem maradunk életben. Mert hogyha átmegyek az utcán, és jön egy autó balról, akkor vagy azt csinálom, hogy átrohanok, vagy azt csinálom, hogy visszalépek. De hogyha a másik oldalról is jön ugyanakkor egy autó, akkor nincs időfaktora annak, hogy én eldöntsem azt, hogy nem lehet továbbszaladni, csak visszalépni lehet. Nekünk minden pillanatban az életben improvizálnunk kell. És erre kell fölkészülteknek lennünk. Nemcsak önvédelmi szempontból, minden döntés szempontjából. Az életben maradásért. Tehát az improvizativitás ennek a kornak egy új fölfedezése. Régen ebben éltek a kultúrák. Tisztábbak is voltak, mint a mai, amely csak szétver mindent, mert a mai csak szétver mindent. Szóval, kérem szépen, többek között az Ekszpanzióban való jelenlétem, részvételem és csomó dolog átélése, amit csináltunk, még akkor is, hogyha egy kicsit gyerekcipőben jár ez a gyakorlat, ez a működés, hihetetlen fontos, mert az ember a legjobb énjének a szabadságát éli meg ezáltal, és ezen az úton lehet csak újra megtalálni önmagunkat emberként, közösségként, nemzetként, jövőként és így tovább. Nagy örömmel töltött el, azt csak utolsó mondatokként mondom, amikor azt tapasztaltam, hogy ezt a gondolatot az Ekszpanziónak az irányítása – és itt elsősorban Péterre, Mikolára utalok, gondolok – magában is fölfedezte és magáénak vette, és most már évek óta ez így megy, az Ekszpanzió, egy korábbi, meglehetősen, hogy úgy mondjam, destruktív, lázadó szemlélet után egy kereső, az emberi lélekből indítani akaró, állító és közösséget teremtő akciósorozattá vált. Köszönöm szépen.

N. P. M.: Hozom a fejszét. *(Mikola el, nevetgélés. Pár pillanattal később visszatér egy fatuskóval, egy fejszével és egy fahasábbal.)* Kérlek szépen, ezt ketté kell vágnod, mert különben az, amit mondtál... Annak így lesz hitele. Tessék. *(Szabados György elé helyezi a favágató tuskót, rá a fahasábot, kezébe nyomja a fejszét.)* Tessék parancsolni!

Miklóssy Endre: Ez az abszolút destrukció, a Hamvas Béláé, így hangzik: „Csak arról érdemes beszélni, amiről nem szabad.”

N. P. M.: Andrással filozofálgatás közben fát vágtunk. Sose tanultam fát vágni, én falusi gyerek vagyok, tehát nekem egyszerű. Tessék parancsolni, ezt most itt kettévágni!

Sz. Gy.: Ketté?

N. P. M.: Neked, kötelező gyakorlatként minimum vagy háromfelé. *(Nevetgélés.) (Az első két próbálkozás nem sikeres, a tuskó még egyben.)*

Sz. Gy.: Össze kéne rakni, nem szétverni.

(A harmadik fejszezsapásra kettéválik a fahasáb. Taps, éljenzés.)

Valaki a tömegből: Három a magyar igazság.

Sz. Gy.: Ez valóságos bukás, mert én otthon minden évben körülbelül negyven mázsza fát vágok fel. *(Harsány nevetés.)*

Miklóssy Endre: – Lámpalázad volt, ugye?

Anca Pedvis

Jazz

Ezen az estén márványhalat ennék,
és az ősz vérét innám hozzá egy kis
félhomályos lebujsban, melyben
alig látni a távolságot köztem s közted.
S mikor rád néznék, enyhén füstölne
homlokom a feszültségtől, arcom
verejtékbe borítaná a kék
árnyék.

Evés közben megforgatnám a bérgyilkos kést,
ujjamat gyűrűsre cserélve, s azt hiszem, kissé
megremegnél, mikor fogaim megcsillannának, s
hagynák a szavakat havazásként tányérokba
hullani, kenyérre,
borra a pohárban...

Dan Emilian Roșca

A poéta kenyere

édes és átvért a poéta kenyere
nekem a konszolidált lét mintha sose lenne
a szigorú erkölcsű dóm mellett megszán
egy don quijote, rajta maffiózós szemüveg,
nekem a konszolidált lét mintha sose lenne,
opera-téren irina margarina,
nővér ukulelén játszik, lábánál
elnyútt hátizsákja pihen, tömve
kétes levelekkel,
nekem a konszolidált lét mintha sose lenne,
édes és átvért a poéta kenyere

Szlafkay Attila fordításai

Forgács Miklós

Ekszpanzió XX. – renderjedéssel

Húszéves az **Ekszpanzió** Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozó. Vácról indult 1989-ben, a Görög templomból, a Dunakanyarban jubilált 2008-ban, a kismarosi teleházban, Verőce községben és a visegrádi Mátyás Palotában. Két évtizede keresik az alkotók a dolgok lényegét, faggatják a hely szellemét, hisznek a közelítésben, akarják a szembenézést, vállalják az alaposságot, áthágják a műfaji határokat.

Nincs mit felfedezni, újra össze kell rakni. A létezés rétegei szétválaszthatatlannak, egyszerre vannak jelen. Az élet és a halál, a szent és a profán, a test és a lélek, a haza és az ismeretlen táj, természet és művészet, város és vidék, civilizáció és primitívség, himnusz és káromkodás, maszk és csupaszság, őszinteség és modor, az emelkedett és az alantas, az esendő és a megvilágosult, a jel és a krikszkraksz.

Az **Ekszpanzió** lassan tíz éve vándorol, de soha nem tágít. Bekebelez és idomul, hagyományt keres és kínál, forrást és torkolatot egyaránt megbecsül. Németh Péter Mikola alkotó-rendező csapatával minden évben egy-egy központi fogalom köré csoportosítva próbálja kimondani, megfogalmazni azokat a válaszokat, felismeréseket, melyek állandó jelleggel léteznek ugyan, de könnyű róluk elfeledkezni. Az idei kulcsszó a „visszasejtesít”. „Sok(k)féleség helyett egy. Tér helyett nyelv. Hús helyett gondolat. Fizika helyett metafizika. Ébredés helyett reinkarnáció. Vakmerőség helyett félelmetlenség.” E kifejezést próbálták felfejteni, különböző összefüggésrendszerekbe helyezni, leporolni és megidézni az ekszpandáló művészek. A centrum felé kell haladni, az örök egyetlen, profánabbul az örök egyetlenek felé, de felvetődik a kérdés, szabad-e mindent megbolygatni, jó-e kísérletezni a szenttel, lehet-e tisztelet és felelősség nélkül bármiről beszélni, bármibe belefogni, konstruktív lehet-e a blaszfémia, a halált megvető határfeszítés, de mi az ellenszere az életmegvető tunyaságnak?

Németh Péter Mikola annak reményében indította a találkozót, hogy „újra legbelül tényleg feltámadhatunk”, másnap felvetette, „profán és szakrális között vajon van-e hely még a világban”, mert „ha csak szent és profán közül választhatunk, akkor a valóság élén táncolva összevissza kaszaboljuk magunkat”. Ekszpanzióul az előre vissza, a legnagyobb gazdagság az egy, a hagyomány a haladás.

Nincsen unalmasabb, mint az ájult hódolat, a merev tisztelet, a negédes ünneplés. A szeretetteljes nyelvöltés sokkal messzebbre vezet. Eljött az ideje tehát megcsúfolni az összművészeti találkozó szellemiségét. Térképezzük fel precízen a felszínt. Sorjázzanak a számok, sorakozzanak a tények, sorolódjanak az adatok. Éljen a Szent Pozitívizmus! Mert az **Ekszpanzió** nem ezt akarja. Három nap alatt, három településen, tizenegy helyszínen, huszonhárom esemény zajlott le hetvenöt alkotó személyes vagy művein keresztül részvételével. Az idei találkozón volt négy kiállítás, négy költészeti akció, nyolc koncert, hat performansz és színházi előadás, valamint egy elmélkedés. A kiállítótermekbe

kilencven képzőművészeti alkotás és 150 fotó-fénymásolat került. A különböző terekben hetvennégy vers és prózai szöveg hangzott el. A tárlatok kapcsán és a témák elméleti megközelítéseként, az egyes fázisok közötti átkötésként kilenc beszéd, kommentár volt hallható.

És itt bicsaklik meg a tudományos objektivizmus. Szinte minden akció háttáreset, műfaji katyvasz, szinte megmondhatatlan, mi minősül külön produkciónak, egymásba folynak, egymással összefüggnek, egymást feltételezik az események, megállapíthatatlan a szereplők száma, hiszen megidézve, emlegetve, csak műveiken keresztül még legalább ötvenen voltak jelen. A verskoncert zene vagy költészet – Binder Károly és barátainak szabad improvizációja Németh Péter Mikola költeményeire vagy az *Expediált Európa* című geopolitikai folyamatok által állandó jelleggel íródó vers megszólaltatása. Van-e műfaji megnevezés arra, amikor minden oldalról vers mossza egy költő falusi házát, és harminc poéta piknikezik az épület előtt? Kicsoda Mélosz Nikodém **Miklós** Barnabás, a legyőzhetetlen kis görög, hagyományos felhőszobrász és női alvásszerelő, valamint hajléktalan költő, univerzumbóhc és banális próféta, aki holnap majd megmagyarázza magának, hogy normális-e? A tárlatmegnyitó akció, műalkotáshoz köthető a képzőművészet vagy performansz – a *Mysterium carnele* című keresztény és pogány szertartásokat ötvöző a teremtés misztikumát és az emberlét kozmikusságát alkotói jelenlétbe sűrítő interaktív történessorozata? A happeningbe komponált versek irodalmi vagy színházi kategóriának minősülnek – Ladik Katalin Nikola Tesla ihlette akciója, melynek audio-rétege teljes értékű, öntörvényű alkotásként is értelmezhető? A zenemű alapjául szolgáló vers, ha koncert előtt elszavalják, kettőnek számít, vagy egynek – Keuler Jenő elektroakusztikus oratóriumának szövege, melyet a zeneszerző 1963-ban írt, majd 2005-ben komponált hozzá zenét, tehát egy öregember találkozott fiatalkori önmagával? Koncert vagy meditáció a megnyitót, felolvasást kísérő zene – a Kalahári együttes, Mezey Péter, valamint a helyben rögtönzött nevű formáció, a Gyermekeim és Barátaim fellépése? Hol végződik a performansz és hol kezdődik a színház – Dénes Imre négyórás mosakodása, Kovács István megnyomorgatott testének kín-tornája, kényszer-sportja, a Titanic csoport parateátrális és önvészélyes sakkpartija, a Még Színház életet és halált ódon szövegen keresztül időtlenül felfejtő kristálytisztá előadása? Hol az átmenet a tudományos szöveg, a lírai elmélkedés, a költői esszé, az odavetett civil megjegyzés között – Miklóssy Endre Kaján Tibor-karikatúrákat és Rejtő Jenő-regényrészleteket, valamint az ember mivoltot, az időben és nyelvben létezését feszegető messzire vezető okfejtéseket ötvöző előadása? Mihez visz közelebb bármilyen spekuláció? Miért pont annyi az amennyi, és mit jelent? A válasz a konok és következetes közös gondolkodásban, valamint a monomániákat sem nélkülöző alkotói gesztusokban rejlik.

Papp Tibor

erzsi hidat áll

dr **á**ga erzsébetem
 íves két kezével
 a part korlátját fo**g**ja
 vízszintesen feszül
 ingecskéje fodra
h király-asszonyo**m**nak
 vizes a szemérme
 asát simogatja
 a csillagok szárnya
 melltartóját éri
 a lovak sörénye
 szeme a Dunától

örökölte sz **í**nét
 a kövek körötte
 kényes kis cselédké
 hullámzó habokba
 omlik haja selyme
 a mozgó folyóban
d áll s ha ke ve lenne...

Szombathy Bálint

„Gondolatok..”

Bohár András (1961–2006) posztumusz kiállításán

2008. február 21-én, Óbudán, szülő- és immáron örök lakóhelyén nyitottuk meg Bohár András első posztumusz kiállítását, amelynek második állomása Kaposvár volt, ahol az utóbbi években tanított. Most pedig az általa is kedvelt és rendszeresen látogatott ekspanziós rendezvényen tekinthetjük meg hátrahagyott alkotásait. Az itt látható anyag egy szűkebb válogatás annak a sokoldalú alkotó egyéniségnek az opusából, aki egyetemes tudását úgy szerzte meg, hogy sohasem távolodott el a valóság fizikailag megélhető kiterjedéseitől, az élet egyszerű, hétköznapi szépségeitől. Vagyis, nem dúcolta magát körül a papírízű világ áporodott, meddő tudásanyagával, nem zárkózott elefántcsonttoronyba, még ha a könyv is volt legkedveltebb munkaeszköze, ismereteinek forrása. Azt is mondhatnám, nem kreált magából élő mítoszt.

Azt a nagyon is emberi vonást szerettem Bohár Andrásban, hogy nem vette magára a hiper-értelmiségi erőltetett és ennél fogva hamiskás pózát, nem akart többnek, másnak látszani, mint aki volt. Holott tudását, felkészültségét tekintve sok mindent megengedhetett volna magának. Egyszerű társadalmi származását nem tekintette hátránynak, inkább büszkén nyugtázta, számtalanszor említve, hogy apja villamosvezető volt. Később András is az elektromosság egyik kifinomult vonzaskörébe került, és ezúttal ennek az eredményét szemrevételezhetjük.

Maradjunk még kicsit Bohár Andrásnál, az embernél, aki úgy indult el

általunk követhető pályáján, hogy nem volt meg az eszményi szellemi háttere. Nem csoda, hogy kedvelte a rockzenét, annak az emberi csoportnak az elemetáris megnyilatkozási formáját, amelyik – bár tömeget képezett – általában a társadalmi történések középpontjától kívülre rekedt. Senki sem lehet hűtlen származásához, így ő sem vált azzá. Szólhatnék továbbá a labdarúgás iránti rajongásáról, azokról a baráti csatákról, melyeket az Orczy-kert fűvén vívtunk vasárnap délutánonként, hogy az utánuk következő sörözéseken már művészetről, filozófiáról is szó essék. A Zentai Művésztelepről sem tért soha haza üres kézzel, rendre ott volt a poggyászában a mélyhűtött tiszai halászlé. Szerette az élet apró szépségeit, az olyan különös élményeket, mint amilyeneket egyebek mellett a végsőkig lepusztult pesti borozók pincehelységei nyújtottak, fura embereikkel, tönkrement életeikkel.

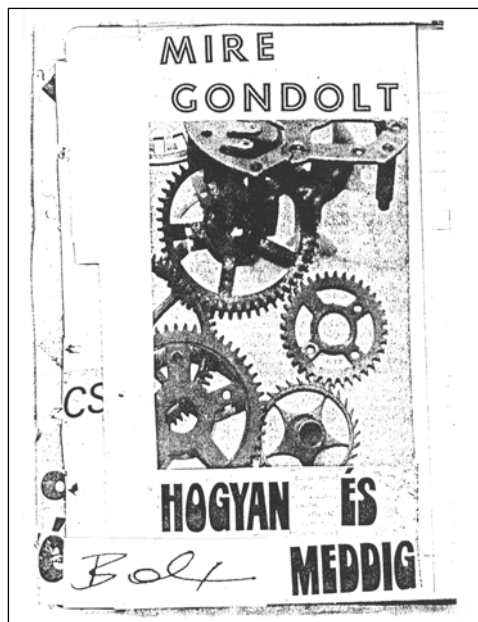
Bohár András nemcsak a ráció embere volt, hanem költő, kicsit bohém is a

lelke legmélyén. Amikor a kiállításanyagot rendezgettük, egyes alkotásainak hátulján láthatóvá váltak sajtótermékekből kivagdosott, kollázsolt verssorai, továbbá gépelt verseket is találtunk a fénymásolatok között. Ilyen természetű alkotásait a későbbiekben kell egybe- gyűjteni és rendszerezni. Most látható alkotásai viszont inkább a vizuális művészethez kanyarítják figyelmünket és a költészet legtágabb határai felé mutatnak. Azokba a tartományokba, ahol elveszőben van a nyelv külső világ iránti kötődése, megszűnnek benne a kiterjedt jelentés-összefüggések. Az írott beszéd javarészt átcsap látványba, a betűkből egyedi esztétikummal bíró grafikai testek válnak. Ugyancsak a külvilág felismerhető arcának az elmosása jellemzi úgynevezett csúsztatásos elektrográfiáit, melyeknek barokkos fodraiban az érzékiség frissen fakadt csermelyei villannak meg.

Bohár András filozófus, esztéta, szerkesztő és tanár volt mindamellett, hogy életét a teremtő alkotás is áthatotta. Számos vizuális munkájáról megállapítható, hogy elméleti vizsgálódásainak, bölcséleti tünődéseinek különleges vizuális leképzése, illusztrációja. A közvetlen láttatás eszközével alkalmanként tömöríteni, máskor pedig oldani próbálja egzakt gondolatait. Képi megfogalmazásai gyakran mediális áttételek, kifejezésbeli transzformációk és műfaji kiterjesztések, melyek mögött összetett filozófiai megállapítások állnak.

Bohár András intellektuális és művészi gyakorlata azt bizonyítja többek között, hogy léteznek párhuzamos mozgások ugyanazon az egyéni rendszeren belül. S azt is, hogy az „én” nem feltétlenül oszthatatlan valami, hanem több „én” dialektikus párbeszédéből áll.

A sokoldalú bohári „én” egyik arculatát rajzolja meg a most nyíló kiállítás, szerény betekintést nyújtva serény munkálkodással telt életébe.

Győrffy Ákos
Ruysbroek-töredékek

– egy készülő kötetből –

„Aki sokat tud és nem él aszerint, elveszett.”

(Ruysbroek)

„A helyzet mindig ugyanaz, értelemszerűen: felébredni, mosakodni, felöltözni, dolgozni, környezetünkkel érintkezésbe lépni, nem kétségbeesni, megkísérelni nem kétségbeesni.”

(Thomas Bernhard)

(odaát)

A szorongás elvékonyítja a falat. Annyira csak, hogy az odaát levők körvonalai már tisztán kivehetők.

(soha)

Azzal a tudattal nézni a mohás törzsű, lombtalan almafákat az elhagyott kertben, hogy bár ebben a látványban minden lehetséges kérdésre ott a megnyugtató válasz, ez a párbeszéd mégis olyasvalakik közt folyik, akiket nem ismerek, és nem is fogok megismerni soha.

(felhő)

A túlsó part felől nem látszott más, csak néhány sirály, ahogy csőrüket a felhő peremébe vájva vonszolják felénk az ítéletet.

(nincs)

Megérkezni addig a pontig, ahonnan körbenézve már biztosan látni, hogy nincs visszaút.

(egzisztencia)

Megölni azt, ami megmenthetne, és ápolni azt, ami majd megöl.

(öt álmodott mondat)

Készülök. Látom egyben, és nem mozdulok. Itt mindenki a hegyekbe készül. Pedig hegyek sincsenek. Amink volt, van és lesz, egyszerre mállik szét.

Ladik Katalin: Tesla, Ekspanzió XX., Visszasejtesít hívógondolatára, Verőce, 2008 nyara

Horváth Ödön

György testvér

Milyen gonosz kínok között talált rá
a megváltó Halál. A mégis jókor
érkező, mintha csak Angyala szánná,
mert elfogyott a kiszabott idő.

Ágya mellett, a kis-szekrényen óbor,
kristálypohárba töltve, érintetlen.
Már nem nyúl érte. Örök pihenő
vár rá. Az egyre tündökletesebben

csillogó csillagraj fenn, a kitisztult
széles égbolton lágyan világítja
léptei alatt az ösvényt. Ím, végső

útra tévedt, hiszen csöndben elindult
kinyomozni, merre a titkok titka:
egy új táj, ahol majd békében él ő.

A végső maszk

Hanyatt fekszem. A sápadt holdon
érzelemszegény környezetben
minden órában, több rétegben
gipszmaszk málladozik arcomról.

Már a földön is cserélgettem
álarcom: szennyből, aranyorból
összeenyvezett, a majomtól
örökölt és művészetekben

csiszolódott fizimiskámat.
Ott még naiv ártatlanságom
puhította sok durva ráncom.

Itt már faragják fapofámat:
(vétkeimet Isten bocsássa!)
új maszkom a hold hasonmása.

Hamvas Béla

A tükör összetörik

Az áll tükör előtt, aki nem képes mást látni, mint önmagát. De nem önmagát látja, hanem a maszkot. Mert a tükör nem igazat hazudik, hanem hazugot.

A maszk pedig nem az isten, hanem a bálvány. Ezért az emberi sors, amely végül is nem egyéb, mint a szerves élet lejátszódása az isteni síkban és térben, éppen az ellenkező irányba ér, mint ahová elindult. A hiúság nem istenülés, hanem éppen a fordítottja. A maszk a bálvány, a hamis isten. A teljes istenlátszat, vagyis a teljes emberi. De mi az emberi? – az a magatartás, amely kiemelte magát a dolgok természetes rendjéből s ezért egyedül marad és szubjektív. Ezért a par excellence humanum a hiúság. A hiúságban az ember felveszi az istenülés minden látszatát, de itt minden látszat marad és maszk. Az istenség képe az istenség nélkül: a bálvány. És ez a tükörben levő maszk, ami az emberre visszánéz.

A hiúság nem a hiúságban bukik meg, hanem egy fokkal mélyebben. A tükör megmarad. Mindig a maszkot mutatja és fogja mutatni. És aki a tükörbe néz, mindig azt fogja látni, amit lát. Ez a világrendben levő irtozatos ironia: hagyja, hogy a dolgok és az emberek azok legyenek, amik, és mindenki azt a sorsot élje, amit választ. Nem figyelmeztet és nem javít. Súlyosabbat tesz: meghagy mindenkit abban a helyzetben, amelyben nem veszi észre, mikor tűnik el lába alól a talaj. Az ember nem a hiúságban bukik meg, hanem a maga iránt elfoglalt álláspont valódiságában. Nem abban, amire vonatkozik, hanem eggyel mélyebben: nem abban válik hamissá, amit szemtől szembe lát és látni vél, hanem abban, hogy minek tartja azt, amit lát. Ezért arra, hogy az ember hiú, sohasem fog rájönni hiúságból. Aki azt mondja, nem vagyok hiú, saját hiúságát nem is érintette, csak letakarta, vagyis hazudott. És ez az ember nem hiúságában lepleződik le és inog meg, mert a világ hagyja, hogy tovább is a tükörbe nézzen annyit és úgy, ahogy akar, és hogy hazudjon. A világ a maszkot az emberről sohasem szedi le. A maszkkal együtt kell összetörmie, a maszkban és a maszkon kell megsemmisülnie. Az összetörés nem a maszkot éri, hanem azt, ami a maszk mögött van: az igazat. Mert az igaz választotta a hazugságot. Nem az válik semmivé, ami az arcot eltakarta, hanem az arc, ami el van takarva. S ez újra a maszk igazsága: a maszk igaz marad; tovább hazudik. Még akkor is, ha mögötte már nincsen semmi.

Lehet úgy állni, hogy a sugarak ne törjenek meg és ne verődjenek vissza? Úgy, hogy a pillantás egyenesen áthatoljon a téren s elérje azt, amire irányul? Úgy, hogy az ember keresztüllásson a tükrön? Mi a lehetősége annak, hogy az ember át- és keresztüllásson, s szeme sugara ne önmaga visszaverődött maszkját, hanem a világot érje? Össze kell törni a tükröt?

Ismét és utoljára: a maszk igazsága. Minden megmarad annak, ami volt és ami. Az ember világhelyzete csak egyetlen esetben változik: akkor állhat egyenes szögben és tud a dolgok közé lépni tisztán, ha összetöri, de nem a tükröt, hanem azt, ami a tükörben van: a bálványt. Azért igaz a maszk, mert az igazság rajta múlik. A világot csak akkor látni, ha az ember istent lát és nem bálványt. Ezért írja Montaigne: „il faut oster le masque aussi bien des choses que per-sonnes” – az emberek és a dolgok álarcát le kell venni.

Prágai Tamás

Az eleven maszkok feltámadása

Az arca félhomályban van.

Nem a teljes arc – az arc felét árnyék borítja.

Félholdat metsz ki az árnyék az arcból.

A holdacska fényes, anyagszerű.

Az arc sarlója szűrőfényben.

A ráncok, pórusok, repedések mélyére hatol a fény.

Mélységet ad a kötőszövetnek.

Nem tudom arcnak látni.

Felület.

Túlságosan anyagszerű, puha, plasztikus felület.

Rugalmasnak vélem.

Szétszabdálja a fény, a sekély barázdákba árkokat varázsol, megtölti árnyékkal a domborulatok közeit.

Minél élesebb a fény, annál mélyebb az árnyék.

Nincs képem róla, mivel nem ismerem fel.

Az emlékezet a felület pillanatképet őrizi.

A felülethez nem tartozik személység.

Nem tudok személyiséget kapcsolni hozzá.

Az anyagszerűségét felismerem; nagyon is, bántóan emberi.

Közel hozom a képet.

Még anyagszerűbb, még ember-telenebb.

A fény megfosztotta emberszerűségétől ezt az arcot.

Kilépek a fénybe, az arc elé.

Most ugyanez történik velem.

Árnyékom egyre élesebb, a háttérbe olvad.

Fények és árnyékok foltja vagyok.

Elvesztettem emberszerűségemet.

A lexikonok a maszkokat három csoportba sorolják.

Rituális, színpadi és halotti maszkokat ismerünk.

A középső az elsőből származik, utóbbi pedig nyilván édestestvére annak.

A maszkok száma tehát egy.

Egyféle maszk van. Másként mondva: minden maszk rituális.

Az embernek arca csak sötétben lehet.

Amint az ember kiteszi arcát a fénynek, a fény kiemeli az arcból a maszkot.

A nappal embere maszk nélkül nem képzelhető el. A fény az arcot a tudatalattiba szorítja – nem véletlen, hogy a pszichológia, Jung óta, kiemelt jelentőséget tulajdonít az ÁRNYÉK szónak.

Az arcot az árnyékból kiemelni csak a rítus kivételes pillanataiban lehetséges. Arkhilokhosz a 77. töredékben megjegyzi: „Tudom, hogyan kell vezet-

ni Dionüszosz úr énekét, a dithüramboszt, ha a bor villáma vág bele lelkembe.” E töredék elég, hogy másokkal együtt a dithürambosz atyjának tartsuk Arkhilokhoszt. Tegyük hozzá: a modern ember nem ismeri a rítus villámát.

A racionális berendezkedésű kor Dionüszosz mámorától retteg. Dionüszosz ma a leghidegebb, legidegenebb isten. Senki sem áll nála távolabb tőlünk. Ezért az ember arcát a rítus belső villáma, belső lobbanása sohasem hatja át. Sugárzó embert nem ismerünk. A környezetünkben állampolgárok, művészek, alkalmazottak, nők, politikusok, tanárok, adóalanyok, médiaemberek, könyvelők, orvosok, férfiak, vállalkozók, hajléktalanok mozognak.

Az ember arca árnyékban van, rejtető sötétben.

***

A maszk játék révén változik színvonalú maszkká. A játék: nyelv, gesztusok és hangok jelrendszere. A rítus önkívület, a játék öröm. A játék valódi maszkja a nyelv. A játékban a nyelv által veszünk részt; mozdulatunk egy-egy nyelv elemei, szavaink gesztusai és ízei. A játék: valódi. Pontosabban: nincs választóvonal játék és valódi között. Az őszinte pillanat: öntudatlan játék. Hamvas a *Karnevál*ban ennek a tapasztalatnak a leleplezését célozza: a *Karnevál* játék és valóság azonosságának leleplezése. De a leleplezés is játék. Mámor, szerelem? Játék.

A férfikor delén ráébredünk majd, hogy mindaz, amit a romantika ránk hagyott, a nemzeti liberalizmustól a szabad szerelem tiszteletén át a művészeti formáig: játék.

„Azt hitte, érzékei játszanak vele – mutatja be Baradlay Jenőt Jókai az Alfonsine-nal való találkozáskor.

– A delnő egyedül jött hozzá, a társaságtól elszökve. Tekintetében zavar, felindultság látszott, jövetelét széles elhatározottság jellemzé. Egyenesen, minden tétova nélkül odaveté magát Jenő keblére, átkarolta nyakát, s az indulat reszkető hevével rebegé:

– Barátom! El akarnak minket egymástól választani!

– Kicsoda? – kérde Jenő, ki meg volt ijedve Alfonsine jöttétől, ölelésétől és a mondott szavaktól.

– Ők! Ők! – fuldoklá a leány. És elkezdte zokogni, és zokogása közben annál görcsösebben fonta át karjaival Jenő vállait.

(...)

Jenő kedélye még ködösebb lett, akaratát zsibbasztá minden szó.

A hölgy pedig egyre szenvedélyesebben szól:

– De én nem engedem magam tőled elszakítani; én tied maradok, tied örökké; életben, halában a tied. Nőd, – szeretőd, – áldozatod; – aki imád, aki meghal érted. Aki elkárhozik érted!

S a szenvedélyes szavakat őrzöngő csókok bélyegezték; a hölgy feledni látszott mindent, mi kivüle él; lelkét igyekezett átlehelni kedvesébe. Arcza lángolt, szemeiben lélekgyujtogató tűz égett; egy pillanatban kaczagott és sírt, és minden tagja reszketett és szikrázott, a hol kedveséhez ért. Akit azután egészen magával ragadt ez a szenvedélyes bódulat.

Mint az ezeregy éj szellemidézője, ki előtt a felhívott tündér felhőmagaságig emelkedik, s magát az idézőt is kábultan ragadja magával.

Jenő reszketve omlott térdre a hölgy lábaihoz, s átölelte egy szenvedélyes szorítással. Most már nem ismert magára többé.

Akkor hirtelen ijedten taszítá őt el magától Alfonsine, s idegesen összeborszadt.

– Az Istenre! Jenő! Legyen ön eszénel, látja, hogy én elvesztém az enyimet. Ki véd meg engem, ha ön nem?

S itt arczát eltakarva, a szemérmes szemrehányás keserű könnyeire fakadt...”

Ismétlem: „...nem ismert magára többé.”

Bizony nem. *A kőszívű ember fiaiban* (1869) Jókai Alfonsine játékát leplezi le, egy nagyobb, átfogóbb leleplezés részeként.

Ez a nagyobb leleplezés a játékot leplezi le.

A játék leleplezése után nehéz nyugodt szívvel kiejteni a szót: „önmagam”; de arra, hogy a játék leleplezésének üdvtörténeti jelentősége nyilvánvaló legyen, még várni kell.

Franz Rosenzweig *A megváltás csillagát* 1921-ben publikálja.

Szemtelen Arcátlan (videó installáció)

Technika: projektorral vetített kép+ tükör
Szinopszis: Két fehér fal egymással szemben. Az egyik falra maszkszerű, grimaszoló olykor mosolygó, egymásba úszó arcok vannak vetítve, melyek szeme helyén egy-egy kerek tükör belógatva. A szemben lévő falon a két tükröződő szem látszik, melyek saját szemtelen arcukat nézik.

Alkotók: ötlet, operatőr, vágó: Németh Balázs Kristóf; kivitelezés: Németh Balázs Kristóf, Kovács Kristóf

Megjegyzés: Az installáció az Ekszpanzió XXII. Nemzetközi Kortársművészeti Találkozó, Arc-Maszk témát összegző kiállításra készült.

Helyszín: Magyar Műhely Galéria

Elhangzott: Ekszpanzió XXIII., ArcMaszk összegző kiállítás-performanszán, 2011. április 6.

Videoinstallációk Németh Balázs Kristóf: *Szemtelen-arcátlan* című opusából

Fabó Kinga

Az Operabált megnyitom

Mennyi nő!
Hány lejárt idő.
Hány bérelt báj, szerteszét.

Még mielőtt – a hajcihő –
áll a bál: révbe ér.
Lendülne ki. Törne át
– a holtponton – révbe ér: összezár.
Hány férfi!
Mennyi esély, mi
ketyeg; időzített vágy.
Korbács rostál: ki mit kóstál.
Mennyi bérelt báj.
Vágyak fókusza! Megannyi
frusztrált pillantást vonz oda.
Álmaim szőke szponzora.
Hídként – át – a pillantáson.
Lehet barna is, csak – lásson.
(Álmaim szőke szponzora.)

Én is vagyok! Furcsa pár.
Vezényszóra lép.
Báli cipőm sokat ér.

Báli cipőm lestrapál,
vezényszóra lép.
Megtorpan, vissza-
hőkölök:
fizetős a hely.
Hogyan járjak el.

Mostanában nem öltem meg senkit.
Volna okom?
Az Operabált megnyitom.

Németh Péter Mikola

A kettősségben-lét szindrómája

„Gipszbe ágyazottan a fej.
Fehér negatívan a lüktetés.”
(n.p.m.)

Ezt a kétsorost itt a mottóban, amelynek a címe *Postmortem*, de akár *Arc-Maszok* is lehetne, Ferenczy Béni Adyról készített halotti maszkja ihlette látomásosan, még a XX. század hajlékában, valahogy úgy, ahogy az idei a tavalyi és az idei EKSZPANZIÓNK témaválasztását is egy elhatalmasodó életérzés sugallta, valójában az, amit minden szenzibilis embernek előbb vagy utóbb meg kell éreznie, hogy ti. a harmadik évezred narthexében a „tökéletes személy”, a „tökéletes szabadság” ideája még inkább viszonylagossá vált, és a tökéletességre való törekvés önmagában is egyre jobban elhalványulni látszik, mint korábbi évszázadainkban. Vajon mi lehet ennek a természetellenes, napjainkra mégis „természetesnek” tűnő folyamatnak az oka? *Ekszpandeálásaink* évekkel korábban meghirdetett *VisszaSejtesít* „logikájában” ezúttal az a kérdés, hogy miért is kellett korábban, s miért kellene továbbra is a „tökéletes individuum” realizálására törekednünk? De mit is értünk ma tökéletesen, ráadásul a sza-

badságvágyaink összefüggésében, mit? És egyáltalán, ki lehet ma közülünk „tökéletes személy”, személyiség, akkor, amikor az „európai személyesség” már a kezdetek kezdetén tudathasadásos kettősséget teremtett. Hamvas Béla a következőképp vélekedik erről a dualisztikus állapotról, amit Thiel Katalin lényeglátó leírása jól láttat, hogy ti.: *„Dupla sorsunk lett, egy macbethi és egy hamleti, illetve egy Don Quijote-i és egy Sancho Panza-i, vagyis egy hivatalos/nyilvános és egy privát »szélmalom-történet«”,* ez vált Európában „természetessé”. A személyesség szétesésével együtt járó lélektani folyamatot, illetve állapotot kívánja megjeleníteni Hamvas nagyregénye hét fejezetében. Ezért is lett az EKSZPANZIÓ XXII. egyik, választott alapműve a KARNEVÁL. Az a dualista tudat, amelyben a regény főhőse, Bormester Mihály (Mike és Michail) kettős története játszódik, az író-filozófus meglátása szerint, abban a helyzetben, ott és akkor *„az egész eddigi államvezetés csődöt mondott”*. Így a XIX–XX. század emberének a külvilággal való egyre kilátástalanabb és zavarodottabb kapcsolatát a művészlélek a Szent és a Bolond „szerepében” hivatott megjeleníteni, csodát várón. A „csoda”, amiről már az ókori római krónikák is hírt adtak, úgy válhat mindennapi valósággá – többek között Hubay Miklós *Római karnevál* című drámáját is ez ihlette –, hogy a karneválok idején a Via del Corsón versenyfutást rendeztek a nyomorékoknak, a féllábúaknak, a bénáknak, a sántáknak, és mert nekik nem volt veszténivalójuk, ők a mindennapi létükért futottak, időről időre képesek voltak legyőzni épkezláb ellenfeleiket, az olimpiikon atlétákat. Társadalmi állapotunk annyiban analóg az ókorival, hogy ma is „tartósan” karneváli az élethelyzetünk, a hangulatunkról már nem is beszélve. Hogy miért? Valószínű azért is, mert „odafent”, az önmagukat elitnek képzelők köreiből egyre kevésbé hisznek már a demokráciában. Ugyanakkor, egyre erőteljesebben működik a protokoll, a bürokrácia. „Idelent” pedig, a társadalomból kiszorítottak szintjén úgy érzékelni, ha mások már nem is, de ők, a jogfosztottan „tiszták”, még mindig hisznek. Ebben a *lassú körénk feketedésben, a kilátástalanság hevében*, egyes-egyedül már csak ők hisznek igazán a változásban, mert nem is tehetnek másként. Könyörtelen a helyzetük, nincs más választásuk. Az „odaföntiek” álorcát öltve alakoskodnak, tetszetős karneváli álarcokat, csillogó jelmezeket viselnek. Az „ide-lentiek” kellő öniróniával maskuráznak: kikenik, kifenik magukat, a farsangra halottjaikról öltözködnek, ahogy azt idén is tették az ipolydamásdi és helembai farsangolók. Kegyeletből viselik hozzátartozóik, rokonaik, szeretteik ruháit, kacatjait, így emlékezve meg róluk, farsangtemetéskor tudatosan „eljátszva” a gondolattal: *„Jaj, mi lesz velünk feltámadáskor: mezítelenül maradunk?”* Így, ezzel a büntudattal ülik meg évről évre önfeledten *„A mélypont ünnepélyét”*. De Arcuk van, még ha mélyen, megviselten ráncoktól barázdált, fáradtan szomorú, melankolikus is az az Arc, ám emberi. Az arcvonásokban, az arcjátékban kifejeződő lelki folyamatokban a látszat és a létező nem állhat szemben egymással, hanem az Arc és Maszk, illetve a Maszk és Arc „ArcMaszk”-ká kell hogy átlényegüljön. S ez a lelki folyamat a célja minden „teremtő indítatástól ihletett műnek – a művészetnek”, ahogy erről Kemény Katalin halála előtt nem sokkal *„Tízezer bőrű lélek”* című interjújában elmélkedett férje, Hamvas Béla *Karneváljáról* mint az életmű leglényegesebb darabjáról. A MASZK szakralizál, az ÁLARC profanizál, s a kettő semmiképp sem fölcserélhető, összekeverhető. A MASZK olyan Arc-lenyomat, amely

a személy felismerhetőségét az örökkévalóságba emeli. Ilyen Babits, Pilinszky, Szabó Lőrinc, Németh László, Szentkuthy Miklós, vagy épp Liszt és Beethoven, Nietzsche és Hegel halotti maszkja. Az ÁLARC ugyanakkor egy olyan, az emberi Arc elé helyezett műtárgy, amely az illető személy alakoskodását, eltakarását, felismerhetetlenségét szolgálja. A kettő ilyen értelemben lényegileg különbözik egymástól, a közgondolkodásban funkciójuk mégis összekeveredik. Vajon miért? Többek között, a mostani Ekspanziókon erre keressük az alkotói választ a kortárs művészetek eszközeivel, abból az alapállásból kiindulva, hogy a klasszikusok teljességigénye és az avantgárd művészetek töredékessége minden eddigi filológiai megállapítás ellenére összeegyeztethető, ahogy az már a magyar avantgárd hajnalán eleve érzékelhetővé vált, Kassák Lajos első kötete, az *Eposz Wagner maszkjában* megjelenésekor például, ami így kezdődött:

Ó élet, ki hátamon hordtam a házam
és csúsztam az árkot a gondfa tövén,
most nyisson a bánatok árva gubója
és nyisson utamra a messze világ.
Mert voltam idáig a könnyek igása,
ki szántja szemének a drága körét –
de lettem a dac, ki az égre dörömböl:
megdúlt ige mécsese, tűzteli kín!

(Kassák Lajos: *Eposz Wagner maszkjában* > részlet)

Az eposz, az ősi, a hagyományos „egylényegűvé” válhat a modernnel, a legújabbal, az avantgárddal: Kassák verse ebben a formájában a korabeli wagneri zenével, operával.

De visszatérve Hamvas személyességről vallott gondolköréhez, a *Karneválban* a „kettős tudat” másik gyakorlati példája az alkotó zárójeles megjegyzéseinek alkalmazása.

A zárójelbe tett „hátsó gondolatok” zavarba ejtő őszinteséggel ellentétezők a „panírozott”, a „becsomagolt” szavakat, illetve a szavak maszkírozottságát. Arról van itt szó, hogy a

Közhelyes gondolataink réseiben,
mint születésnap virágok
a prés alatt:
– „Év az évre” –
újjászületik
az a „Semmi”, amit
egy életen át valóságnak
becézgetünk reggelente.
(mikola: *Naplövő*)

A *Karnevál* főszereplője, Bormester Mihály, ha reggelente Napba nézhet, akkor a fény hatására éberem mindvégig azon munkálkodik, hogy új napot, új létet alapítson, hogy helyreállíthassa az „eredeti egységet”, vagyis a „normális emberi létet”. Vajon ma képesekké válhatunk-e az alapállás visszaállítására, a VISSZASEJTÉSÍTÉS folyamatának megvalósítására akkor, amikor a közös neve-

zökről, a „normális” fogalmáról alapjaiban eltérőek az értelmezéseink, a meg-látásaink, a benyomásaink? Talán igen. Talán nem. Mindenesetre ha a helyes diagnózis szerint már ott tartunk, „ahol” – nem tudni persze, hogy igazán hol –, akkor eljátszva a gondolattal Joyce *Ulysses*éhez, Hamvas *Karneváljához* hasonlóan újra sorbavehetjük az emberi létezés, „életre tévedt egyszerűségünk” lényegi eseményeinek ma is érvényes formáit, megnyilvánulásait: Születés <> Halál; Igazság <> Szépség <> Jóság; Szeretet <> Szerelem, Kétely <> Bizalom, Hit <> Remény <> Unalom; Vágy <> Önzés <> Felszínesség <> Érdektelenség <> Közöny <> Ostobaság; Színeváltozás <> Alakoskodás <> Farsan-golás <> Busózás <> Maskurázás; Bűn <> Bűnhődés <> Üdvözülés... etc.

S így vállalkozhatunk újra meg újra a szellem hullámhosszán teremtő akarat-tal a harmadik évezred küszöbén ReAnGeliZált, azaz visszaAngyalított keru-bokként bukdácsolva az EKSZPANZIÓ XXII. évében, minden emberire kiterjedő, szelíd ekszpandeálásaink horizontján a rendelkezésünkre álló tér-idő békés meghódítására: megváltódásunk, szeretetünk, hitünk reménységével, miköz-ben sejtjeinkben érezzük, tudjuk is talán:

(1.)

Az én halála
egy sosem volt Madaré
az életünkben.

ITEM

Ne féljél, mindig a másik
ember hal meg itten, nem te.

(2.)

Elnehezült szív.
Mégis emelkedni kezd.
– „*Ecce homo!*”

(3.)

Harangok zúgnak.
Remeg a dombok alja.
Feltámadás: van!

(4.)

Tengeri csillag.
Homorú hajnali ég.
Újjászületés.

(NPM: 77 *Magyar Haikuiból*)

Ekszpanzió XXIII., „ArcMaszk” összegző kiállítás-performansz, Dénes Imre: BúzaMaszk, Bp., MMG, 2011. április 6.

Kurdy Fehér János

Privát leülés

*„Wer, wenn ich schrie, hörte mich denn aus der Engel
Ordnungen? und gesetzt selbst, es nähme
einer mich plötzlich ans Herz: ich verginge von seinem
stärkaren Dasein.”*

Rainer Maria Rilke

Mitől függ, kérded, mitől, hogy ez a lépés pontosan mit jelent?
Hová vezet ez az ugrás, milyen mélységet nyit meg, s mi lesz benne
a támaszték?

Egy karmozdulat,
egy szem mozgása, ahogy végigmér, ahogy elbizonytalanít
és kiemel a megszokott időből és egy másik felé hajít.
Testre a test néz így.
Ilyen erővel a mély merül fel.
Mitől függ ez,
hogyan jön létre, kérded tőlem.

Mondom, megteszem az út felét, a háromnegyedét
és fogalmam sincs, hogy miként kerülök ennek az ugrásnak
és hajításnak a közepébe.
Mondom, újra a fal tövében, a világító hosszú fal alatt
a gyomban, a táskára, a karomra,
a hajításra támaszkodva visszafelé számolok.
Mondom, felkél és lehanyatlik bennem az emlékezet.
Büntetésből hancúrozok itt, vagy szabad akaratomból, kérdezem magamtól.
Nincs válasz, nincs felkarolás, nincs belebeszélés.
De fel a gyomból, fel a röpke mesékből!
Fel a Semmire!

Még a tánc,
még erről lenne értelme mondani valamit,
feleleveníteni az otthonosságát, a panorámáját,
ahogy körbemozognak és szétmutatnak a testrészek a női és a férfi tájakon.
Parkett és suhanás.
Egy völgy, egy hegy.
Egy patak, egy füzes.
Séta a nehéz nyári eső mosta bürökszagban,
a sötétzöld, vastag levelek között.
A patak kilépett medréből,
ahogy a tánc ritmusára megváltozott a víz eddigi természete

és rombolni kezdett,
szétlökni mindent, ami zúdulása elé áll. S itt
ugrottam,

át a medren, át a megerősített partszakaszokon,
a kővel kirakott, gondos építményen, a szeméttől duzzadó beteg
földnyelven, a beton- és tégladarabokon, át egy gerendán, egy kutya
csontjain. Át az épp eltűnő, száradó, széteső,
valamikori otthon ajtaján, szülői kilincseken
és az álom szőnyegén át.

Nincs megállás, ahogy hallottam, amint beszélsz, amit szólsz hozzám.
Nincs megállás,
mert nincs pihenés,
mert nincs part, amely szilárd lenne egy ilyen pihenésre.
Egy formát sem találsz itt, ami már, vagy még, a tiéd lehetne.
A lehetetlenbe vágtál bele,
a mindenki által elkerült helyre tévedtél,
ide sodortattál, mert kihívtad, mert nem hitted, mert nem akartad tudni,
hogy mivel jár. Ha sem az ész, sem az ösztön nem tart fenn.

Milyen lesz az Én násza, ha nincs már semmije.
A belső hangok vendégserege szélnek eresztve.
Ennyi távozó
vendég társaságában, akik már évek óta elhelyezkedtek
foglalt és megérdemelt helyükön.
Ki csak a szabadban, mint ki elhessegethető,
ki a folyosón, mint ki csak átutazó,
ki a társalgó foteljében, mint ki ismeri a dörgést,
ki a fürdőszoba tárgyi rétegeiben, az idegen törölközők bűvöletében,
s ki bent, mélyen az ágyba bújva és kidobhatatlanul.
Megmondtam, ez vagyok és kész!
Ő ilyen, mondják a távozók, és kész.
Ez, ő!

Így érkeztem, a hosszú fehér fal mentén,
át a kapun, át a medren, a gyomtól megittasulva.
Jöttem, lépkedtem, mint ki tudja s akarja, sőt várják,
mint ki hazajön és hazaér ebben a nagy menésében.
Ez a haladás, ez a tudás,
ez a megismerés – örvendeztem,
ez a magabiztos, csalafinta, jelen idejű akarás,
ez a csábító, *csak azért is* feszítés és hajítás.

Át a falon,
lábam is alig érte a medret.
Át néhány zabolátlan gondolaton,

megélt és képzelt tájakon. Végre, végre,
mondtam neked, igen nehéz út volt,
de eljutottam idáig végre.
Végtére is itt vagyok.

És megérkeztem,
és ott voltam,
és nem lehetett már nem csinálni valamit.

Ülj mellé, mondtam magamnak.
Ülj mellé, mondták a társaim.
Ülj ide, mondtad, hogy válaszolj.

De milyen megérkezés ez,
milyen leülés, milyen mellé foglalás,
milyen tartózkodás lesz itt?
Ennyi emberrel, ennyi kétes, bizonytalan pofával, hogy
a franc essen beléjük, hogy idemáztak a mindenféle odúlyukból,
hogy nem engedtek szabadon kószálni,
hogy egy lépést sem tehetek nélkülük
a magam öröme, a magam szakállára és felelősségére,
az összes változattal idekerültem és itt megrekedtem.
Ő ilyen, mondták.
Hang ki nem jött volna a torkomból.
Értelmes mondat el nem hagyta a számat.

Igen, ezek, ezek itt mind!
A vendégeim,
a társaim,
a támasztékaim és hajításaim.

Nézd ezt a kis, zizegős-mozogós csupa jópofát,
vagy azt a fancsali képűt, s na és ott azt, háttal a többinek, vagy
a sértődöttet és duzzogót, a magas homlokút, a hibátlant
és a rossz szerkezetű, rozoga mogorvát!
Hogy elvinnének, elragadnának és bent tartanának.
Még egy valóság,
nos, és ez
vagy a másik, miként teszik,
melyiket választja, kérem,
csak nézzen körbe-körbe,
válogasson,
nézegesse bennük magát, mi illik jól,
mi egészítődik ki, mi tűnik, hogy össze, hogy szinte egymásnak,
hogy ki kellene találni, ha most épp rá nem találna.

Kit ültessünk oda? Ki legyen a társad?
Ki szabadítson ki ebből a nagy áradásból, ebből a tavaszi zsongásból?
Ebből az elkeveredésből, ebből
az álomzsírból, közös borzogatásból,
hatvanhat hangya hatvanhat lépéséből
és nyekkenésből, a csudával határos,
de fölöttébb kétségesből. Ez az,
ki lehet innen jutni, vagy be lehet ide jutni?
Valóságismeret, -gyakorlat, -érzék.
Elkerülni, elfutni, elhajítani!
Felkerülni a listára, szédülni, dülöngélni, harapászni.
Kiharapni egyet a hatvanhatból, és nyekkeni,
hajladozni, szétomlani.
Homályoskodni és homályosodni.
Félreérthetőnek lenni.
Hogy mi végre, ki mellé, hogyan is,
de édes, de cuki, de jó! De
el sem kezdődött, de bele sem unhatunk,
hát mégis mi végre, hogy
ily hamar itt a vége?

Ülj mellé, mondtam, ülj oda, vedd a bátorságot,
helyezkedj el. Ülj le végre,
minek is ugrálnál, matatnál itt tovább,
minek lenne a további katatónia,
minek még a próbálkozás, zörgés, harácsolás, kikezdés,
befejezetlenség és hajkurászás.
Mondtam, akkor igen,
akkor ez lenne az, ez a kompánia, ez az előadás,
ez következik most!
(Bátortalanok, tapasztalatlanok, erőtlenek,
bizonytalanok, kérkedők – mondom, de
ezek ők, ők ilyenek.)

És úgy ültél, mint ki maga mellé ül.
És úgy tettem, mint ki más mellett foglal helyet.
Ültem, de tudtam, ki helyett vagy ott és én is mi helyett
ültem ide. Ki zavar majd tovább, föl a semmire, föl és tovább,
hogy nem ide, s nincs megérkezés, kis
csapatom, szedjük újra a sátor fáját. Át a medren,
a földnyelven, a reggelen és a délutánon, át az
estén, a nyugtalan éjszakán, föl hajnalra, föl
a csábító kioltódásra, föl, hogy zuhanni, zuhanni,
micsoda ernyedt bukfenc,
mert ez következik, mondtam,
nem lesz ez másként, kiáltottam,
megéreztem ezt jó előre,

hogy célozgatás, utalgatás, heverészés,
rögeszme, kibeszélés, csak tenni, tenni és haladni,
de nyugalom, mondtad, nem tenni, nem haladni,
heverészni, s ne bukfcenc, ne feszenegés, ne,
ne, ne.

Ülj mellé!
Ülj mellé!
Bukfcencművész.
Éhezés. Éjszaka.
Egy kutya eltévedt hűsége.
Zavar. Rohamkés. Törökfürdő.
Férfiak a szobában. Éhes képzelet.
Kis mosdás, hajnal, indulás.
Vadászat. Át a hagyományon, át a cserjésen,
át és föl és tovább, tovább, barátaim!

Csak beszéltem és nézegettem. Már nem voltam kíváncsi,
már nem akartam, már nem nyeréskedtem, nem fontolgattam,
s nem tűnődtem az értelmén. Csak
túl, messzebb, tovább, föl, át, végig.
Végig magamhoz, mondtam.
Végig csak hozzád, mondtad.
Nincs céltévesztés.
Csak célzás van.

Már elindultam.
Már tudtam a leülés menetét,
az én privát pihenésem,
az én kis zugom,
menedékem, az én megszerkesztett, kivitelezett,
dokumentált privátumom.

Egy elektronra lettem figyelmes,
amint magabiztosan rója köreit a kapu anyagában.
A gyom zúgását hallgattam, merész
hangjait egy haszontalan növénynek.
Egy megengedhetetlen leülés közepette
jól körbejártam, zsebre dugott kézzel füttyürésztem
a hosszú fehér fal mentén.
Mint konkrét egér, a konkrét macska elől.
Bele a közepébe, mert ki tudhatná, hogy
mellesleg, hogy megelőzőleg, hogy
mi is készítette így elő érkezését?
Milyen várakozás, hanyatlás, botozás, mondtam,
bár a botozás szón magam is elcsodálkoztam.

Vissza az anyagba, vissza a klorofilgyárba,
 a Nagy Űzembe. Ott a helyünk, ott
 lesz zúdulás, mederelhagyás, belefelejtkezés,
 értelemadás. Adás a kereséssel szemben.
 Ettől az adástól megnyugodtam.
 A keresést, beláttam végre, nem illő dologként
 berekesztem.
 Hallgatózás.
 Visszaesés.
 És adás, mert a botozás gyámoltalan,
 a keresés nem oda illő, a leülés mellémegy,
 a part beszakad, ezért az adás, az odavetés,
 a hullámok kénye-kedvére
 (bár ez ellen tiltakoztam).
 A történetekre figyelj, a formákra, a fentről
 lecsurgó mértani szerkezetekre, erre az adásra.
 Ez ő, igen, ez ő lesz, az ő tiltakozása
 minden olyan ellen, ami nem ő.
 Fönt égi tűz. Bennünk hamu.
 És mutatni kezdte és mondta.

Ajándéka ez az ősznek,
 amikor végre torkára forr a nyárnak
 a késő augusztusi hajnal.
 Útjára indulhat a felszín,
 hogy a gyors és kiszámíthatatlan támadásokat feladja.
 Megtartalak, mint hullám a cseppjét,
 ha távolra szakadt, de bátor ugrása visszaszivárog
 és elmerül újra bennem.
 Bent az áradat és kinn a nyugalom.
 Vidd tovább!

Forgács Miklós

Grimaszok nélkül a Dunakanyarban

Tavaly sörhab és angyalszárny, Hrabal és égi követek behatárolta köztes terek arcait vizsgálták. Idén a tökéletesség és a töredékesség, lenyomat és alakoskodás behatárolta köztes arcok tereit kutatják. Tavaly látható és láthatatlan világok küldötteit szólaltattak meg az alkotók. Idén tapintható és tapinthatatlan arcmaszkok tudatos vagy önkéntelen viselőit élesztik fel. Kivetítés és behatolás, sejtetés és állítás, kérés és követelés, összetapasztás és darabokra törés, feloldódás és bekebelezés, merőn figyelés és figyelmet követelés, megidézés és előbányászás, hasonlítás és különbözés, emlékezés és teremtés, vágyakozás és megelégedés, nyugtalankodás és ráतालálás, szertefoszlás és testet öltés – legyen bármi a téma, ez a napirend, az örök kettősség pillanatnyi bája. Tavaly tekintélyes szeráfok és méltóságteljes kerubok, félelmetes démonok és gondos őrangyalok, bukott lények és érzelmentes hírnökök jól megfértek a tántorgókkal és dülöngélőkkel, motyogókkal és csuklókkel, zavaros tekintetűekkel és szédülőkkel. Sörben az angyal lefördött hozzánk. Idén szakralizáló maszkok és profanizáló álarcok, felismerhetők és eltakartak, örökkévalók és tiszavirágok, átlényegülők és konokul ragaszkodók, bölcs forrongók és nyughatatlanul higgyadók, ésszel utazók és ösztönösen nem mozdulók, klasszikusok és avantgárdok, burjánzó és aszketikusok, Wagner-maszkos Kassákok, Kassák-maszkos ekszpanziósok, Ekszpanzió-maszkos Wagnerek fonódnak és keverednek össze. Sebezhetően hamisítatlanul, végtelenül egyszerűen – „Éposz Kassák Maszkjában” – Németh Péter Mikola alkotó-rendező vezényletével.

A zavarba ejtően rendre vágyó, megnyugtató zsúfoltság holnap 17 órakor kezdődik Nagymaroson a Magyar utca 2. sz. házánál, Kassák emléktáblájának avatásával, szavalókórus és menyecskekórus idézi meg a költőt. „Kassák Lajos azt üzente...”, „Kassák Nagymaroson”, „Kassák Lajos kalapjára” – játékosan, komolykodón gyűlnek a bizonyítékok. Este hattól kiállítások, akciók, versek és koncertek következnek a *Nake Galériában* és udvarán. Bujdosó Alpár *Álarcokat és agyagtáblákat*, Kelényi Béla *ArcMásokat*, Németh Zoltán Pál *ArcMaszkokat*, Szatmári Botond és Szécsi András *Maszk-kiállítást*, Csorba-Simon Szita *Maszkjátékot* kínál. A *Vére-Költő-Bodobácsok* Kassák arcát, álarcát, maszkját, *Konczek József Magyar Amerikáját*, az *Opál Színház* pedig *Triceps fónikus performansát* adja elő. Szilágyi Rudolf „alternatív technikai és műfaji szimbiózisra” törekvő akcióját *Kanalas Éva Táltoséneke Maszkban* követi. Szombaton reggel kilenctől Nagymaroson a városi könyvtárban G. Komoróczy Emőke tart előadást Kassák aktualitásáról és szelleméről az (Új)avantgárdban és az Ekszpanzióban. Visegrádon fél háromtól a Könyvtár Galériában Köpöczi Rózsa rendezésében nyílik kiállítás a visegrádi Ekszpanziók grafikáiból és fotódokumentumaiból. A Mátyás Király Múzeumban 16 órától a Kalahári együttes koncertezik, az *ArcMaszk* kiállítást Szombathy Bálint nyitja meg, performanszokat mutat be a *Titanic Művészetelőre Iskola*, az *Opál Színház*, Dénes Imre és Kovács István. Nagymaroson este nyolctól a Duna-parton *Narciszosz Ekhó* akciójával a Prágai-Ugry-Végh kommandó jelentkezik. A nagymarosi

San-Teamban 21 órától K. Kabai Lóránt performansa után a Pent Leditgrant Emlékzenekar *Nem változtatható műtét* című akciója látható és hallható. Végül 21.30-tól a Búfi udvarán zenei kísérletek folynak, Majoros-Szilágyi zörejekből épített hangkompozíciója, Kettős Tamás és a Vadszamarak, valamint a Ricsárdgír zenekar virtuóz provokációja. Vasárnap 11 órakor a nagymarosi katolikus templomban *Zenébe rejtezetten* címmel Virág László játszik reneszánsz orgonamuzsikát. A déli harangszóra Végh Attila költő házánál a Szent Imre téren Élő Dunakanyar Antológia 2010 és Tékozló fiúk underground hip-hop koncert lesz. A katolikus templomban 13.30-tól Klenyán Csaba (klarinét) és tanítványai Bujtás József műveit adják elő. A Bethlen sörözőben Balaskó Jenő *Angyal Pista balladája* lesz maszkban elbeszélve. A Térszínház Képmutogató(k) játéka 17.50-től látható a plébánia szabadtéri színpadán. A találkozót Kassák-mise és a Grensó Bio Kollektíva *A másik arca* zárja 19.00-tól a katolikus templomban.

A Kassák-emléktábla avatóján...

G. Komoróczy Emőke írja levlapon a minap: Kedves Mikola! Kassák Lajosék 1965 tavaszán vették meg nagymarosi nyaralójukat a visegrádi fellegvárval szemközti Dunaparton. A nem rég elhunyt pécsi illetőségű irodalomtörténész, Tüskés Tibor *Kortársak* című könyvében említést tesz arról, hogy korábban a Kassák-házaspár a Balaton-felvidéken, Balatonfenyvesen keresett egy olyan épületet, ahol a későbbi Kassák-relikviák elhelyezhetőek lennének. Utána azonban Tüskés arról számolt be, hogy Kassákék a Dunakanyarban találták meg azt az épületet, ahol a hagyatékot kívánják majd elhelyezni. Most itt állunk Nagymaroson, a Magyar utca 2-es számú ház előtt, ahol Kassákné Kárpáti Klára férje 1967-ben bekövetkezett halála után, 1969/70-ben emlékszobát rendezett be a hagyaték egy töredékéből. A ház előtt állva, ahol Bálint Zsombor keramikus, ekszpanziós alkotótársunk emléktábláját kívánjuk felavatni pillanatokon belül, el kell hogy mondjuk, hogy az többször is gazdát cserélt. Először, Kárpáti Klára halála után a Kassák-emlékszobával együtt a LAP-Kiadó Vállalat vásárolta meg Budapestről, majd, amikor a vállalat megszűnt, az állam értékesítette az ingatlant, így lett dr. Udvardi Judit ügyvéd a jelenlegi tulajdonos, aki volt olyan kedves, és hozzájárult a Kassák-emléktábla elhelyezéséhez, talán abból a megfontolásból is, hogy ő még látta ebben a házban, mielőtt tulajdonos lett volna, Kassák Lajos relikviáit. Külön köszönet azért, hogy hozzájárult saját háza megjelöléséhez, ami képzeteink szerint tovább írja majd az emléktábla által is Kassák életműve történetét.

Ezennel arra kérjük Nagymaros polgárait, hogy legyenek szívesek hozzájárulni ahhoz, hogy egy európai szellem újra hazataláljon, mert meggyőződésem, hogy Kassák Lajos és Kárpáti Klára nem véletlenül választották a Dunakanyart utolsó éveik helyszínévé, mert ők is érezték, s talán tudták is Cs. Szabó László gondolataival élve, hogy a Kárpát-Haza egyik legpoétikusabb szeglete az a Dunakanyar. Az Ekszpanzió alkotói méltán állítják most ezt az emléktáblát, annak reménységével, hogy a város elfogadja, hogy a közeljövőben közösen rekonstruáljuk és újra megnyitjuk a jelenlegi NAKE épületében a Kassák-emlékszobát.

Éljen a magyar avantgárd! Éljen Haza!

Németh Péter Mikwla

Kassák-nóta

(Parafrázis a Kossuth-nótára)

(Éljen a magyar avantgárd, / Éljen a Haza!)

(Á)

Kassák Lajos írdeák,
Nem kell néki gyertyavilág;
Megírja Ő azt a verset,
A ragyogó csillag mellett.
Éljen a magyar avantgárd,
Éljen a haza!

Kassák Lajos azt üzente,
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.
Éljen a magyar avantgárd,
Éljen a haza!

Esik eső karikára,
Kassák Lajos kalapjára.
Valahány csepp esik rája,
Annyi áldás szálljon rája.
Éljen a magyar avantgárd,
Éljen a haza!

Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.
Éljen a magyar avantgárd,
Éljen a haza!

(B) (C)

Kassák Lajos ablakában
 Kinyílt a rózsa magában.
 Akkorára nőtt a szára, hogy
 Jó bort ivott árnyékába',
 Aki betért arra járva.
 Éljen a magyar avangárd,
 Éljen a haza!

Ott voltam én mostanában,
 Kassák Lajos szobájában,
 Áldott kezét megfoghattam,
 Élő szavát hallgathattam.
 Éljen a magyar avangárd,
 Éljen a haza!

Kassák Lajos Nagymaroson
 Sok pénzt hagyott az asztalon.
 Húzd rá, cigány, százast adok,
 Mert én Kassák Lajos vagyok;
 Mert én Kassák Lajos vagyok.
 Éljen a magyar avangárd,
 Éljen a haza!

Kassák Lajos azt üzente,
 Elfogyott a regimentje.
 Hogyha kevés kettő-három,
 Lesz helyébe harminchárom.
 Éljen a magyar avangárd,
 Éljen a haza!

Ha még egyszer azt üzeni,
 Mindnyájunknak el kell menni.
 Éljen a magyar avangárd,
 Éljen a haza!

Magyarország, édes hazám,
 Néked szült és nevelt anyám.
 Négy esztendő nem a világ,
 Éljen a magyar avangárd,
 Éljen a haza!

Kassák Lajos aranybárány,
 Aranybetű van a vállán!
 Aki egyszer elolvassa,
 Az lesz itt a Kassák fia!
 Éljen a magyar avangárd,
 Éljen a haza!

Papp Tibor

Ajánlás

Kassák Lajos azt üzente,
 Babits Mihályt elégette.
 Ha még egyszer megteheti,
 Mindnyájunknak fel kell kelni.
 Éljen a magyar avangárd,
 Éljen a haza!

(Mikwla Kassák-nótája hallatán,
 Bp., MMG, 2011. április 6.)

(A parafrázis a Kossuth-nóta szövegére és dallamára született. Elhangzott Kassák Lajos *Wagner maszkiában* című opusa betétdaloként Németh Zsófia Nóra, a nagybörzsönyi Páva Kör és a szerző előadásában az EKSZPANZIÓ XXII. alkalmával, Bálint Zsombor Kassák-emléktáblája avatóján, Nagymaroson, a Magyar utca 2-es számú ház előtt 2010. július 29-én, továbbá az MMG-ben az EKSZPANZIÓ XXIII. *Kassák maszkiában* című irodalmi performanszban 2011. április 6-án.)

Nyírfalvi Károly

Kassák Nagymaroson

– részlet egy megíratlan eposzból –

*Bovaryné én vagyok
Gustave Flaubert*

Invokáció

Sosem volt disznónk. Leölve is csak egyszér. Az udvar közepén árnyékszék, a konyhában sparhelt, romlandó étkek az ablakban, jégvirág az üvegen.

Mi olyan erős, mi fájhat annyira, hogy kiolt minden vágyat a rendre, az emlékezés is törli a szavak csengő dallamát alkonyattájt. Tépem

a papírt, vájom a fát, beletörök a toll hegye, némán szólnak a szavak, suttogják, vagyok még, vagy szokjanak újabb öntőformához? Új hangra lelek tán...?

Előhang

Mesteremberek járnak a tetőn, betömik tudatunk minden lyukát, nem esik, nem fúj, nem ragyog, a szürke ég, lezárja a képzelet határát.

Mesteremberek járnak a tetőn, kijavítják a hibát, lakatlan lesz a ház. Lépj be a tájba. Még homály fedi. A vak eszme elárasztja az erdőt.

Mesteremberek járnak a tetőn, a cserepek lelkét keresik, a ritkás ködből kútgém nő, szemközt üres ház. Helyén van abrosz, könyv.

Mesteremberek járnak a tetőn, de nem hal meg a ló, és nem repülnek ki a madarak. Fejen állva is élek. Mesteremberek tartják a karom.

Első ének

Hosszú idő után találkozunk. Még felismerjük, még ismerjük fel egymást. Mozdulatlan pohár az asztalon. Lassan gyűrűzik a víz. Vihar előtti

nesz arcon, papíron. Mit húzzak fel? Elmúlni nem érdemes, de legalább szép ruhában. Hallgatózom rövid szunnyadásban. Lebontom, építem

újra, mindegyik maszk én leszek. Találkozom önmagammal, ki veszít? Ki vezet? Nincs kérdés, van felelet? Sorról sorra haladok, mint szigorú

bolond, nem illik ide, hát leírom: a harang csendje, vizek mélye, felszíne egyként vonz. Nincs magány, csak egyedüllét, arcom vérben úszik,

a szavak péppé verve, mártírok maszkját hordom víz tükrébe nézve, mint a csalán. Tudja jól, most csípnie kell, máskor gyengéden simul a szájba.

A cella csendje is hogy forr, akár cserrengő varjak a földeken, büzlő élelmet, jó szót keresve. Azokat is úgy lopom össze, miképp tárgyait

öltöm magamra, hadd legyenek másképp ugyanaz, mint előtte, vagy mégse ismerjetelek rám, bármit is teszek, hisz nincs tett, eszmény, és így fejezem le...

Második ének

*És jó a sötét... Az öregek orrán
okuláré, fülükben szélfogó vatta,
hozzájuk már nem ér el semmi a
világból, miért építeni hát tovább,*

*tovább. És miért várni újra a
holnapot? A füst sebesre marta
a katonák torkát, de a látás még
egyszer törre élesedett a fekete
gyapjún, a dombokon két esett öszvér
körme kapálta az eget, aztán
lassan-lassan az is elmerült a
térben s a végtelen pusztában,*

*mint riadt, szakadt inú ordasok,
a földszínű katonák jajongva
lopták szegény beteg szívük. Ahová
léptek, mindenütt vér... és sehol, sehol*

*egy kékvilágú csillag. Most téged
énekellek, bőszkarmú Mester: **Bomlik
a nóta és táncol a világ, mint a
részeg tenger, forró skarlát hullámmzik***

*az őszi mezőn, távolban kormos
kelmék, s a zászlók elmerülnek a
sárban. Ez éjszakán sok vágynak lettem
viselőse, s iszákom tátott*

*szájjal veszi el a múltat, fűt, fát,
penészes kalyibák szagát, de más
mezején a vén mokány parasztot,
szemembe új szín és új zene zendül*

*s mi tegnap volt: mind messze, messze sír...
föl, föl hát, ahol teli csuprát épp most
rúgta szét a hajnal, s az utcákon,
mint folyó arany fut már az élet.*

**MENNYI ÁLARC ELNYŰTT KOPONYÁMON,
VISSZAKAPOM A RÉGIT NYÁRI REGGELEN?
RÁTOK HAGYOM MINDET, FOLYTASSÁTOK, MÍG
VALÓDI MASZKOM A PORBAN MEGLELEM...**

A kurzívval szedett sorok Kassák Lajos Eposz Wagner maszkjában című kötetéből idézve szó szerint, vagy átfogalmazva.

Elhangzott: Ekszpanzió XXII., ArcMaszk hívószavára, Nagymaros, 2010. július 30.

Golovics Lajos

Ekszpanzió – Reflexió

Németh Péter Mikola finom eleganciával így határozza meg egyik írásában: „Az EKSZPANZIÓ/K/ minden emberire kiterjedő, táguló, lelkeket hódító, szelíd kultúr- köröket foglalo nemzetközi kortárs művészeti találkozó(k).”

Szerintem még sok minden más is.

Például behatolás a korunkba, a körülöttünk felsejlő gondolatokba, misztériumokba, hogyan és mire reflektálunk.

Amikor végignéztem az EKSZPANZIÓ történetét, ahogy egy rendes művészettörténészhez illik, amikor egy kiállítás megnyitására készül, meglepődve láttam, hogy az elmúlt bő két évtized milyen gazdagon korszakolható.

Kezdődik a *Hétvégi Ekszpanzió*val 1989-ben, majd folytatódik az *Ex-Panzió*n (1990) át az újabb tíz évet felölelő 1991–2001 közötti *Ekszpanziók* sorozatával, majd 2002–2008 között egy újabb fejezet és 2008-tól további kettő és fél év, amelynek éppen most a részesei vagyunk.

Ez a 23 év művészettörténeti mércével mérve nem sok, ha olyan korszakokra gondolunk, mint reneszánsz, barokk vagy manierizmus.

De ha azt vesszük, hogy a XX. század legtöbb avantgárd mozgalma ennél jóval kevesebb ideig élt, akkor tekintélyt parancsoló.

Mitől van ez így?

Mi adja ezt a történetiséget, mi tartja életben ma is az *EKSZPANZIÓ*T?

Teljesen világos a képlet.

Arról szól, hogy Németh Péter Mikola hogyan dolgozza fel a XX. századot és hogyan éli meg a XXI-ediket, részben saját maga mint alkotómű-

vész, másrészt a barátai, művésztársai segítségével.

Normál esetben egy rendes filozófus, esztéta, művészettörténész, rengeteg tanulás és küzdelem után, ha van elég bátorsága és felkészültsége, akkor nekiáll és keres valami kis morzsányi darabot az emberiség kultúrtörténetéből és azt kutatja, elemzi, formálgatja.

Az Ekszpanzió szellemi atyja, Mikola pedig azt mondja, hogy nemcsak én akarok megküzdeni ezekkel a feladatokkal, hiszen mások is végigjárnak ezeket a szellemi utakat, miért ne ülhetnénk össze évente egyszer-kétszer kicserélni a gondolatainkat egy hasonló témában. Sőt ezeket a közös gondolkodásokat kivisszük a terepre.

Mi biztosan épülünk belőle, de akik közé elvisszük, azok is esélyt kapnak arra, hogy bekapcsolódjanak. Sőt, nemhogy esélyt kapnak, hanem kifejezetten velük, közöttük történnek az események, annak ellenére, hogy egyébként ezeknek az embereknek a mindennapjai egyáltalán nem erről szólnak.

Itt szeretném felhívni a figyelmet Bohár András egyik nagyon fontos gondolatára, amelyet egy 1996-os székesfehérvári kiállítás kapcsán fejtett ki, ez pedig a *kontextualitás*.

Az a közeg, ahol a művészet ma megnyilvánul, megjelenik és reményeink szerint befogadást nyer.

Az Ekszpanzió történetében is ez a kontextus egy különleges dolog. Alapvetően fontos az a közeg, ahol a művek, az akciók, közös gondolatok születnek. Fontos a Dunakanyar, a Börzsöny és a Pilis.

Fontos ez a tény geográfiai, etnográfiai, szakrális, valamint szociológiai, politikai és kulturális értelemben egyaránt.

Fontos az események és a művek születésénél a történetiség, fontos az

egyetemes és a magyar idő-kontinuumban a kiszakított hely, vagy éppen a beágyazottság.

Az Ekszpanzió egyrészt történeti, másrészt spontán intuitív.

Ez a szellemi, művészi *felépülés*, ez az út jól követhető a hazai és a nemzetközi szellemi életben is.

Ahogy az elején említettem, az Ekszpanzióknak is vannak korszakai, ezek jól szinkronba hozhatók a magyar és az egyetemes gondolkodás

aktualitásaival. Jól kitapintható az etnográfiai, szakrális vonulat, az irodalmi, a vallási, az iszlám, majd a hamvasi, freudi, jungi gondolatok, és természetesen a francia filozófusok, gondolkodók kapcsolódásai.

Az sem véletlen, hogy ma itt, pont ebben a galériában jelenik meg az EKSZPANZIÓ, már nem először. Ennek pedig a Párizsi Magyar Műhely kultúraformáló ereje az oka.

Nézzük a mai kiállítás címét: *Arc-Maszok*.

Az ember az iskolában nyilván találkozik a művészeti tanulmányai során sokféle arccal. Áhítatossal, szenvedővel, boldoggal, naival, balgával, gonosszal stb.

Ami azonban engem az életem során igazán nagyon mélyen megérintett, az Javlenszkij néhány portréja a XX. század elejéről.

Még a múlt században – milyen furcsán hangzik –, a nyolcvanas évek vége felé egyszer Münchenben jártam és ott találkoztam ezekkel a fejekkel.

Csak színek és formák, semmi konkrét, mégis ezernyi érzélem.

Lenyűgöző volt.

Hozzáolvastam az elérhető Freudot és Jungot, és egyre jobban érdekelt a téma.

Rá kellett jönnöm, ahogy előre halad a korban az ember, a gyönyörű női formákról a hangsúly egyre inkább az arcra koncentrálódik.

Van-e élet, intelligencia benne?

Van-e tűz a szemben!

A másik meghatározó élményem Csorba Simonhoz kapcsolódik, akinek itt is látható munkája.

Simon az *ARC-Harc* sorozatával már a nyolcvanas években olyan mélységeket mutatott meg, amely a mai napig meghatározza a gondolkodásomat, amikor egy portréra, egy arcra, egy maszkra ránézek.

A harmadik szempont, amit most kaptam, ennek a kiállításnak a megismerése során, az Mikola gondolata.

Ez pedig a maszk belsejében lévő élő arc lüktetése.

Ez azért olyan izgalmas gondolat, mert évtizedekkel ezelőtt elutaztam Mohácsra, a busójárára, majd Velencébe a karneválra megtapasztalni a maszk, az álarc igazi koncentrált megjelenését.

A busójárárs szerény, szervezetlen, kelet-balkáni, falusi rendezvény benyomását keltette, a velencei karnevál egy elidegenedett idegenforgalmi látványosság volt, ami a pénzről, a gazdagságról, az idegenforgalmi felhajtásról szólt.

S most Mikola adott egy olyan szempontot, amely visszavezetett az álarc, a maszk mögött lévő emberhez, az igazi archoz, ami a lényeg.

Tehát most szeretnék kezet nyújtani személyesen azoknak az arcoknak (művészeknek): Baksai Józsefnek, Bálint Zsombornak, Bereczky Kossack Katalinnak, Bészabó Andrásnak, Csorba Simon Lászlónak, Dénes Imrénnek, Filep Sándornak, Gaál Józsefnek, Haász Ágnesnek, Herendi Péternek, Hoffmann Tamás Boldinak, Kelényi Bélának, Kettős Tamásnak, Kiss Adélnak, Ladik Katalinnak, Mezey Péternek, Németh Balázs Kristófnak, Németh Péter Mikolának, Németh Zoltán Pálnak, Nikolai Ivanovnak, Szathmári Botondnak és Szécsi Andrásnak, akik ezeket az itt látható maszkokat, műveket létrehozták.

Most egymás szemébe tudunk nézni maszk nélkül, őszintén, minden elfedés, takarás nélkül, hogy látva lássuk, mennyire él az arcunk és mennyi őszinte tűz van a szemünkben.

S ez az, amire titkon mindnyájan annyira vágyunk.

Varga Klára
Mire megjövök...

Mire megjövök,
rend legyen.
Ne az a kapkodva
összehajigált,
emberész rakta
újra meg újra
vérrel nagyolva rajzolt,
kozmetikázott
vigyorgó maceratóra,
ami azt is gyilkolgtatja,
aki maga is akarta.
Ne fölmasnizott,
drapériázott
szemétkupac,
amiben befelé nő
– míg csak szét nem rohasztja – a gaz.
Ne folyton fals ünnep,
karikatúra csinnadratta,
túlpingált vasárnapi maszka
a bágyadt tereken,
megzápult jelszavak alatt.

Rend: ragyogás.
A hallgató,
csillámló kövek
dúdolta szelíd törvény.
Zene,
füvek, szelek, vizek
ringatózó éneke.
A sütkérező emlősök
bazaltmosolya,
moccanatlan néma évezredek
boldog rokona.

Mert megjövök.

Ki akarhatta így?

Lusta por az utak mentén.
Szállongó gázok, mérgek.
Kivégzett, temetetlen cigarettacsikkek.
Újságpapír lebbenő roncsa.
Arckép rajta. Gyűrve, elkoszolva.
Mit súg az életöszton?
Mit súg a halálöszton?
Mit nyög a bamba utca?
Lassú halogatás, haldogálás,
centiről centire amputálás,
alkalmi süketség,
semmiről sem tudás,
okolgatás, indokolgatás,
tarka kézimunka.
Ha így forgatod,
sehol a helyzet kulcsa.
A zár nem zár,
nem nyílik ajtó, ablak.
Huzat van mégis.
És forró a katlan.

Merről jövök majd elő
én, ki születéstől láthatatlan?

Csak gőzeidet kóstolgattam,
te, legócskább völgy-temető,
s lásd, most átlépek rajtad.

Elhangzott: Ekszpanzió XXII., ArcMaszk hívószavára, Nagymaros, 2010. augusztus 1.

Badacsonyi T. Örs alias Bodnár Tamásra (1967–2011), a helembei „alakoskodóra” emlékezve.

Ekszpanzió XXII., „ArcMaszk” tematikára, Németh Péter Mikola: MAGÁNVALÓ
(Bujdosó Alpár-idézet), Nagymaros, 2010 júliusa

KonczeK József

MagyA(r)merika

(egy) > Triceps

Amikor mi, vagyis mi, magyarok
 megtermékenyítettük az Amerikai Egyesült Államokat,
 még nem hallottunk Kassák Lajosról, aki bő évtizedek múltán hangoztatta
 a mi hatalmunkat, sőt az európai nagyvárosokat sorolva azt mondta,
 hogy hallani fognak a mi dicsőségünkről,
 és még Walt Whitmanról sem tudtunk, aki a szabad vers
 szárnyaló lelkű poétája, és irgalmatlan erejű tüdővel ordította tele
 az Államokat a keleti parttól a Rocky Mountainsig,

még nem tudtunk róluk, még nem tudtuk,

csak azt tudtuk, hogy ott vagyunk a préríken,
 a bányákban meg a gyárakban,
 a vasgyárakban meg a szövőgépeknél meg a chicagói vágóhidakon,
 ahol térdig folyt a nagyipari módon legyilkolt gyönyörű barmok vére,

csak azt tudtuk, hogy Kalifornia végtelen nagy térségein
 tokaji szőlő terem,
 mi telepítettük, és az új mennyországot hirdették a szőlőfürtök,
 és hatalmas hasznot hoztak a kormányzóságnak,
 és az amerikaiak kezdtek megtanulni, mit is jelent az, ha valaki magyar,
 és akkor mi magyarok is kezdtük megtanulni,
 hogy milyen emberhez méltó dolog
 ugyanolyan szabadon kiállni, mint Walt Whitman tette,
 meg később Kassák Lajos,
 hogy az ember elmondja, boldogságra termettünk
 mi emberek ezen a földön,
 mi magyarok főként,
 mert az elvesztett nagy szabadságharcunk után,
 amikor Kossuth Lajos is emigrációba vonult,
 mi a két kezünket és iskolázatlan, de jó magyar értelmünket hoztuk ide
 az Államoknak, hogy adj nekünk kenyeret, te messzi föld, te Újvilág –

(kettő) > Falcsik Mari

Mi csak azt tudtuk, mi csak ezt tudtuk,

hogy sokkalta előbb,
még az 1770-es évek vége felé a függetlenségi háborúban,
George Washingtonnal harcolt egy bizonyos Kováts Mihály ezredes,
akinek emléktáblája ma is megvan Karcagon, szóval, hogy
ő szervezte meg az első reguláris lovas katonai egységeket Amerikában,
vagy hogy például egy Újházy László nevű derék magyar,
akinek apja barátságot ápolt Kazinczy Ferencsel –
ő maga katonaként Komárom védője volt –,
majd Decatur megyében, az Államokban
magyar kolóniát szervezett New Buda néven
az indiánok egykori vándortáborai, nagy szabadságai helyén,
a Klondike aranya felé jéghegyen át törekvő magyarok is látogatták,
és körülötte magyar gazdaságok, farmok vagy inkább tanyák teremték
gemeskúttal, ahogyan kell, Magyar Forrás meg Új Arad néven,
meg más neveken (és Haynaura is gondoljanak és felejtessenek is),

vagy például, hogy egy Kelemen János nevű szabólegény
Newarkban a tomboló kolera ellen magyar erőspaprikás pálinkát ajánlott,
forgalmazta, s ebből gazdagodott, tiszteletben öregedett meg és hunyt el,

vagy amikor már megtudtuk, hogy 1913-ig a kivándorlók 25 százalékát
az Osztrák–Magyar Monarchia lakossága adta –

(három) > Kettős Tamás

Vagy amikor az írástudatlanokat, a kurvákat meg a betegeket ugyanazon
hajóval zsuppolták vissza Magyarországra területére, amivel elindultak,
s az írástudók mégis munkahelyi balesetekben
vesztették el lábukat, kezüket,
mert ha el tudták is olvasni, nem értették a táblák angol szövegét
a lökdöső-rugdalo-visító és ruhát beharapó gépeken,

és a Felvidékről (ahonnan a családom apai ága származik),
meg Észak-Magyarországról – ami akkor mást jelentett, mint ma –,
aztán a Dunántúlról, majd az Alföldről mentünk ki
egyre nagyobb hullámokban,

és akkoriban évente úgy 200 millió amerikai dollár jött haza postán a rokonoknak,

és amikor a Commission of Immigration, vagyis a kivándorlás amerikai hivatala már jó ideje segítette (a rabszolga-munkaerő helyébe lépett) idegenek beköltözését, és háromszor annyi férfi ment ki, mint nő, és sivar magányukban elitták a keresetük minden tíz dollárjából azt az egyet, amivel mégiscsak előbb lehetett volna megvenni itthon a kis tanyát, földesekét, ehelyett berúgtak a piszkos rozsvizskitől és otthon, az amerikai magyar főbélrőjük házában, ahol egymás hegyén-hátán, néha hármával keresztben feküdtek az ágyon, hogy elférjenek, a gazda feleségét kezdték zaklatni (akinek ez nem is mindig volt ellenére, de utálta a viszkizagot, hogy a szilvapálinkáét is utálta volna, ezt most nem tudnám megmondani), de az biztos, hogy amikor részegen összeverekedtek, elmondták egymást hülye tót tutajosnak, szőrös talpú románnak, krumplievő ruszinnak, meg ami még eszükbe jutott, nem tudom, a magyarokat hogyan gyalázták,

és amikor a jobb anyagiak közt élő amerikai asszonyok, pláne, ha özvegyek voltak, szívesen legeltették szemüket a mi szép szál magyar legényeinken, és nemcsak legeltették és nemcsak a szemüket, ezt gondolhatja az ember, de a magyar lányok voltak igazán kapósak, otthonias, családias szakácsnőcskék, bébiszitterek, miegymás, talán még egyéb is lett belőlük, ám az önérzetesebbek inkább gépek mellé álltak, hogysen valami nyafogó vén amcsi után kelljen hordaniok a szaros bilit –

(négy) > Ruff Judy

És amikor az amerikai magyarok ötezer koronának megfelelő dollárt adtak a Magyarországon felállítandó Vörösmarty-szoborra, igaz, a magyar király is adott, ő négyszáz koronát,

amikor aztán a második nemzedék már elmagyartalanodóban volt, és egy kérdezősködés nyomán valaki megfogalmazta, hogy az öregek

még visszavágnak Magyarföldre, ám a gyerekek meg a megélhetés mégiscsak Amerikában tartják őket, bár gyakran utaznak Magyarországra, a fiatalabbak meg már nem is beszélnek a magyart, vagy éppen „Pájinkás jó reggelt!” kívánnak egymásnak a vasárnapi mise előtt, mert így tanította őket magyarnak lenni öregapjuk, akit már eltemettek,

és amikor 1910-ben 888 betegsegélyzőjük és önképzőkörük volt a magyaroknak, ebből hatszáz világi és köztük 91 szocialista szemléletű, és katolikusok, reformátusok, evangéliumiak, baptisták és metodisták is – és amikor még később a különféle elképzelések elenyésztek (a kolonizátorokként elképzelt magyarokról, akiket Argentínában, vagy hol akartak letelepíteni magyar hazai politikusok), és lassan széthullott a kezdeti lendület és néhány ottani magyar szövetség vette kezébe a hazafiság, vagy nevezzük úgy inkább, hogy a magyar érzület ügyét, és újra-újra fellángolt valami megnevezhetetlen lelkesedés, ami utoljára Kossuth Lajos amerikai útja alkalmával csapott olyan magasra, vagy amikor Budapesten megrendezték a magyarok világkongresszusát 1929-ben, majd a másodikat is 1939 táján, meg, na, Buffalóban tartott a nagy tanácskozás is –

s egyrészt jónak látszott a kiözönlés (hiszen mi, magyarok megtermékenyítettük az Államokat, másrészt Magyarországon is csökkent a munkanélküliek száma), nem beszélve arról, hogy micsoda örömmel várták haza a pénzzel érkező férjeket az asszonyok, micsoda nagyra tárt ölelő karokkal (és ne vegyétek illetlenségnek, amit mondok), hogy micsoda forró, ölelő combokkal is várták a hazatérő férfiakat a felejthetetlen, drága magyar asszonyok, az ismerős ölék, a gyönyörűek...

(öt) > Mikwla

...és amikor a másfél millióból mintegy egymillió jött vissza az Óhazába, de voltak, akik újra meg újra kimentek, mert elfogyott vagy elromlott a pénz, és amikor meg 1900 körül a Fejér megyei Hercegfalváról háromszázan

vándoroltak ki, mert elemi csapás sújtotta a gazdaságukat,
és amikor az 1880-as években a filoxéra elpusztította
a Veszprém megyei szőlőket is, innen is kivándoroltak.

...és amikor már Kaliforniában régóta virultak
a határtalan, gyönyörű magyar telepítésű szőlőskertek,
és a legrosszabb sorsú falvakból mentek el a legtöbben,
ilyenek voltak Oroszi és Somlyó Veszprém megyében,
Kéthely Vas megyében, Fehértó és Rábaszentmihály Győr megyében, Tamási,
Rábacsanak, Szany Győr megyében,
aztán Borsodban például Felsőzsolca, Besenyő,
Moson megyében Szentandrás, Bánfalu, és ki győzné sorolni még,

és amikor a kivándorlásra még mindig csábító ügynökök azt is bebeszélték a
magyar parasztnak meg a szepességi szlováknak
meg a máramarosi ruszinnak, hogy Rudolf trónörökös
meg Vetsera Mária várja őket, egy kis ügyes farmot működtetnek,
a főherceg szántogat, Mariska pedig szorgosan forgatja a fakanalat
a konyhán, merthogy jól becsapták a szenilis Ferenc Jóskát
azzal a mayerlingi kettős öngyilkossággal, mert kamu volt...
de ezt csak azért mondom most,
hogy néha jókedvetek is legyen a sok szomorúságban,

mert bizony a texasi szárazság elszikkasztotta a zöldellő gabonát,
és Kerényi Frigyes éppen harminchárom éves volt,
gyalog ment a nagy esőben New Budára,
amikor a messzire világító szénégető kemencébe belefutott
öntudatlan – mámorosan, azt híven, hogy egy ház ajtaján lép be,
tudjátok, ő az a Kerényi, aki hármas költői versenyre kelt eperjesi házában Tompa
Mihállyal meg Petőfi Sándorral, és A gólyához versét Tompa írta: a messzire
szakadt magyarokhoz –

...és hogy a szintén férfikorban levő Mihalotzky Gézát,
a harmincnégy éves brigádtábornokot,
aki Lincoln egyik legjobb magyar katonája volt,
eltemették a chattanoogai nemzeti sírkertben,
miután egy lesben álló déli lövész leterítette egy fa mögül,
a magyar főtiszt éppen seregeit szemlélte,
s tiszteletére egy erődöt neveztek el, Fort Mihalotzky...

(hat) > maga a szerző

...és két tábornokot, öt generálist, tizenöt ezredest, két alezredest, tizenhárom őrnagyot adtak Amerikának a magyarok az észak–dél polgárháborúban, 1861 után (és tizenhárom aradi vértanúnk volt a magyar szabadságharc elbukása után), de számtalan más tiszt is harcolt a szabadságért Amerikában, mert a magyar tisztek jó katonák voltak és igaz lelkek,

Stahel-Szamvald Gyula altábornagy, Asboth Sandor tábornok, Shoepf generális, Kneffler, Kozlay, Mundee-Mandi, Pomutz és Zsulavszky főtisztok, Zagoni Károly és a Rombauer fivérek, aztán Wagner Gusztáv ezredes, Anselm Albert vagy Fiala T. János magyarok voltak.

Ha nevük utalt is más eredetre, magyarok voltak, magyarok maradnak örökké.
Mert minket, magyarokat a harcok forrasztottak eggyé, mint Amerika, a nagy kohó a világ népeit, és a kohók acélja ma nem fegyverekbe, hanem szerszámokba vágjuk.

Hosszan, igen hosszan kellene még sorolni a magyarok nagyszerű tetteit, amelyekkel megtermékenyítették, megtermékenyítettük a messzi földet, férfiak kiömlő vérével és izzadságával is.
De most az 1956-osokról kell beszélnem. Kétszázezren hagyták el Magyarországot, s ez emberben ugyanannyi, mint a második világháború magyar vesztesége volt. Sokan mentek az Allamokba, ahonnan vissza-visszatérnek, bánatuk mélységes folyamat mi felmérni sem tudjuk, mert mi meg magyarul beszélünk.

Elhangzott: Ekszpanzió XXII., ArcMaszk hívószavára, a Kassák-tematikában, Visegrád, 2010. július 30.
Előadók: Triceps, Falcsik Mari, Kettős Tamás, Ruff Judy, Mikwla, Tibcsi, Pempó és a szerző.

Szombathy Bálint

Arcom a harcom

Nemrég az Ismeretlen **arcos** utcájába vitt a dolgom, és mit ad isten, egy új cég-táblára lettem figyelmes. Ízléssel **karcolt** betűkkel írta: **Marcipán Arcformázó** Kisipari Szövetkezet, majd alatta: Jó **Arcúak** Boltja. Sejtettem, hogy ez utóbbi **arcátlanul** egyszerű alcím az utca céltalan emberét kívánja meghökkenteni, **arcul** csapni és becsapni. Éreztem, hogy gyenge jellemem beadja derekát, és kénytelen leszek ezúttal is megmutatni igazi **arcom**, országnak-világnak.

A pulthoz érve egy piros **arcú** nő az **arcomba** nevetett:

– Ha nem tévedek, sápadt **arcú** idegen, ön **Arcos** Bálint, **Marczibányi** gróf egyenes ágú leszármazottja. Az **arcára** van írva.

Arcom elé kaptam a kezem és sértődötten válaszoltam:

– Drága hölgyem, hiába köszörüli az **arcélét**, egyszerűen rossz a látása, mert összetéveszt egy szépreményű ifjú költővel, **Harcos** Bálinttal. Engedje meg, hogy bemutakozzam: Sombati Bálint **marcona** betolakodó vagyok az alvégről, ahol ugyan Szombathynak hívtak, de tudja hogy van, az életben semmi sem örök. Nemcsak az **arcbört** cserzik meg az évek, az ember már a nevében sem lehet biztos. Nézze, itt a személyim, most már elhiheti.

Mélázva pásztázott át miniatűr **arcképemen**, majd egy **fikarcnyit** eltátotta száját és ezt mondta:

– Látom, hogy önben nemes lélek lakozik, és a küzdelmes hétköznapiakban mindig **arccal** a Nap felé áll, nem vegyül el az **arctalan** tömeggel. Emellett **arca** veritékével keresi kenyerét, és alázattal **arcra** borul az örök szépség ideálja előtt. Megnyugtatom, jó helyen jár, Britney Spears vagyok. Régi nevemen ugyan Kovács Apollónia, de ez ma már senkit sem érdekel, mert **arcot** és **arcmodort** váltottam ebben a páratlan **arc**képcsarnokban, a Jó **Arcúak** Boltjában. Előtte hiába próbálkoztam a vony**arc**vashegyi szanatórium **arcizom**-profilírozójában. Hát nem csodálatos?

Majdnem **arcra** buktam a meglepetéstől, annyira **arcul** csapott ez az őszinte kitérő. A pirholagos **arcú** hölgy látványa és személyének kiléte percekre lemerevítette **arccsont**jaim mozgását, amúgy pedig majdnem kirötyönt belőlem a bezzeg. Azon vettem magam észre, hogy még körül sem tekintetem a helyiségben. A pultokkal behatárolt **arcvonal** mögötti magas polcokon **álarcok**, valamint klónozásra alkalmas **arc**más-minták tornyosultak.

– Ilyen választékot, drága keleti **harcos**, sehol sem találsz, nézz csak végig! – mondotta Britney Spears Kovács Apollónia némi előlegezett bizalommal, és körömkoppadásig szélesre tárta piros ajkait, midőn **arc**játéka bolhák **harc**i táncára kezdett hasonlítani. Hirtelen nem tudtam, hogy őt bámuljam vagy a portékát.

– Mit állsz itt, mint **Marci** hevesen, inkább kukkants az **arcok** közé, hogy végre a szemed is érett szemet arathasson! – rivallt rám rokonszenvesen.

– Nézd, ez itt **Marcello** Mastroianni, művésznevén a baba**arcú**. Olyan, mint egy ködlovag egy külvárosi **parcelláról**. De Jeanne d'**Arc** pofázmánya se semmi, bár kikezdte már kicsit az üszök. **Arc**-szeszbe mártott változatát ajánlanám. A *face to face* stílus kedvelőinek viszont a rossz **arcú** Dr. Jekyll és Mr. Hide a javallatom, mivel egy feszültségcsökkentővel könnyedén átállítható az **arc****narc** modusba. Drága Bálint, a mai technika csodái nem ismernek lehetetlent, minden úgy működik, mint egy **kvarcóra**! És ekkor még nem is szóltam a legújabb **arc**festési trendről.

Ez, mondjuk, érdekelt is volna, de a delnő sehogy sem hagyott kibontakozni. A **farcombjára** csapott, belém karolt, és sokat sejtetően ezt mondta:

– Gyere velem **Karcagra**, elviszlek a farsangra, **karcos** borral itatlak, osztán **arcul** csókollak!

Nekem ekkor már javában sajjgott az **archimedesi** pontom, zavartan álltam a sok **arc**más között, és felocsúdva csak ennyit kérdeztem Britney Spears Kovács Apollóniától:

– Hát itt le se szarják a vendég pofáját?

Azzal kifordultam a Jó **Arcúak** Boltjából, és végigrohantam az Ismeretlen **arcos** nevű patinás utcán. Csak a sarkon lassítottam, ahol egy látszatra **parci**-ális háztűz végéről az ezer**arcú** isten tekintett le rám.

George Bataille

Az álarc

Azon rejtélyek sorában, melyeket egy rövid élet mindónknek felkínál, talán az *álarcok* jelenléte a leginkább zavarral és értelemmel teljes. Semmi sem *emberi* az érthetetlen világban, kivéve a meztelen arcokat: ez az egyetlen ablak, amely nyitva áll az idegen vagy ellenséges megjelenések kháoszában. Az ember csak abban a pillanatban lép ki az elviselhetetlen magányból, amikor a hozzá hasonló lények egyikének arca kiemelkedik minden egyéb ürességéből. Az álarc azonban visszaszolgáltatja őt egy még félelmetesebb magánynak: ugyanis jelenléte azt jelenti, hogy éppen az, ami rendszeren bizonyosságot ad, hirtelen a rettenet valamiféle homályos akarásával lesz teljes, amikor az, ami emberi, álarc mögé rejtőzött, nincs már jelen egyéb, mint az animalitás és a halál.

A maskarádé azzá a komédiává fokozódhat le, amelyet az emberek egymással játszanak. Ez azt jelenti, hogy a reflexió és a megszokás teszi, hogy az álarcok elvesztik a „pavor nocturnus” hatalmát, amely pedig eredendően hozzájuk tartozott. Mindazonáltal ez a lefokozódás sohasem megy addig, hogy a régi rettenet ne lehetne többé megjeleníthető. Mindannyiunk számára gyermeki formában valamely álarc rettegéssel sújtó jelentése a tudat egy rejtett régiójában még mindig eleven. Mi sem természetesebb, mint hogy a jelentés elsikkad, annak mértéke szerint, ahogyan az egyéni értelem fejlődése *humanizálja* a világot, mégpedig úgy, hogy alakjait előre láthatóvá teszi. Az a sötétlő kháosz azonban, amely a gyermeki képzetek hátterét képezi, nem kevésbé megvetendő képzet, mint a könyvek civilizált világa. Márpedig az *álarc* még rendelkezik azzal az erővel, mellyel megjelenhet az unalom ezen világos és megnyugtató világának küszöbén mint a kháosz sötétlő megtestesülése (1).

Ha pedig most odaállok, hogy önmagam számára képzetet alkossak az álarc-ról, egészen addig, hogy engedek gyermeki naivitásomnak – és ezt nem tettetve teszem, hanem mély egzaltáció érzése által támogatva –, akkor ebben a jelenlétben sokkal többet kell fölismernem, mint a kháosz egyszerű ellenségességét. Ugyanis AZ ÁLARC A TESTTÉ LETT KHÁOSZ. Jelen van előttem mint hasonló, és ez a hasonló, amely rám mered, fölvette magába saját halálom arcát és alakját: ezen jelenlét által a kháosz immár nem az ember számára idegen természet, hanem az ember maga, aki fájdalom és öröme által megeleveníti azt, ami lerombolja őt. Az ember behajlítva az ezen kháosz által való birtokoltatásába, mely az ő megsemmisülése és elrohadása, megszállottja lesz egy démonnak, mely megtestesíti a természet azon intencióját, hogy meghalassa és elrothassa őt. Az, ami szünetlenül közöltetik arctól arcig, az az emberi élet számára oly becses, oly bizonyosságot adó, mint a fény. Amikor a közlekedés megszakad egy brutális döntés ténye által, amikor az arc az álarc által visszaadatik az éjszakának, az ember immár nem egyéb, mint az ember számára ellenséges természet, és az ellenséges természetet az álarcot öltött ember alattomos szenvedélye teljes egészében uralja és mozgatja.

Nincs még egy leképezés, mely ennél ellentéteesebb volna a tudományával. Míközben a tudomány minden lehetséges megjelenésből az ember értelme számára

konformis valóságot alkot, az álarc nem kevésbé határozottan nem vegyíti össze a világot és az élő embert, hanem valamely embernek a világban való jelenlétéből a vad természet kifejezését alkotja meg, miközben az ég és a föld szféráit szenvedő vagy boldogan kegyetlen étellel eleveníti meg. Valójában az álarc inkább istenivé emeli, mintsem humanizálja a világot. Ugyanis a jelenlét, melyet bevezet a világba, immár nem a bölcs megnyugtató jelenléte: a természetes animalitás mélységeiből megszületett isteni erő válik nyilvánvalóvá, amikor az álarc támad. A normák és a szabályok, a társadalmi élet vagy a természet törvényei nem vetik maguknak alá sem az álarcot, sem az istent (2). Ezen szent alakzatok hevét, animalitását és „aszociális mivoltát” éppoly erősen megjelöli egy, a moralitással szolidáris Isten jósága, mint a jóságot vagy a dolgok intellektuális karakterét. Az azonban, ezen emberi természetben rejlő vad rombolást – amely sajátjaként hozzátartozik az isteni természethez – fölfedi az állat és az álarc, s elfátyolozva jelen van abban a tiszteltre méltó képben, amelynek Pascal megvetése a „filozófusok Istene” nevet adta.

Amit a *nyílt* arcok megegyezése közvetít, az a föld fényteli felszínén megállapított, emberek közötti rend. Amikor azonban az arc bezárul és álarcokkal fedik be, megszűnik az állandóság és a szilárd talaj. Az arc a bizonytalanságot közvetíti és hirtelen, előreláthatatlan változások fenyegetését, olyan változásoké, melyeket éppoly lehetetlen elviselni, mint a halált. Berobbanása a világba elszabadítja azt, amit láncba vertek az állandóság és a rend fönntartása végett. Ha magunk számára szigorúan világossá akarjuk tenni éjszaka és nappal ezen halálos szembenállását, azokból az elemekből kell kiindulnunk, melyeket a tudomány szemlél. Mindig eredményekről van szó, melyek vég nélkül előre láthatók és ismételhetők: ezáltal szubsztanciális jellegre vergődnek, és immár nem függenek az időtől. Mindig mód van rá, hogy valamely testet újra és újra kitegyünk a szabadesésnek és előre megmondjuk a gyorsulását. Ezzel szemben lehetetlen az időn kívülre írunk egy olyan változást, mint a halál, mely egyszer s mindenkorra történik meg. A szabadesés az örökkévalóság jegyeivel rendelkezik, vagy legalábbis igényt tarthat rájuk; ezzel szemben bármely lény halála napvilágra tárja az idő jegyeit, mely időnek minden pillanata a semmibe veti vissza a megelőzőt. Az idő nem semmisíti meg a szabadesést, mely tőle idegen marad; de igenis lerombolja, megsemmisíti a halandó lényeket, akik uralma alá tartoznak. Márpedig a *nyílt* és „közlésre kész” arc egyik embertől a másikig juttatja azt a tudatot, hogy az emberi élet a társadalom rendjében éppoly szubsztanciális, éppoly igaz, mint a szilárd testek örök szabadesése: így ez a *homo sapiens* arca, aki elégséges mértékig birtokában van a maga tudományának. De egyetlen álarc elegendő, hogy visszavesse ezt a *homo sapienst* egy világba, melyről nem tud semmit, mivel ez a világ az idő és annak heves és előre nem látható természetével rendelkezik. Az idő teszi, hogy az örök aggastyán belép önnön éjszakája szüntelenül megszülető kháoszába. Az idő testet ölt a szerelmes, fiatal és *álarcot viselő* férfiban. A zuhatagokkal teli élet visszaküldi a *homo sapienst* a társadalmi szerződések laposságához: a *homo tragicus* egyedül garázdálkodik egy olyan *történelem* megsemmisítés- és halálos pusztítás-zajában, mely *történelemről* nem tudni semmit, mivel belőle csak egy örökre eltemetett, örökre hiábavaló múlt ismerhető meg.

Abban a mértékben, ahogyan az élet tudat, abban a mértékben inkább kérdés, mint válasz. Micsoda a természet? A világ? És micsoda az idő, amely

kivetíti őket csillapíthatatlan előrezuhanásában? És micsoda hát ő maga, ez az ember, akit saját élete kérdőre von? Azok az állítások, melyeket az egymásra sorjázó századok válaszként nyújtottak erre a kérdésre, fölhalmozódtak és megkonstruáltattak, s hiábavaló munkájuk már rég eltüntette a még élő rejtély (3) régi formáját, mely rejtély követi részeg emberhez méltó akcióit: az *álarc* jelentéssel rakott arcátlansága helyét elfoglalta a nyugodt szkepticismus. A beomlott üresség következik a vad részegség ama megtestesülésére, amely beteljesíti az ember tragikus rendeltetését. A gyermekies megjelenítések minden éjjeli alakból azon megoldatlan rejtély ijesztő tükrét formálták, mely rejtély a halandó lény önmaga színe előtt: a bölcsesség azonban eltávolít az éjszaka illuzórikus játékaitól – hogy helyükbe állítsa a világos arcú nappal konvencióit. Boldog csupán az, aki – a teljes napsugárzás alatt – újra megtalálja a teljes sötétség amaz intim pontját, melyből újra nagy vihar támad. Boldog az, akit az üres és kielégült arcok által benne kiváltott undor arra a döntésre készítet, hogy magamagát *álarccal* borítsa: elsőként találja elő újra mindenki viharos részegségét, aki *halálra* táncolja magát az idő zuhataga fölött. Észreveszi majd, hogy a *válaszok* nem voltak egyebek, mint kutyáknak hajított, lerágott csontok, mely csontok nem egyebek, mint azok a formulák, melyek arra valók, hogy fönntartsák a munka békés rabszolgaságát. Ekkor újjá fog születni öröme, gyermekkora éjszakai rettegéseiből, ugyanis az éjszaka iránti szüksége, mely éjszakába bele fog omlani, nem fogja kevésbé mélyen megrendíteni, mint valamely meztelenség iránti vágy.

Jegyzetek:

Az *Álarc* című írásnak két kézírata maradt fenn: (I): 109. dosszié 1-től 9-ig számozva és (II): hat levél 101-től 106-ig (1)-től 6-ig számozva.

Mi ez utóbbi szöveget adjuk. A szerző benyújtotta a Minotaure című folyóiratnak, amely visszaküldte azt, arra kérve Bataille-t, hogy másfél oldalt töröljön belőle a folyóiratszám összeállítására követelte terjedelmi korlátok miatt.

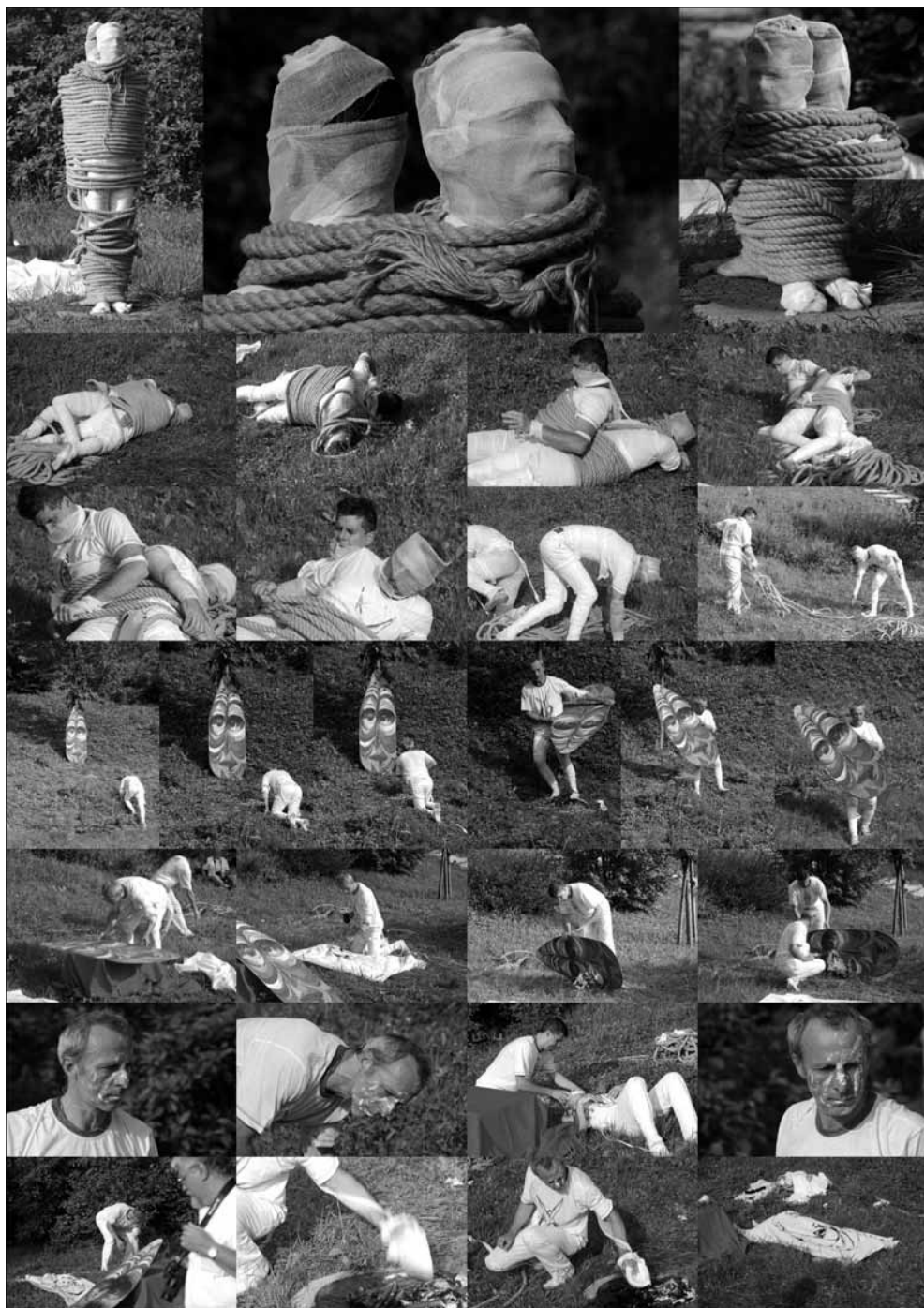
- ¹ A margón: nem csupán az emberrel szemben ellenséges *kháosz*, hanem ember-*kháosz*.
- ² A margón: eltörlése a normáknak és a szabályoknak, ez nem egyéb, mint az emberi kommunikáció megszakítása.
- ³ *Élő rejtély*, melyet a gyors vízfolyás elevenít meg: az *arcátlanság*.

Bíró Dániel fordítása

A zsidó hagyomány szerint a zsidó embernek tilos *álarcot* öltenie. Ez Oberlander Baruch 2011. áprilisi szóbeli közlése szerint a *hesztér panim* talmudi fogalmán alapszik. Ez az *arc* (az *istenarc*) elrejtését jelenti, az embernek azt nem szabad, ami az istenségre jellemző. A tilalom alóli egyetlen kivétel a „zsidó farsang”, a *púrim*, melynek alapító irata az őt Tekercs közé tartozó Eszter könyve, a Tekercs. Szintén Oberlandertől tudom, hogy ez egyetlen olyan könyve a Biblia Hebraicának, amelyben nem szerepel az istennév.

Elhangzott: Ekszpanzió XXIII., Hamvas–Kassák-szimposium, Bp., Magyar Írószövetség, 2011 április

Ekszpanzió XXII., „ArcMaszk” tematikára, Titanic Művészetalőre és Filozofikussági Iskola (Szathmári Botond, Szécsi András) performansz, Visegrád, Mátyás király palotakert, 2010. augusztus 1.

Marczinka Csaba
Éposz-haiku

K. L. emlékének

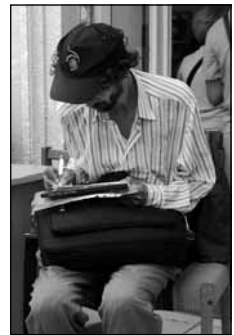
A ló még meghal,
de madár már nem röpül...
Orkesztra kéne!

nemaz

nem szabadság a szabadság,
nem boldogság a boldogság,
nem szerelem a szerelem

a halál az halál.
a temetés az temetés;
a pisztoly pedig:
szabálytalan alakú,
fémből vagy műanyagból
készült, söréttel vagy
golyóval működő,
kis tűzerejű lőfegyver

(Istent pedig: régóta körözik)

Wehner Tibor

Az önhalotti maszk készítésének néhány szabálya

Ha önmagunk halotti maszkját szeretnénk elkészíteni és szándékaink határozottak – egyébiránt erre jobb, ha felkészülünk*, bizonyos kényszereknek engedelmességeknek kell –, akkor néhány szabály betartása a cselekvéssor végrehajtása során elengedhetetlen.

A legfontosabb tényezők: a pontosság, az időzítés (az összehangoltság), az önfegyelem.

Ne kapkodjunk. Gondoljuk meg minden mozdulatunkat, amíg meggondolhatjuk, de ne essünk át a ló másik oldalára: a pizsmogás is megbosszulhatja magát.

A halottimaszk-készítés az egyik legszebb szobrászati műfaj, az önhalotti maszk-készítés pedig – a szépségen túl – az egyik legbensőségesebb is. Mű és alkotója a végletekkel telített művészeti produkcióban – persze hogy képletes a fogalmazás – szinte elválaszthatatlanul eggyé forr. Már-már elszakad a művészet szférájától s magasztos köznapisággá emelkedik.

Végezzünk kifogástalan munkát. Összpontosítsunk erőteljesen, alapozzunk az utókorral szemben érzett felelősségünkre.

Ne tűnjünk el nyomtalanul. Csak önmagunkban bízhatunk. Mint válságos helyzetekben a puskaport, tartsuk szárazon a gipszet. Kényelmesen feküdjünk a hátunkra, fejünk alá helyezünk puha párnát, ne lógjon, de ne is feszüljön a mellhez a kobak.

Készüljünk fel: ágyunk mellett, egy otthonosságot sugárzó kisasztalon két kis csövecske – iskolatejhez használatos szívócső-darabkák is megteszik –, félig megtöltve vízzel egy tál, zacskóban a finoman porzó fehér gipsz, cérnaszál és valami kenőcsfésleség; kritikus helyzetben másodpercnyi késedelem is végzetes lehet. Illúzióromboló a félig kész, befejezetlen maszk. Ha meg korábban készülünk el munkánkkal, akkor kínos várakozásra kényszerülünk. Élve feküdni halotti maszkkal arcunkon: blamázs.

Kezünk legyen tiszta.

Ha érezzük, hogy közeleg, hogy eljött az idő – milyen közhelyszerű ez a fordulat –, arcunkat kenjük be gondosan a vazelinnal, a szőrzetet – a hajtat, a szemöldököket, a szempillákat, az esetleges bajuszt és szakállt, az orrból és a fülből kikandikáló, éktelenkedő, magányos szálakat –, hajlásirányban simítsuk le, a kenőcs-zsiradékkal mintegy forrasszuk a bőrhöz. Keverjük ki a gipszpépet; ne legyen túl híg, sem pedig túlságosan sűrű. Ne feledkezzünk meg a cérnaszál elhelyezéséről: a koponyatetőről induljon, a homlokon, az ornyergén, az orron át, a száját keresztezve, az álcúccsal érintkezve pihenjen el a mellen; ez a kis segédeszköz a negatív levételénél játszik majd fontos szerepet, nélküle rípiyára mehetne a maszk, sérülhetne az arc. Az ornyílásokban helyezük el a két kis csövecskét, ez a levegővétel biztosításához kell a cselekvéssor első, még aktív fázisában.

Ellazult, fekvő testhelyzetben, zárt szájjal, lehunytt szemmel kezdjük el pakolni arcunkra a gipszet. Optimális esetben már nincs sok időnk hátra, de azért ne kapkodjunk. Bármennyire is biztosnak, begyakoroltnak tűnnek is mozdulatunk, semmiképpen se használjuk a „megy ez, mint a karikacsapás”-féle fordulatokat.

(A telefont, a kapucsengőt remélhetőleg nem felejtettük el kikapcsolni. Ez egy magányos műfaj. A gáz biztosan zárva.)

A szemgödörök bepakolása után léphetnek fel a kritikus pillanatok és szituációk, de ezeket átvészeltetjük, ha megpróbálunk a gipszelés tökéletességére koncentrálni és közben, ezzel mintegy párhuzamosan, felkészülünk az átmenetre.

Engedjük el magunkat, amennyire lehet. Élvezzük a hús anyag terpeszkedését, kapaszkodását arcunkon.

Végezve a pakolással – arcunkon a fejtetőtől a nyakig, az egyik fültőtől a másikig egyenletes rétegben terpeszkedik a gipsz – szórakozott, védősiskában lepihent vívóbajnoknak is képzelhetjük magunkat; hagyjuk átáramlani-kiteljesedni testünkben a gipszkeményedés megnyugtató hatású, megismételhetetlen pillanatait: a halotti maszkfogalomhoz illőn és méltón ekkor kell átlényegülnünk. Még egy utolsó mozdulattal a testünkkel ellentétes irányban erőt kifejtve, lazán, de mégis céltudatosan áthúzva a cérnaszálat a gipszen két részre vágjuk a maszkot; az alig felfedezhető kis rés a negatív biztonságos levételét biztosítja.

(Ne rendezzünk színpadias jeleneteket, próbáljuk megőrizni méltóságunkat.)

Ujjaink között görcsösen szorítva a cérnaszálat, aláhulló karunk lóbálódzása merevedettségben hal el. E ponton elévül, megszűnik az önhalottimaszk-készítés minden szabályának hatálya, szándékainkat immár beteljesítettnek tudhatnánk.

A halotti maszkhoz – mely által kiemelkedhetünk a szürkeségből, a maszszzerű tömegeből – mindenkinek joga van. Különösebb áldozatvállalások, nagyobb anyagi ráfordítások nélkül, pusztá összpontosítással tűzhetjük ki és valósíthatjuk meg életünk eme célját.

Mindezt azért kell hangsúlyoznunk, hogy érthető, átélhető legyen: a szobrászat nagyon fontos dolog, a szobrászatra fel kell készülnünk; ne álljunk ott teljesen értetlenül, amikor már késő.

Némi különbségtétel azért nem árt: a halotti maszk kötött szobor és a szobor szabad halotti maszk.

Végezetül meg kell jegyeznünk, hogy tüsténkedésünk eredményeként természetesen csak a halotti maszk negatív burka jött létre, amelynek levételét s úgymond továbbfejlesztését már valamelyik segédünkre kell bízunk. A segéd, akivel előzetes tárgyalásaink során megállapodunk, jobb, ha nem hozzátartozó, és ésszerűbb, ha nem szívességet tesz: fizessük csak meg rendesen. Kell valami távolságtartás, idegenségérzet, józanság a maszknegatív leemeléséhez, a pozitív forma korrekt kiöntéséhez. Személyes jellegű késztetések nélkül pontosabb, megbízhatóbb munkában reménykedhetünk. S e tevékenység közben legalább a segédben is tudatosul a munkafolyamat fontossága, az eseménytörténet majd minden fázisa, és így továbbadhatjuk az önhalottimaszk-készítés hagyományát – vagyis nem élünk hiába.

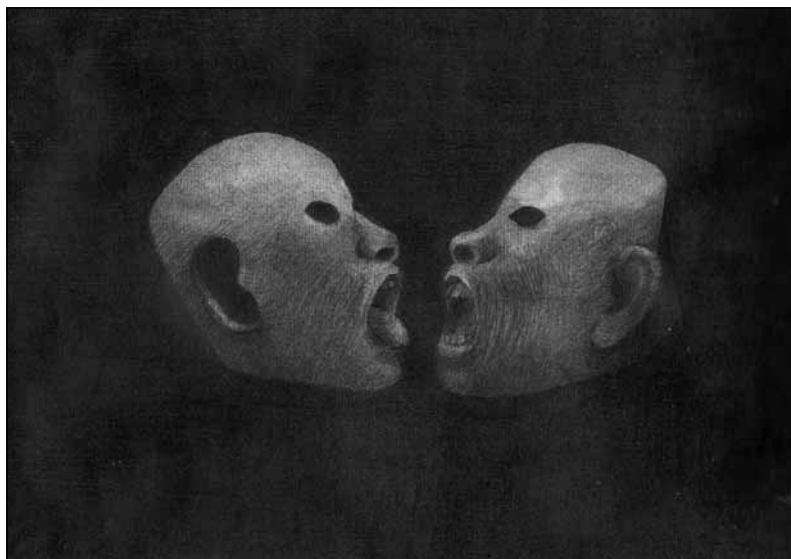

Ekszpanzió XXII., „ArcMaszk” tematikára, Kovács István performansa,
 Visegrád, Mátyás király palotakert, 2010. augusztus 1.

Tristan Tzara
 Guillaume Apollinaire halálára

nem tudunk semmit,
 semmit sem tudtam fájdalomban,
 a hideg évszak fanyarsága
 váj hosszú csíknyi izmainkba,
 ő jobb szerette a komoly győzelem
 örömét, a bánat nyugodt legmélyét,
 mit se tudott tenni
 ha a hó fölfelé hullt,
 ha a nap éjjel fölmászott hozzánk,
 hogy melegítsen,
 s a fák koronáit fölakasztotta,
 – páratlan sírás –
 ha a madarak köztünk voltak,
 visszatükröződni a fejünk fölötti
 halk tóban,
 MEG LEHETETT ÉRTENI,
 a halál szép hosszú utazás lett volna,
 végtelen vakációi húsnak, szövetnek, csontnak

Szlafkay Attila fordítása

Baksai József: Arcok

Kiállítva: Ekszpanzió XXII., ArcMaszk hívógondolatára, Eger, Kis zsinagóga, 2010 szeptembere

Szerb Máté

A világ negyedik oszlopa

Előttem állt. Eltorlaszolta
utam, a falhoz
tapadva. Csukott szemekkel.
Nem zavarok senkit
– mondta a teste.

A leglényegtelenebb
állapotában vette fel
leghatékonyabb formáját.
Az ő fényre lépése
az utolsó, az enyém
az első lépés lenne.
Rám száradt szinte:
ő a vakolat, én a fal.

Nem zavarok – mondta.
Nem vagyok tényező – súgta.
Évek óta álltunk így.
Mi lettünk a ión, a dór és a
korinthoszi. A világ
három pontját tartottuk. A negyediket,
az én kivételes találmányomat,
így már nem tarthatta semmi.
Csak lebegett és rongálódott.

Ő tudott beszélni,
én nem, én tudtam valamit,
ő nem. A negyedik, a befejező oszlop,
még távolabbra került. Reménytelen,
soha el nem érem – gondoltam. És
be kellett látnom, hogy a ión
miatt nem is lehet, meg a dór
és a korinthoszi. Néma lett
a születésem, és vak
az életem.

Ezért kerülnek
a legjelentéktelenebbek a
legféltettebb tulajdonságok elé.
A világ negyedik
oszlopa, a hosszú várakozás.

Magyar Műhely Galéria
1072_Budapest,_Akácfa_u.20._Tel.:011321-8023

Ekszpánzió_XXIII.
"Arc Maszk"

tematikát_összegző_Kiállítás

„ÉPOSZ_KASSÁK_MASZKJÁBAN”

(Performanszok_koncertek_vers-koncertek_koncert-színházak)
Alkotó-rendező:_Németh_Péter_Mikola

A_kiállítás_megtekinthető_április_6-29_között,hétköznapokon:10-17_óráig!

(A Kiállítás idejébe április 20-án, szerdén 14 óráig Hamvas-Kassák Szimpózium lesz
HAGYOMÁNY ÉS AVANTGÁRD címmel az EKSZPANZIÓ Nemzetközi Kortárs Művészeti Tárlás, valamint a Magyar Ifjúsátság Avangárd Szakosztálya és Bolnár András Kore rendezésében az Ifjúsátságban – Bp. Bajcsy u.18.)

EKSZPANZIÓ
XXII.

**NEMZETKÖZI
KORTÁRS MŰVÉSZETI
TALÁLKOZÓ**

**2010_JULIUS 30.
_JULIUS 31.
AUGUSZTUS 01.**

**NAGYMAROS
VISEGRÁD**

ÁLLARC ÉS MASZK

EKSZPANZIÓ

NEMZETKÖZI KORTÁRS MŰVÉSZETI
TALÁLKOZÓ

HraBaLiának
VERŐCÉN A MŰVELŐDÉSI HÁZBAN
2009. Augusztus 14-15. és 20. (szombat) 10-17 óráig

A FEKETE ÖKÖR ÉS A FÉNY KÖZÖTTI KÉPZŐMŰVÉSZETI PERFORMANSLAZAR

2009. augusztus 14-15. és 20. (szombat) 10-17 óráig

Alkotó-rendező: Németh Péter Mikola

PROGRAM: ÉRTELMEZŐK

TEKINTSÜNK: BORBÉLY MIHÁLY

HÖRÖGESSÜNK: NÉMETH PÉTER MIKOLA

ÉS: SZÜL BARTÓK A KISSZÓK
AVAGY NŐK ÉRTELMEZŐK A KISSZÓK

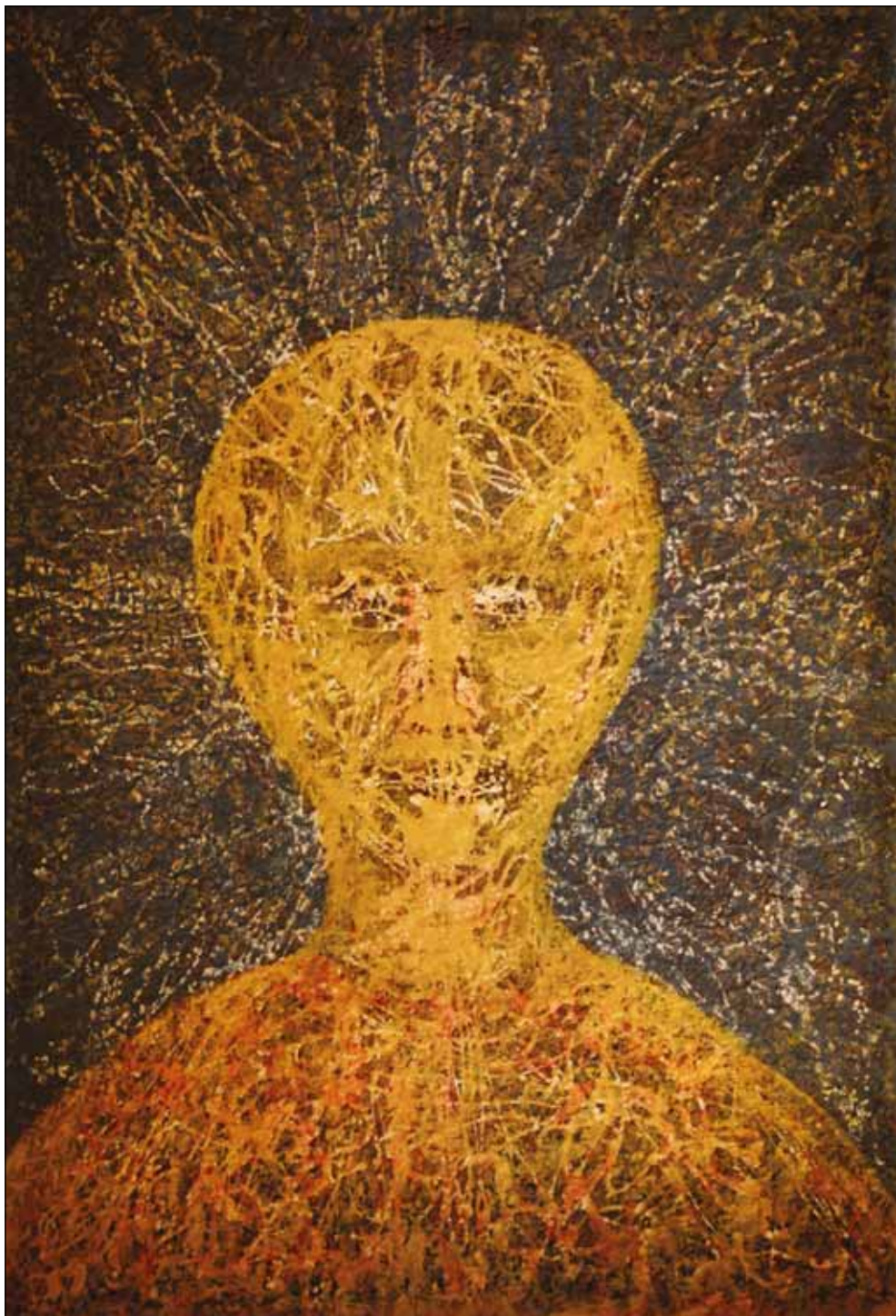
„FRAGMENTUMOK vers-koncert”

**BINDER KÁROLY-zongora
BORBÉLY MIHÁLY-szaxofon
NÉMETH PÉTER MIKOLA-vers**

Farkas Ferenc Zeneiskola
Dobó tér 13.

szeptember 30. 20.30

belépő diákoknak elővételben 800ft, felnőtteknek 1600ft
a rendezvény napján 1000ft-2000ft

Csorba Simon: Maszk nélkül (Arc-harc XXXIV.)

Ekszpanzió XXII–XIII., ArcMaszk hívógondolatára,
a helembai–ipolydamásdi maskurázók között 2010–11 farsangján

Haász Ágnes: Maszkkönyv

Bészabó András: Kassák emlékére

Nikolaj Ivanov: Isten maszkja

Ekszpanzió XX., Visszasejtesít tematikájára, Gubis- emlékszék építése Terényben (balra fent) és MÉGSZÍNHÁZ játéka (balra fent), Visegrád, 2008 nyara; a Titanic Művészetelőre és Filozofikusági Iskola performansa (lent), Visegrád, 2008 nyara

Kovács István (Kovaax), Ekszpánzió XXI., Reangalizáció, Visegrád, 2009 nyara

Ekszpánzió XXI., Reangelizáció hívógondolatára, Visegrád, 2009 nyara
 Ladocsy László: Angyalszárny-installáció (fent); Olescher Tamás: Angyalok (balra);
 N. P. M.: Angyalvár építése a Borbély-trió közreműködésével (középen);
 Szentpály Juhász Salome tánca Kikivel (alul); Fülöp Ágnes: Angyali lény (jobbra)

Aknay János: Angyal; Ekszpanzió XXI., Reangelizáció hívógondolatára, Novotny Tihamér megnyitójában a festő *Angyalos könyvéből* idézett

Pilinszky János

Néhány sorban...

az angelizmusról

(...) Különös jelenség. Miután a művészet elvesztette Istent, a századforduló körüli időkben felüti fejét egyfajta angelizmus (elsősorban Rilkére és Kafkára gondolok). Ha ugyanis definiálnom kellene Kafka művészetét, valamiképpen a következőket mondanám. Egy angyal szemével látja a világot, egy olyan „tisztá” angyal szemével, aki hátat fordít az Atyának. Ettől oly képet ad, nemcsak az életről, de a létről, a teljes univerzumból, ami bár végtelenül pontos, mégis olyan, mint egy rézmetszet. Tehát: negatív, egy angyal éleslátásával készített negatív kép a mindenségről. A negatívról előhívott *valódi képre* egyedül az Atya szeme (szeretete és kegyelme) képes.

Ellenpéldaképp Dosztojevszkijre kell utalnom, aki még ma is a legmodernebb, a legösszetettebb és legmélyebb írónk. Lehet, hogy ő „tisztátalan” volt, de olyan bűnös, aki pillantását az Atyára szegezte, s az alázat kegyelméből *képeket* adott a világról.

Ha a kettőjük közt levő döntő különbséget kellene megfogalmaznom, ezt mondanám:

Kafkánál nem látom, amit látok.

Dosztojevszkijnél látom, amit nem látok.

Kafka hajszalélesen megrajzolt univerzuma a rézben maradt. Dosztojevszkijé a papírra került, hogy a legnaivabbak, az írástudatlanok is elolvashassák. (...)

(*Új Ember, 1971. február 7.*)

Botz Domonkos

Szeretnek az angyalok

Barcelonában gitár pengett
A vén katedrális falai alatt,
A Szajna partján szívemben bús
Harmonikaszó hagyott nyomot,
De itt a hegyen madarak énekelnek,
És estéenként csókot dobnak
Az angyalok.

Vegasban játékgépek csillogtak,
Csörrentek fémesen az érmek,
New Yorkban gospel szólt az utcán,
A város barátként fogadott, de

Itthon csak itt a hegyen vagytok,
Hol estéenként csókot dobnak
Az angyalok.

Megkísértett ezernyi vágy, új
Otthont, életet kínált Amerika,
Floridában a tenger fogadott,
De hazajöttem, haza, hol egyszer
Talán majd boldogan halok,
Hol estéenként csókot dobnak
Az angyalok.

Varga Klára

Szárnyas ajtók és ablakok

Az avantgárd igazi arca a XXI. Ekszpanzió a Dunakanyarban

A napokban ért véget a Verőcén és Visegrádon megrendezett XXI. Ekszpanzió Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozó, amelynek alkotó-rendezője, Németh Péter Mikola már a szeptemberi templomos napokra és a Madách-napokra készül, de körvonalazódik a jövő évi Ekszpanzió programja is.

– *Az idei találkozó hívószava a Reangelizáció, vagyis a Visszaangyalítás volt. A zsidó-keresztény kultúrából táplálkozó, Magyarországon a honfoglalás után is búvópatakszerűen tovább élő zoroaszt-rista (szeredás) vallás tanításaiból árnyalt, sokrétű angyali hierarchiát ismerhetünk meg. A visegrádi felolvasásokból is változatos angyalminőségek és angyalállapotok bontakoztak ki, a haragvó, a bosszúálló, a lázadó angyaloktól az őrzőangyalokig. Mire gondolt, amikor ezt a feladványt adta az íróknak, a költőknek, a zeneszerzőknek, a performansz- és a képzőművészeknek, a zenészeknek, a táncosoknak?*

– *Az idei találkozó mottója ez volt: kimérák, angyaloszlopok, szárnyas ajtók és szárnyas ablakok naprakész angyalfelfogásban. A tavalyi Visszasejtesítés folytatása volt az idei cél. Az angyalokban a különféle tanok szerint közös, hogy közvetítők Isten és ember között, öröktől vannak, nem születnek, nem halnak meg, esetleg csak elfelejtkezünk a létezésükről. Amikor ezt a témát adtam, elsősorban arra gondoltam, hogy mindenkinek van személyes őrzőangyala, s ezt ma újra tudatosítani kell. Azt sem árt tisztázni, hogy a közhiedelemmel ellentétben az avantgárd nem csupán a szétszedés, a lerombolás művészete. Ha például Kassák Lajos pályáját végigkövetjük, láthatjuk, hogy az analízis éveit szintézis, a szakralitással átjárt meglett egység követi. Én is voltam bukott angyal, de ma már inkább visszasejtesítek, reangelizálok.*

– *Gondolom, ez azt jelenti, Kassák is fókuszba kerülhet egy következő ekszpanzión.*

– *A teljes kassáki örökség folytatója a Párzsi Magyar Műhely. Remélem, sikerül bevonnai őket egy következő találkozó programjába, annál is inkább, mivel Nagymaroson a Duna-parton még mindig áll a ház, ha nem is jó állapotban, ahol Kassák Lajos évekig élt.*

– *A mostani visegrádi felolvasás egyúttal megemlékezés volt Áprily Lajosról, az Erdélyből Visegrádra települt költőről.*

– *Áprily azt az Ady utáni költészetet képviselte, amely visszanyúlt az Arany Jánosra jellemző lírához, egyfajta jellegzetesen magyar, hiteles, melankolikus költészethez. Áprily pontosan tudta azt is, hogy miért éppen Visegrádot választotta, s ez éppúgy szimbolikus, mint az, hogy ma egyetlen költő sem él Visegrádon, pedig úgy gondolom, önmagában is rang Visegrádon alkotni vagy Visegrádon bármilyen műalkotást előadni. A találkozót támogató önkormányzat részéről egyébként kedvező volt a fogadtatás, visszahívtak minket, és vissza is fogunk térni Visegrádra.*

– A Dunakanyarra persze nem a visegrádi elhagyatottság jellemző, inkább az, hogy például csak a börsönyi kistelepülésen, Kosdon hat költő él, de valahogy az ön által létrehívott rendezvényeken kívül csak szórványos felolvasások vannak, és saját irodalmi lapja sincs a régiónak. A Dunakanyar-antológia sem tud megjelenni évek óta. Mi lehet ennek az oka?

– Nem tudom, ahogy azt sem tudom, hogy bizonyos, általam tehetségesnek tartott és meg is hívott szerzők miért maradnak távol. Talán egyszerűen csak begubóznak, talán magukkal sincsenek jóban, nem találják a helyüket és a társaikat, akik pedig közel vannak.

– Az Expanzió korábban még váci rendezvény volt, és x-szel kellett írni a nevét. Akkoriban még számos, ma kegyelt szerző is részt vett a találkozókön.

– Az Expanziót Bárdosi József művészettörténésszel alapítottuk 1989-ben. Vácra, ahol a művelődési ház igazgatója voltam, és egyebek mellett azon dolgoztam, hogy a városnak saját színháza legyen. 2000-ben jöttem el úgy, hogy a váci pályaudvaron elszavaltam *Abderából* című versemet, és vittem magammal az Ipoly menti régióba az Expanziót is. Én ma is meghívom a régieket, de vannak, akik kimentik magukat ezzel-azzal. Ez nem az én dolgom. Az erőter, ami itt létrejön évről évre, az a fontos igazából. Egyébként is egyre karakteresebben jelentkezik egy új, sokféle műfajt képviselő és nagyon lelkes alkotó-, előadó-generáció.

– Az ön egyetemista gyerekei is rendszeres közreműködők az Expanzión.

– Most már azon is gondolkodom, hogy adjam át az ő kezükbe a találkozót, mert az, hogy alkotó-rendező vagyok, vagyis menet közben is alakítom a spontaneitásból rejlő lehetőségeket is kiaknázó programokat, hatalmas szellemi-fizikai megterhelést jelent.

– Mi az, amit már biztosan tud a jövő évi Expanzióról?

– Az egyik fő téma mindenképp a MASZK lesz, amelyhez ajánlott olvasmány Hamvas *Karneválja*; a másik alkotó, akinek életművét középpontba állítjuk, Kassák. De addig még hátravannak szeptemberben a templomos napok, s aztán a Madách-napok, ahová Mikszáth alakját is beemeljük. Fontos közös feladatnak tartom, hogy a határon túli alkotókat is vonzzák ezek az euróregiói művészeti találkozók.

A Vadszamarak és a Tékozló Fiúk

Ekszanzió XXII., az ArcMaszk hívószavára, Nagymaros, BUFI vendéglő, 2010. augusztus 1.

Ladik Katalin

Bukott angyalok

Hangjáték

*Henóch próféta könyve nyomán, valamint saját versei felhasználásával írta Ladik Katalin
Újvidék, 1991. november*

Narrátor: Henóch próféta valószínűleg közvetlenül az özönvíz előtt élt, ami kb. Krisztus előtt 8000-ben vagy Kr. e. 12 000-ben volt. A bukott angyalok és azok által megrontott emberiségben ő volt az egyetlen, aki megőrizte szívében az égi szikra tisztaságát, s így egyedül ő volt méltó és képes arra, hogy a tisztátlanságba merültekért könyörögjön.

(zene)

Henóch: Ha apám vagy, szörnyeteg, vedd el a gyűrűt, engem büntess, velem küzdj meg, mert benned vagyok.
Én szültelek.
Így legyen.

(zene)

Narrátor: Henóchnak megjelent az ég angyala és megparancsolta neki, hogy menjen a bukott angyalokhoz, akik árulók voltak, és közölje velük az Ég Urának ítéletét.

(zene)

Kezdetben a bukott angyalok is fénytestű lények voltak, és mint az isteni misztérium részesei, a szellemi világban laktak. De megkívánták az emberi hús és vér gyönyöreit...

(zene)

Angyal: Álom? Zúzott gyümölcsön.

Kéken, hosszan zuhantam,
mintha felhőt öleltem volna át
kétségbeesetten, szájjamba csapódó
kihűlt madarakat ropogtattam, tüdőmbe havazott
az alattam sistersgő hegygerinc,
gyönyört söpört belém a jeges szél,
s zuhantam némán, boldogan,
zúzott gyümölcs,
éji abroszon.

(zene)

Angyal és Nő: *(kánonszerűen, együtt)*
Árnyéktalanul bolyongunk
nőből nőbe,
férfiből férfiba.

(zene)

Nő: Álom, hosszú, fehér.

Angyal: Örökké tartó virradat vagy bennem,
sohareggel, hosszú, fehér.

Nő: Borulj fölém, fulladj belém.

(zene)

Lomb! Lomb! Hallom a vizektől.
Csak élni, mint virágok a fényben,
a lüktető olaj ritmusára, Szodoma!

Angyal: Tán lágyabb mandulafa ágán,
hol a gyönyörtől a hernyót is kettévágják,
virágnak tükör, ami a víz a szomjúhozónak.

Nő: Az ember mégis vágyódik, s szárbaba szökken.

Álmodik egy árnyék nélküli létről.

Angyal: De mi ez a zaj?

(zene)

Henóch: Ő mondotta: aki a rejtett Nevet meg fogja mutatni, hogy amikor esküt mond, ki tudja mon-

dani, és ettől a névtől és az eskütől mindazok, akik az embereknek a titkokat megmutatták, meg fog-nak remegni.

Angyal: Ez az eskü titka: mert az egekben, még mielőtt a világot teremtették, a helyét meghatározták örök időkre. A földet a vizek fölött teremtették, és a hegyek rejtekéből csodálatos vizek fakadnak a világ kezdetétől annak végeztéig. Az eskü megteremtette a tengert, amiből föld keletkezett, s ezért helyezte haragját a tengerek mélyébe, s ezért van az, hogy a tengereknek átléphetetlen határt szabott. Az eskü az, ami a mélységek titkát őrzi, és egy helyen állanak és nem mozdulnak el a világ végeztéig. Az eskü irányítja a Nap és a Hold pályáját, és ezért nem hagyják el azok soha útjukat. Amikor megszólal és névén szólítja őket, a csillagok válaszolnak és felelnek, amíg csak a világ tart.

Narrátor: Ezek az áruló angyalok elárulták az embereknek a bölcsesség titkait. Ők voltak azok, akik a tintával és tollal való írást tanították, és ezáltal vétkeznek az emberek öröktől örökig, a mai napig. Ez a tudás pedig a halálba vezeti őket, és ez az ő elemésztésüknek az oka. Ezek az angyalok tanították meg az embereket arra, hogyan alkalmazzák a szellemeket és a gonosz démonokat, hogyan lehet a magzatot az anyaméhből idő előtt kihajtani, megtanították a ráolvasást, a mérgeket és a betegségeket. Az édes és a keserű megkülönböztetésére is megtanították őket. Megmutatták a növények titkait, a gyökerek titkait, hogyan, miből, mit lehet főzni és készíteni. Megtanították az embereket a fé-

mek kiolvasztására, miképpen kell fegyvert és ékszereket készíteni, a csillagos ég titkaira, a csillagjós-lásra, az arc kifestésére, a bódító illatok készítésére, az állatok megölésére és a húsevésre. Ami azelőtt Isten hallgatásába burkoltan misztérium volt, most nyilvános mesterség lett. De a misztérium kulcsát és értelmét az angyalok sem ismerték. Minden titkot azért mégsem ismertek, csak az átkozott tudásról tudtak, s ez volt az, amit szerelmes éjszakák mámorra után a föld leányainak fülébe súgtak.

(zene)

Nő: Lassú, váró mozdulattal gyilkolsz, ezüst rovar.

Sápadtan karjaidban mézet eresztesz belém.

Hajnalig kitarva zokogtam: „Gyere!”

Kihűl az ágy. Hívom: „Gyere!”

A falból langyos eső hullik ránk.

Sohasem hittem volna, hogy a falak ilyen sebesen tudnak keringeni!

Nagy szél kerekedik.

Szögezz a hajnalokra!

(zene)

Utána megfürödtünk.

Hajnalig vártuk, hogy meghalunk egymásban.

(zene)

Angyal: Mély, ezüst áramlat, súlyos, kimerítő álmok folyója a sötét torkú holdban.

Oda sújts, villám!

Szörnyű ház lakója vagyok.

Éjjel a sárkány ölében

az ég veri arcom.

Nincs hová elmenni, nincs hová visszatérni.

Nő: Te, ki bennem lakozol, és villamosjeggyé szakadsz velem, ne hagyj el, ne hagyj el!

(zene)

Henóch: Íme, látomásomban a felhők kiáltozni kezdtek és a ködök szóltattak engem és a csillagok és a villám reám kiáltottak, hogy siessek és hajtottak és hajsoltak és a szelek látomásomban szárnyaikat nekem adták és fölemeltek a magasságokba és az egek birodalmába vittek. Beléptem a lángnyelvek közé és nagy ház felé közeledtem, a ház pedig jégtömbökből épült és a padlója is jégkocka volt, mennyezete, pedig mint a csillagos ég és a villám, közöttük lángangyalok és az ég olyan volt, mint a tenger. Beléptem a házba, amely olyan forró volt, mint a tűz és olyan fagyos, mint a hó és az élet örömének semmi nyoma. Én pedig remegtem a félelemtől és arccal leborultam a Szellemekek ura előtt. Ekkor az Úr kinyitotta szememet és hallottam hangját és ítéletét és általa értettem meg mindazt, amit láttam, de nem a mai nemzedék számára, hanem azok számára, akik a messze jövőben elkövetkeznek.

(zene)

A bukott angyalok felett az ítélet így hangzik: mivel az ő szellemük tele van alacsony gyönyörrel az ő testük büntetés alá kerül, mert a Szellemekek Urának nevét megtagadták. Testük pedig minél nagyobb kínok között ég, annál jobban érezni fogják szellemük megváltozását. Az ítélet el fogja érni őket, mert az anyag gyönyöreiben hisznek, a Szellemekek Urának nevét pedig megtagadják. A kiömlő vizek pedig meg fognak változni, mert amikor az angyalok elmerülnek bennük, a forrásnak heve megváltozik, ha pedig az angyalok kiszállnak belőlük, a víz le fog hűlni. Ez az ítélet, amely az

angyalokat éri, ujjmutatás a királyok, a hatalmasok és a föld urai számára. Mert ez az ítélet vize s ez megtisztítja a testet és kiegészíti az anyag gyönyöreit.

(zene)

Ezután pedig az ég angyala föl-emelt és kivezetett a titkokhoz, hogy azokat nekem megmutassa és a végítélet, a könyörület és az igazság rejtelseit feltárja előttem. Megmutatta az ég küszöbének titkait, a csillagok és fények kamráit és láttam az Ember Fiát.

(zene)

Az emberek között harc támad és saját törvényük ellenük fog támadni. Senki sem ismeri meg majd saját testvérét és az apa nem ismeri meg fiát és a fiú az anyját, amíg a holtak száma a mértéket eléri és az ítélet fölöttük megkezdődik.

(zene)

Ezután pedig hatalmas sereg kocsit láttam, a kocsikon pedig emberek voltak s ezek, mintha szárnyaik lettek volna, Keletre, Nyugatra és Délre szállottak. És mindenki hallja majd az ő kocsijuk dübörgését, s amikor ez a dörgés felhangzik, a föld oszlopai megremegnek és helyükből megmozdulnak és ez a csikorgás egy álló napig az égből is hallható lesz.

(zene)

Narrátor: Hideg késsel kettészeli a látóhatárt.

Fakul, vékonyul a seb az égen.

Az átok rég beteljesült:

az utolsó férfi is meghalt, az aszonyok megöregedtek.

Nincs éjszaka és nincs nappal – örök szürkület van.

Egy didergő madárjesztő virraszt az égen.

(vége)

Ladik Katalin: Kerub
Ekszpanzió XXI., Reangelizáció hívógondolatára, Visegrád, 2009 nyara

Végh Attila

Meddig avantgárd az avantgárd?

Elek Tibornak

Mindig az előőrs kezdi a halált.
Tavaszbba téli, szürke fény visz,
őszülő hernyó, megy a menet. Rág.
Elöl a parancsnok, ez a szigorú,
múlt nélküli lovas, akiben valamikor
dobbantott az élet. Felderítőit a
peremekre küldi, a rajtaütés előtt
kémléjék ki a jövő utóvédjeit.
Ők a messzi képeket feloldják távcsövükben,
belenéznek és jól összerázzák.
Mire a táborba visszaérnek, már
megtörtént a csoda: a távcsövekből
kulacsok lettek, mind tele borral.
Eliszogatnak takarodó előtt,
részegen éneklük az előőrs dalát.
Szaggatott, kevert, rejtelmes óda,
a menekülés himnuszos népdala.

Így telnek a katonaévek, míg nem
a parancsnok elfárad, végleg letáboroz.
Házat épít, nyugodt családapa lesz,
egyéni vállalkozó. Az életre érvek
tüllfátyla hull, könnybe lábadnak a végek.
Katonáit elbocsátja, szétnéz az
induló seregen a parancsnok. Szobrokat lát.
Végtelenbe fúrt arccal a kiutat keresik,
a harcot, ami nélkül nem lehet megúszni
a békét, némán lovagolnak majd felé,
kőmezők bronzfái alatt, hideg kavicsesőben,
míg engednek végül az ólmos határok,
s a lélegző peremek csipkéi beolvadnak.
Túlvilági hajnalon nézi indulóit az öreg.
Túl van már emberein, de még érzi őket.
Figyelme celluloid. Cirpelve tekeredik föl.

Elhangzott: Ekszpanzió XXI., Hrabaliánák >< Reangelizáció tematikájában, Verőce, Forrás Irodalmi kávézó, 2009. augusztus 14.

Keuler Jenő

Csillagzene

(Háttérzenei összeállítás)

E hangfelvétel kompozíciói olyan hangok felhasználásával készültek, melyek rezgéképének csillagrezgések a modelljei.

A csillagok hatalmas méretű rezgő testek, és a csillagászok többek között azt is kutatják, hogy a különböző korú, különböző tömegű és kiterjedésű csillagokban végbemenő energiafolyamatok hogyan terjednek az égitest belsejében, hogyan tartják rezgésben az egész égitestet, hogyan remeg meg a csillag egy-egy robbanásszerű energiafelszabadulás alkalmával, és hogyan gerjednek, illetve csengenek le évek vagy évtizedek alatt a megdobbanó csillag rezgésének bizonyos „felhangjai”. A sztelláris akusztikának ezekről az izgalmas kutatásairól dr. Kolláth Zoltántól, a Konkoly Csillagászati Obszervatórium munkatársától szereztem tudomást. Tőle kaptam meg néhány

valóságos csillag és néhány csillagtípus rezgéképének adatait, amiket a hallhatóság tartományába transzponálva szerzeményeim hangzásainak formálásában felhasználtam.

Noha csillagzenei műveim általában hangversenyszerűen, önálló műsor-számként is elhangozhatnak, az itteni összeállítás arra a célra készült, hogy tárlatokon, kiállításokon, háttérzeneként szólva színezzé a szemlélődés közben ébredő élményeket. Erre való tekintettel a CD-ről elhangzó kompozíciók hosszabb-rövidebb csendszakaszokkal elválasztva követik egymást az alábbi sorrendben:

Csillaghang-terek (részlet) = 22'

csend = 1'

Csillagzene No 2/A = 31'

csend = 4'

Csillagzene No 1. (háromszor) = 3×5'

A teljes program időtartama 74', ami tetszés szerint újra és újra előlről kezdve ismétlődhet.

Kemsei István

Az új ablak

Egy Wittgenstein-sorra

Keretestül-tokostul-üvegestül újra váltott. Röpke két óra alatt cserélték ki a mesterek csodaüvegű korszerűre. Ezen át minden másképp látható majd, mondták. Vitték magukkal a régit, a mállott festékű keretet a megfakult üvegtáblákkal, az üvegtáblák között ottrekedt pókkal.

Vélnéd, ettől nyílik a születésig terjedő világ belőle, világos-borzas, napkel-tére nézőn folttalan. Kedvedre nézhesd benne, nézésed kinek kedvére változik. Teled telve, hogyan komorul. Ha függönybe ütközik, hőkölsz csak vissza. Ismeretlen hálóba gabalyodsz.

Ülni ebben a neked világító, magadnak kitalált ablakban, fogolyként kapaszkodva a reggeli napsugár ragacsos pászmaiba; másra látsz egyébként: szemnek nem való zsákmányra, vergődik irgalmatlanul, s nyákja tikkad eközben.

Nem azért ingattatod magad a huzatban, hogy ilyen látványban részesülj. Nem így a tiéd a téli derengés, hogy folyvást arra leselkedj, ki indul meg érted valamely sarokból, szinte lomhán, s mintha vonzana maga felé, csalogat csápjával.

Ám hiába, mert nem mozdulhatsz. Fölösen incseleg négy pár telt combbal az álmok lidérce: ugyanúgy ébredsz egy másik vetületben.

A hasonlóság felvillan, a felvillanás kihuny.

Ekszpanzió XXII., ArcMaszk hívógondolatára a Ricsárdgír zenekar, Nagymaros, 2010 . augusztus 1.

Balaskó Jenő

Hexameterek

Most felidézem a legszebb lépted a spártai tájon.
Alkonyi angyal, zaj terelője, te hősi halálom!
Két karod mély levegőbe lehullik s még halkabban
indulsz felém s lila kést készítsz boldog derekadban.

Jöjj a csatába, szemem pompája hívott ki a rétre,
árnyék a csillag, a hajdani tündér elűzött térde,
lépted titka marad a lehulló blúzod szegélye,
rám nyílt ajkad a várakozó kút, harctéri béke.

Egyre felém szállsz azóta a tiltott hercegi tájon,
alkonyok angyala, már csak a végső léptedet várom:
hős szemünk éje az álmodott ország határára tágul, –
elmúlik minden világ – és a hajnal a földre leájul.

Sírfelirat

Engedd elmondani legújabb mesémet.
Ásód gyógyvasával ne gátold vesémet.
Plakát tenyereddel ne hirdesd arcom.
Pedáns lábaiddal bokámat ne csodáld.

Engedd elzuhanni maradék beszédem.
Huzatos lelkeddel maradj ellenségem.
Ne tőlem lopjad el szomszédom határát.
Ünnepi csecsemőt nevemre ne oktass.

Maradék szivemben ne imádd vérem.
Ne hirdesd, hogy te vagy az édestestvérem.
Kátránypapír zászlóba gyűrted testem.
Egyszer feltámadok és megháborodhatsz.

Pálfi Ágnes

Az újkori európai irodalom „héroszai” és az evangéliumi hagyomány

„Ez az ember nem jegyezte fel híven a szavaimat” – Bulgakov regényében, *A Mester és Margaritában* Jesua szájából hangzik el ez a Pilátusnak szóló figyelmeztetés. Mit jelentsen ez? Máté, a „leghűségesebb tanítvány” ránk örökített evangéliuma eszerint merő hamisítvány volna? Jesua ezzel a mondatával egyúttal mintha azt is sugallaná, hogy a kanonizálódott újszövetségi hagyomány egészét sem árt fenntartással kezelnünk; s azt a benyomásunkat erősíti meg végképp, hogy a kezünkben tartott „apokrif irat”, a Jézus-regény hitelessége viszont minden kétségen felül áll.

Netán Bulgakov „mágikus realizmusának” csapdája volna ez, amellyel csak a naiv olvasót sikerül foglyul ejtenie? S azokat a „felvilágosult” kételkedőket, akik még mindig hajlamosak arra, hogy visszameneküljenek az „egy az isten és egy

az igazság” „kartezianus” szemléletéhez? Meglehet, a regény világsikerének titka ez az emberi lélekből aligha kiirtható „gyermeki” nosztalgia. Tanítványaim körében is évek óta tapasztalom Bulgakov töretlen népszerűségét. Netán az orosz „miszticizmus” vonzaná őket? Az ortodoxia bűvópatakként terjedő kultusza, amely a rendszerváltozást követően az angolszász orientációra való átnyerelés ellenhatásaként keletkezett? Annyi bizonyos: a Bulgakov-regény poézise közelebb áll hozzájuk, mint Thomas Mann *Doktor Faustus*ának székspszise, amely radikálisan számol le az epikai hitel „romantikus” illúziójával.

E két huszadik századi „ördögregény” mintegy vízvonalstóként működik: poétikájuk végletesen különböző, világképük homlokegyenest áll szemben egymással. Míg Bulgakov regénye az emberi mű, az „apokrif evangélium” el nem égő kéziratának apoteózisa, Thomas Manné a talán létre sem jött opus, a hamvába holt korszakos zenemű alkotójának szenvedéstörténete. És a narrátor, Serenus Zeitblum szenvedéstörténete is, aki egész életét áldozza arra, hogy az új zenei gondolat bábája, Adrian Leverkühn géniuszának „apostola” legyen. A „leghűségesebb tanítvány” ő is, akárcsak Bulgakov regényében Máté. Ót azonban ez a feltétel nélküli hűség nem menti meg attól, hogy feljegyzéseinek hitelességében és „mestere” formátumában maga kezdjen el kételkedni: vajon Leverkühn géniuszában, vagy netán őbenne, a méltatlan krónikásban, tehetségtelen interpretátorban van-e a hiba? S vele együtt haladva előre a tör-

ténetben az olvasó is óhatatlanul elveszíti a reményt. Egyre inkább úgy érzi, semmi esélye rá, hogy föltárljon előtte a rejtély: miben is állt valójában Adrian Leverkühn istenkísértő vállalkozása, miféle világraszóló mű volt az, amelynek létrehozásába az „ördög segedelmével” menthetetlenül belebukott?

Thomas Mann regénye a teremtés titkát illetően ugyanazt a szkepszist sugallja, mint Goethe *Faust*jának egy húron pendülő három arkangyala: az isteni Mű számunkra felfoghatatlan, az Úr csak nagyszerűségét engedi kórusban csodálnunk mindörökké. Ez az expozíció – lett légyen bármennyire is ironikus – már eleve ördögi színben láttatja, istenkísértésként állítja be Faust nagyra törő ambícióit. Madách *Az ember tragédiájának* első színében világosan jelzi, hogy felfogásától merőben idegen ez a fajta szkepszis. Ő a három arkangyalnak, a Teremtő Ige közvetítőinek személyre szabott aktív szerepet oszt: Gábor, a „jó-hír” angyala az isteni terv szószólója, Mihály az anyagi világban történő megvalósításé, s a harmadikként megszólaló Ráfael, a lélek angyala az öntudatra ébredő teremtés, az isteni bölcsességben részesülő emberi nem Urát dicséri: „Ki boldogságot árjadoztatsz, / A testet öntudatra hozva, / És bölcsességed részesévé / Egész világot felavatva: / Hozsánna néked, Jóság!”

A két nagy német Faust-mű szerzőinek szkepszisét nem osztja Bulgakov sem. Olyannyira nem, hogy regényének főhőseit ténylegesen beavatja a teremtés titkába: a Mester Pilátus-regényének „társ szerzőivé” teszi meg őket. Woland, az Athletha Cristiként fellépő Mephisto szerzői kompetenciája nem szorul bizonyításra, az európai kereszténység ördög-mítosza révén ez már mintegy eleve adott. A mágus mint „hivatásos időutazó” a jeruzsálemi események hitteles szemtanújaként erősítheti meg: a Pilátus-történet szóról szóra igaz; vagy ami ugyanaz: hogy amit ő Berlioz és Ivan elé tárt, szóról szóra a Mester regénye. Azonban az már korántsem ilyen magától értetődő, hogy a megzavarodott elméjű Hontalan Ivan ugyanazt az „igaz történetet” álmodja tovább, amelybe Woland belekezdett. S ha így is volna, joggal merülhet fel az olvasóban, hogy ez a műveletlen fiatal költő „csupáncsak” médium: Woland és/vagy a Mester médiuma. „Szent örül”, akit „megszállt az ördög”, s valójában csak „másodkézből” jutott hozzá a Koponyahegyen zajló kivégzés drámai képsoraihoz, s hogy társ szerzőségről az ő esetében így módon nem beszélhetünk.

Miféle kompetenciája van a költőnek mégis? Bulgakov már a regény első jelenetében beláthatóvá teszi, hogy a moszkvai események elindítója valójában nem Woland, hanem Ivan. Pontosabban poémájának hús-vér alakká sikeredett Krisztusa, akire az idegenből érkezett professzor már mint *létező* személyre hivatkozhat, amikor bekapcsolódik az Ivan és Berlioz közötti egyoldalú párbeszédbe. A poéma nem mint írott szöveg jelenik meg, játszik itt szerepet, hanem mint élő veszedelem; mint az orosz néplélek teremtő géniuszának váratlan megnyilatkozása, mely az ateista birodalom szilárdnak hitt rendjét fenyegeti. Ivan esetében nem társ szerzőségről van tehát szó, hanem abszolút értelemben vett alkotói státusról. Mert gondoljunk bele: ha poémájában nem támad föl az élő hit Krisztusa, Moszkvában nem indulnak el az események. Akkor Wolandnak nincs hova érkeznie, és a Mester regénye végérvényesen a tűz martaléka lesz.

„Elbeszélése rendkívül érdekes, professzor, noha egyáltalán nem egyezik az evangéliumok szövegével” – Berlioz első mondata ez, amikor Woland hipnotizáló álmoképeiből felocsúdik. Voltaképp miről is árulkodik ez a spontán válasz-

reakció? Berlioz váratlan „pálfordulása” volna tán, hogy most, a Pilátus-regény első fejezetébe betekintvén az evangéliumok szövegére mint mértékadó forrásra kezd el hivatkozni? Vagy pusztán az írástudók kasztjának önvédelmi reflexe, jól ismert cinizmusa ez? Berlioz maga sem tudja, hányadán is áll a dolog. Zavarodottan hallgatja Woland professzor válaszát, aki az ő – Hontalan Ivant kioktató – ateista érveit visszhangozva fordul most ellene:

„– Már bocsásson meg, de önnek igazán mindenkinél jobban kell tudnia, hogy mindabból, ami a négy evangéliumban meg van írva, semmi sem történt meg, és ha az Újtestamentumra mint történelmi forrásra kezdünk hivatkozni...”

Woland nem fejezi be a mondatot, a szentencia megfogalmazását mintegy az olvasóra testálja. Folytathatjuk a szöveget például így: „...ha az Újtestamentumra mint történelmi forrásra kezdünk el hivatkozni, bizony nem jutunk messzire.” Ezzel a fogásával Bulgakov a mindenkori olvasónak is megajánlja a társszerzői státust, mintegy kiprovokálva belőlünk a regény világán túlmutató nyugtalanító kérdést: mit kezdhetünk hát akkor a kanonizálódott hagyománnyal? Milyen értelemben tekinthető forrásnak mégis az *Újszövetség*, Jézus szenvedéstörténetének az a négy szentesített verziója, amely a *Bibliában* olvasható? Vajon valóban csak a „véletlenek játékának” köszönhető, hogy éppen ez a négy szövegváltozat kanonizálódott? S az evangéliumok szerzőinek egymástól szemmel láthatóan eltérő attitűdje, az események egymásnak ellentmondó interpretációja vajon azt sugallja-e, hogy ez a történet – ha netán volt is valóságalapja – cserepeire hullott szét, s kerek egészé össze már sosem rakható?

Meglátásom szerint éppen ellenkezőleg áll a dolog: mind a négy interpretáció a teljes igazság tükre, csak meg kellene tanulnunk olvasni azokból a képekből, amelyeket ez a négy tükör – külön-külön és együttesen – elénk tár. Amihez persze előzetesen nem árt rákérdeznünk e tükrök eltérő természetére, és arra, hogy miért éppen négy van belőlük – annál is inkább, mert erre a hagyomány mintegy tálcán kínálja számunkra a választ.

És ami magát e „négyességet” illeti, korántsem egy letűnt, múltba veszett szellemi „konstrukció” ez! Gondoljunk bele: az újkori európai irodalom ugyancsak négy „héroszt”, a görög tragédiák hőseinek formátumával mérhető „mitologizálódott” alakot teremtett. Valóban csupán a „véletlenek játékának” volna köszönhető ez az egybeesés? Avagy mégiscsak valamely feltáratlan törvényszerűséget gyaníthatunk mögötte? Az a javaslatom, hogy vegyük komolyan ezt az utóbbi feltételezést.

A négy újkori „hérosz” meghatározó szerepét illetően meglehetősen stabil a szakmai konszenzus. Ám a jelek szerint most jött el az idő, hogy bizonyítsuk: Hamlet és Don Quijote, Faust és Don Juan karakterében és sorstörténetében ugyanaz a kanonizálódott evangéliumi négyesség ölt testet, amelynek révén a jézusi szenvedéstörténet „verzióit” megismertük. Ha külön-külön vizsgáljuk őket, bizonyos értelemben „apokrif evangéliumoknak” tekinthetőek ezek a művek is: a keresztény kultusz profán szövegeinek és szövegvariánsainak, amelyeket az irodalmi hagyomány szentesített. Olyan hiteles forrásoknak, amelyek nélkül aligha születhetett volna meg Bulgakov regénye, a XX. század „apokrif evangéliuma”.

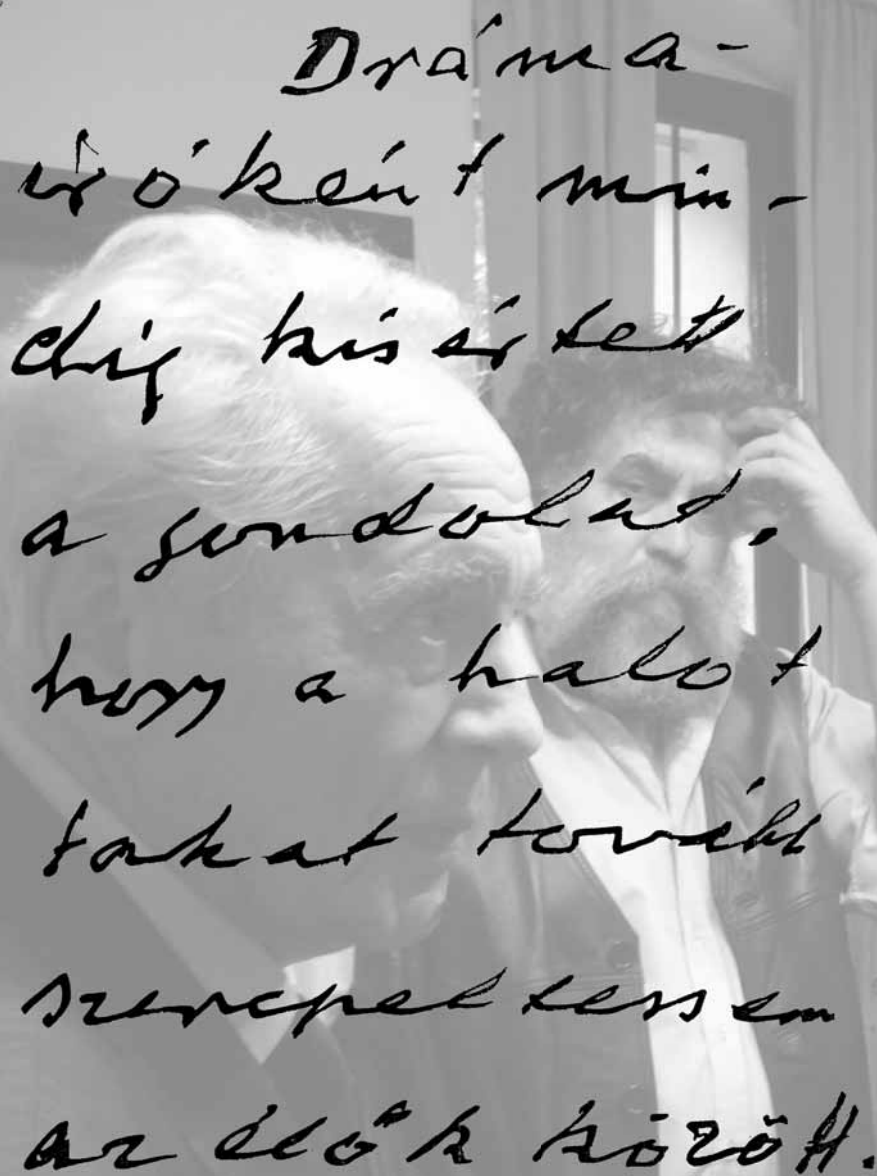
Balázs F. Attila

Hullámok

Szókratész szöszmötöl
a beáradó fényben
szelídebben mint apám egykoron
szemem úgy bontja a rétegeket
mint káposzta leveleit a kéz
mintha minden ugyanolyan volna
semmi változás
de fogy
miközben állandó
fogy
fogy
fogy
az elhunyt szülők szótlanok
ördögi kör
időszeletek
semmi sincs rejtve
látszólagos tűzszünet
otthon
jelentés nélkül
meleg nélkül
szavak ütközése
vagy egymásba simulása
nélkül
minden út
elvisz
és visszakanyarodik
egymást gerjesztik a hullámok
folt árnyék
tagadás
bizonytalanság
egy pont
két pont
és közöttük semmi
öntelten
vigyorogva
középső ujját feltartva
nem moccanok
Szókratész elbóbiskolt
a fújtató pedáljára lépek
miközben Bach
az orgona regisztereit babrálja
aztán fülsüketítőn megszólal
a csend

A Németh Testvérek (Péter Mikola és Zoltán Pál) Mysterium carnale IV. / Testté vált hittitok / kiállítás-performansza, Balassagyarmat, Szerb templom kiállítóterem, 1995

Dramá-
ként min-
dig hisz és tett
a gondolat,
hogy a halot-
takat tovább
szerepeltessem
az élők között.

Hubay Miklós

Hubay Miklós (1918–2011) az Ekszpanzió XVIII., Álom tematikájára írt szövegrészlete, Cserhátszentiván, 2006 nyara

Szűgyi Zoltán
Betelt idők

homlokokon eltorzult isteni
pecsétek
s a szabad
akarat mögött is
a gondolkodásnak
készsége csak

betelt idők

a lelkekben összetört óskép
olvashatatlan egyformára
koptatott a szív mind

orzássá lett az őrzés
bűn
bűz és sötétség

betelt idők

ami volt – elveszett
hajlékról hajlékra hull
a negédes álom

tűzre a tűz
hangzavarra
hangzavar

betelt idők
jönnek –
mennek a hírvivők

és nem kérdi senki
senki nem kérdi meg:
kik ők

Boga Bálint
Látni, akkor is...

In memoriam Hubay Miklós

Alkottál emberi jellemeket,
Játszották életük drámáját,
Akár a sakkjátszma figurái,
Mint mi mindannyian
És Te is megharcoltad ezt a játszmát.

Szellemi rakománnyal telített
Testi valódat hordtad a fizikai lét
Terein, melyeknek csak egyik ablaka
A vizualitás világossága,
S melyekben még „csendre is van füled”.
Belső látomásaid látvány-magányába
Taszított a retina ördöge,
De Te boldog voltál,
Mert tudtad és tudattad
Az utolsó percig, hogy
A látandó a láthatón túl van.

Nyár vége – ősz

Zöld lombok közül
Egyen már megjelent a
Rozsdás árnyalat.

Föld: betemet majd.
Addig: test lelket cipel.
Ég: befogad majd?

Virághervadás:
A szépség méltósággal
S némán távozik.

Napraforgók

Mindig a Napra
Fordítjátok fejetek?
S ha felleg fedí?

Fonnyad a gyümölcs:
Hamvát s levét ellopja
A tolvaj idő.

Hommage à Ban'ja Natzuishi

Időfolyamnak
Partján kis barázda: mint
Hullám voltam itt.

Leszállt a rigó,
Csendben fülel, óvatos.
Rezdül a szárnya.

Csetneki Gábor

Donna Isabella della Desperada

(Részletek)

1

Mint azt már a fentiekben sejtetni engedtük, a katasztrófa is csak beütött végül Donna Isabella Elvira y Tango y Flamenco y Tauro-machia y Rituale di Sancta Maria della Desperada hányatott életébe. Évekkel később történt mindez, mit most majd lassan elmesélünk. Hiszen szép és megkapó történet volna ez, s azt sem szeretnénk semmiképp, ha eme különös legenda csak úgy hamvába holna, s itt maradna leíratlan, úgy s abban a póré alakban, ahogyan az élet egykoron megalkotta, ahogy a sors ezen alakokkal játszott, mintegy ferde avagy morózus kedvében. Ember ilyet nem is tud talán kiötölni, avagy rendjüket felérni, mivel itt láthatólag magasabb erők léptek színre, fogták mintegy balkézről a pennát. Nos fel tehát, kalandra fel, előre mind, ki csodára szomjaz, előre mind, kit érdekel messzi időknek ta-

núsága, fel, fel tehát, ti rabjai a sorsnak, kalandra fel. S te, nyájas olvasó, dőlj csak nyugodtan hátra kényelmes kanapédon, s hallgasd a mesét.

Mert bizony úgy esett, hogy a kastélybéli életnek hirtelen vége szakadván, hőseink sorsa új pályára billent. De addig még tündöklő tavaszok jöttek és zord telek, száraz és tikkasztó nyarak, s ezen évszakoknak oly igen mindegy volt, hogy hőseinkkel mi is történhetett. Szerelmek jöttek, s utak meg tévutak. Ami ma igaz volt, másnapra el- s kihuny. Belengett mindent e szép délvidéki szomorúság, a nemes borokkal és párbajokkal szelídített, napsütötte mélabú és érzéki semmittevés.

*

Donna Isabella della Desperada! Oh, a szépséges Donna, Donna Isabella! Mert a kislány időközben világszép hajadonná serdült, páratlan szépsége és megfoghatatlan bájú lénye örületbe kergette a környékbéli hidalgókat. Hiába volt azonban a sok sóhaj, sarkantyúk csengése, lantnak pengetése, egymás kardélre hányása, szerelmes légyottra sor nem kerülhetett. Donna Isabella távoli maradt és elérhetetlen, oly pimaszul érzéki és érzéketlen, valamint szűzies

bájú, ám távolságtartó és érthetetlen! – s mégis oly pompázatos és éteri fénnel kápráztatta el az önámító férfinépet; s oly módon tűnt fel, majd el körükben, mint valami mirage, avagy délibáb a mindig távoli horizonton. Szeretni azonban képtelen volt, hiszen ha valaki egyszer már megjárta a tükröknek örvénylő ösvényét avagy labirintus-bírodalmát, eme hívságos földi élet harsány és fakó komédiája meg nem érinthette már, mert ez számára nem kínálhatott semmiféle beteljesülést. Mert bizony mondom, labirintus volt az, amelyben járt-kelt napra nap, honnan még a Minotauros is kereket oldott. Róttá hát e végesség sincs, úttalan utakat, pítymallatkor, s azon túl is, reggel-délben-este; s még az álom sem kínált nyughelyet, új tapasztalást, csak nevenincs szorongásokat, avagy rémségeket; s úgy élt hát, mint valami alvajáró. „Fantom vagyok csak – suttogetta maga elé, velencei tükre előtt időzve, persze, félmeztelenül –, fantom vagyok, kibe csak fájni jár a lélek, bezárva e szép és idegen test bőrtönébe. És ez így is marad most már mindörökké. Ámen.” – mondotta fennhangon. Álomittas, lebegő mozdulataival begombolta a gyöngyházfényű gombokat a hímzett ingen, keresztet vetett, majd lassan elfordult tükrétől, végképpen magára maradva, magára utalva. S ha ily pillanatban netán trubadúr hangja karcolta volna fel letről e jégvilági magány csendjét, mondjuk, így dalolván: „Frissen bimbózó birsalma-virág, Isabella! Oh, a te fátyolos tekinteted! Isabella! Oh, bár mosoly suhanna át ezen a rejtélyes, magára zárt kedves arcon! Oh, bárcsak nekem szólna e megváltó mosoly! Csak nekem, csak nekem, oh Isabella!” – Nos, ha ily dalt hallott, rest ő nem maradt, oh nem, s saját kezűleg zúdítá alá az éjjeliedény bűzhödt kotyvalékát a szerencsétlen hidalgóra. „Ostoba fajankó, otthon turbékoljál avagy károgj” – motyogta zavart mosollyal, ahogy piciny lábaival visszatessékelte a fentebb mondott éjjeli alkalmatosságot hideg ágya alá. Mert Donna Isabella mindig fázott. Keze-lába mindig száraz, és teste még a nagy nyári fülledt éjszakákon sem izzadt soha.

*

Apja – hiszen emlékszünk rá –, a rég látott, jó Christobal di Deportivo, ama jó s derék lovag, ki évekkel ezelőtt, no nem egészen jószántából, szerencsecsillagát követve, bölcsen kilovagolt történetünkéből. Ezzel aztán ismeretlen s immáron végképp a feledés homályába süppedő időket és eseményeket hagyott maga után, örökségül kései koroknak, avagy maga előtt tolva mindezt inkább – de ezt most talán ne is firtassuk (hiszen így élt ő, mindig is így élt, így, szigorú inkognitóban) – s bátran kívánhatjuk, maradjon is felvágatlan a múltaknak könyve, lapjait illetlen kéz ne érintse, legyen csak az, ami, elveszett idő, elveszett emlékezet. Hiszen tudni való, a történetek java része úgyis elvész az időben, menthetetlenül, akár a pára vagy a felhők az ég terében. Egyszóval, nem tudni, mi s hogyan történhetett. Azt beszélnek, sőt egynémely források ezt is írják, tudós szerzők tanúsítják, miszerint évekig közvetlen a királynak szolgált volna, csak neki jelentett, s oly titkok között járdalt, oly biztos lábbal – mint ama hegyi favágó a szilaj folyón rohanó, bukácsoló rönkön –, hol még a világ nagyjai is csak megfontoltan, óvatos csusszanásokkal mernek haladni (már hogyha haladnak, s nem csak afféle lóti-futi illúzió az). Aztán mondják még azt is, nagy utakra küldték, bizalmas utakra, messzi országokba, oda, hol a jövődó szálait szövök erre hivatott buzgó fejedelmek; szőnek-szőnek, szövögetnek,

világbíró terveket koholnak, szorgoska kézzel, mint szőnek a Párkák. Sorsunkat szövök így, és el soha nem unják, mivelhogy így hiszik: ez volna a dolguk. Ej, barátocskáim, veszélyes üzem ez, fenyegetések, rettentő csapdák, ígéretések, nagy fene alkuk, országok sorsa dől el így, úri szeszélyből, hozomra, kapomra, potomra, hisz ma a barátom vagy még, de holnapra neked már annyi, mert kést mártok beléd; nos, így beszélnek. Ment vala hát jó lovagunk, ment csak előre, ment, ment, ahová küldték, amerre sorsos csillaga vitte, szolgálta királyát, hűséggel szívében, megbízásról megbízásra, veszélyről veszélyre, ment csak oda, hol laknak ismeretlen népek, napkeletnek, napnyugotnak, ment az aztán a szerencsen-földre, aztán meg Indiába, hol négy lábon járó házként iparkodnak az ormányos elefántok – de beszélnek annyi mást is, ezt-azt, jót s rosszat, vegyest. De mindegy is az, mit fecsegnek, mit locsognak! Mert a fontos csak az, hogy Don Christobal sorsa így s úgy, megpecsételtetett. Mert a királyok kegye csak olyan ám mint a póri példázatban mondják –, hogy ki nagyurakkal egy tálból cseresnyézne, vigyázzon az nagyon, mert végül is leköpi az maggal! Veszélyes út az, a Don Christobalé, kardélen táncolni évszám, kérges lesz attól a lélek, s a végén már maga sem érzi, meddig tart a rend, s hol kezdődik ama piszkos munka. S aztán meg elég egy rossz szó vagy egy alaptalan, ámde célirányos pletyka, hogy most az intrika fondor tudományáról szót ne is ejtsünk. Ki kegyet nyer, kegyet is veszthet; meg jobb is ám ügyelni, nehogy egy váratlan percben a mit sem sejtő ember feje is leváljon porhüvelyéről. Mert Don Christobal bizonyonnyal majdhogynem így járt.

Fejét bár nem vették, ám kicsinyt meghurcolták, egy picinykét lealázták, lelkét kottából összetörték, amint az tárgyalt korunkban ilyenkor szokásos. Más források szerint, a fent nevezett Don Christobal di Deportivo (Donna Isabella della Desperada nemzője, s így atyja) az ősi birtokot elkártyáztván azt elköttyavetyélte, s miután felségárulás bűnében vétkesnek találtatott, elítéltetett; s ily módon kegyvesztetté válván, szigorú királyi parancsra értékeitől, valamint nemesi címétől, rangjától – mondhatni saját személyétől – megfosztaték. Ámde királyi kegyből, fejvesztés terhe mellett, határozatlan – azaz örök – időkre szóló száműzetésre ítéltetett, s így élete virágja megtartaték. Mellékbüntetésként kardját is elkobozták; majd végül kérvényére úgy döntött a nemes és nemzeti Királyi Tanács, a Cortez, hogy mivel a király szolgálatában állván tagadhatatlan érdemeket szerzett: szent ügyünknek elsőb, majd királyának (éljen a király! alszotok, tapsoncok?!), a birodalomnak, végül is önnönmagának (átkozott legyen minden eretnek nézet, valamint átkos eszme, mely királyunk, őfelsége XXXIII. Alfonz hatalmát vitatja!) – egyszerűen, kardját különös királyi kegyként mégis megtarthatja.

Don Christobal a vizsgálatlalt járó előzetes fogva tartást és vegzatúrát látzólag sztoikus nyugalommal tűrte, tűrte, ahogy bírta, csak álmában csikorogatta a fogát rettentően. Őrei végül szájába fakést dugtak s azt kipecskelték éjszakára, fogait ki ne törje. Majd ideje letelvén az Legszentebb Inkvizíció Legszentebb és egyben Legpenészesebb, továbbá Legbűzhödöttebb Börtönéből elbocsátották, menjen hát, amerre lát. És az ő, ki látott már ezt-azt, tisztelgett előtte, s nem tisztelte szerint, ám emberségből, majd illendően átnyújtá az fentebb- említett örökbecsű fegyvert, Don Christobal hű kenyeres társát minden időkben, minden kalandokban. S a kegyvesztett lovag hosszan

tartá kezében a hűséges társat, szemét elfutá valami szégyenlendő pára; hát sietve kihúzta magát s kardját, és mindkettőt meghajtá a négy világtáj felé, avagy irányában. Eztán felesküdt, fel ő, ezúttal saját ügyére, saját személyére, saját becsületére. Szikrázott a szeme sötéten, veszetten, tekintete pedig hideg és acélos, akár az imént visszanyert örökbecsű penge. Nagyot sóhajtott ekkor. Szabad volt, íme, végre-valahára. Sóhajtott ismét. Mihez kezdjen immár ezzel a rászakadt, kegyetlen, végtelen szabadsággal!? Magával mihez kezdjen?! Aztán sóhajtott megint és köpött egyet. A fenn derengő-sötétlő hatalmas égboltot nézte, ahogy felragyogtak ott fenn az égi magasban az örök fényű, vezérlő csillagok, vibráló égitestek. „Isten mégiscsak szerethet engem. Szeret, ha szeret, no de hát mi végre?!”

Az elkövetkező, látszólag eseménytelen időszakot Don Christobal arra fordította, hogy a Börtön előtt tett fogadalmát ébren tartsa és valóra váltsa. A baj csak az volt, és e nemben kapitális, egyben igencsak szégyenlendő mulasztása, hogy az idő múlásával Don Christobal di Amnesico egyre kevésbé emlékezett arra, hogy valójában mire is tett volna ő fogadalmat. Istenre?! Mert hát miféle istenség volna az, mely a világnak ezen mizerábilis állapotját (s ezen belül külön Don Christobal privát mizériáját) ily módon létezhetni hagyta?! Sőt, jelenleg is hagyja?! Világos, hogy Don Christobal ugyan sértett emberré lett, de keresztyén hitében meg nem csalatkozék egy szemernyit sem; iszákjában ott hordá minden keresztyének megtartó támaszát, az Evangéliomos könyvet; s egyes alkalmakkor belé s belé kapott, ekként távoztatván lelkétől az mélakórt, mely rátört. Létében hiszek, mást nem is tehetnék. De hogy aztán Isten vajon hol is trónol, s rengeteg idejét vajon mivel is tölti, tőlem ne kérdezzétek. Ekként gondolkodott, boncolgatván sorsának különös, borongós forganatját. Vagy hát a királyra esküdt volt?! Vagy éppen a királlyal szemben? Kezdetben a vére is felforrt, ha erre a sérelmére gondolt – hiszen, mondjanak bármit, Don Christobal híven szolgált, s tán még annál is hívebben, mint azt sok más udvari léhűtőnél látjuk. Ő, a maga részéről, valóban szerette királyát (vagy még inkább talán a királyság egyfajta eszményét), és éppen ez lett letaposva, megtiporva – ez lett semmibe véve, éppen ez, ami Don Christobal számára mintegy az vezérlő és megtartó iránytűt adta volna és ez, és éppenséggel ez lett megcsalva! Önnön-maga?! Hogy felesküdt volt önnönmagára, hogy lenne mestere magának?! És ekkor sóhajtott fel a mi Don Christobalunk a legsűrűbben, ennél a lehető legkézenfekvőbb alakzatnál. Hiszen ha tudná, hogy ő ki is volna?! Miféle sors verte szerzet?! Most álljon neki, úgymond igazságot tenni, pártot ütni?! Királyt a trónjáról lelökni?! Kardját köszörülni?! Álljon neki átkozódní, hogy ő ezt a motskos korszakot szolgálta oly híven, s messze áron alul – hát, barátaim, azt nem!! Nem, nem, nem és nem! Avagy álljon be ő is a pórnépek közé?! Álljon be ő is igavonónak?! Álljon be tán a legalsó néphez? Oh, magasságos Isten! Te ugye tőlem nem ezt kívánod?! Mert Don Christobalunk immár túl járt a negyedik x-en, s a jövőtől fázott, nekilátni újból tanulni, tanulni, tanulni, s fizetni megint, fizetni újra, mint mindig, az tanulópenzert?! Hithű nemesként? Hiszen ismerte ő a vér ízét, a penge szisszenését, mikor a küzdők szeme egymásba mélyed, s nézzük csak, melyikünk a különb, melyikünk a férfi?! Melyikünké az igazi virtus?! Avagy járjon csehókba?! Igyon csak pimpósodott lőrét, ő, aki a legfinomabb királyi pezsgóket és likőröket itta?! Hát hogyan is feledhetné

mindezt?! Oh ne, ne tedd ezt, Uram, ez túlon túl kemény büntetés volna! – vélte. S mire is tett volna akkor ő fogadalmat, szent esküvéssel?

Aztán meg ismerte jól a dörgést. Halott ember az – mondogatják ott fenn, az udvarnál, a jó öreg sportsman, mondják kajánul, az egy halott ember. (Mert a Kegyesztettek nevét szájadra ne vedd, őt magát ne szánd, őrá ne is gondolj; kinek csillaga lefelé tartván a figurát is magával rántá; keresni ne keresd, sem írásban, sem szóban, különben magad is bekerülsz a sorsa vonzásába; és ottan már, szentséges atyánk, megállás nincsen. A sorskerék elébb magasra vitte, s aztán levetette. Igaz, ebbe azért kicsit tán besegítettünk. És ennyi és punctum. Igaz, mi igaz, nem volt az rossz ember, a mi jó Christobalunk, igaz, hidalgó volt. Amolyan együgyű, rendes ember. És mi most meggyőztük őt arról, hogy immáron másról szól ez a korszak, másról szól a fáma. Rólunk szól az, persze hogy rólunk szól! Hiszen csak kerekecske volt ő a nagy gépezetben, kicsinyke, szellenetnyi porszem! Ámde ő magát nagyobbra tartotta, nagyobbra taksálta mintegy, híven valami makulátlan ügyben s álladalomban, ó, a szegény jó sportsman... És íme, mi meggyőztük, hogy nem pótolhatatlan. Mert itten, mifelénk, mindenki pótolható. Te is, mi is, ti is, ők is, még ő is. Még tán a király is. Isten, talán Isten pótolhatatlan. De őt erre, mifelénk jártában még eddig senki sem látta. Legalábbis, mi még biztosan nem. Ha valaki látta volna, kérjük, szóljon, jelentkezzen bátran a Szent Hivatalnál. Ígérjük, az ügyet kivizsgáljuk – nagy szükségünk volna ez idő tájt egynémely alkalmi csodákra. A kegyvesztett meg felőlünk éljen, ahogy élhet. Menjen csak, amerre lát az istenadta, mondták.

Így puffogva és sisteregve, így főve magában, a mi jó Christobalunk emígy átkozódott: „Átlátok rajtatok, sujtásos bitangok, gazfickók, hólyagok, királyi seggnek furmányos nyalói!! Haldoklástok hosszú lesz majd, s nem lesz benne szépség! Haldoklástok már el is kezdődött. A számárbőr rajtatok lassan húzódik már össze. A többit majd meglátjuk! Ahogy mondtad, király, ahogy mondtad!” De hogy mire is esküdtött volna a börtönből szabadulva, azt bizony lassacsckán feledte, vagy legalábbis feledni látszott.

*

Közben a kastélyban úgy folyt tovább minden, ahogy eddig. Franz már rég továbbállt, munkáját kiváltották, a helyét meg úgy hagyták, legyen betöltetlen. A kastély körüli park elvadult. A szerelmes trubadúrok is elmaradtak, tán vissza se néztek... A fenti, fűtetlen szobákat, termeket sűrűn és vastagon lepte be a por, sőt, a beszakadt tető alatt a tavaszon fű sarjadt, és itt-ott kihajtottak a parketta réseit áttörve a mezei virágok. A folyosón egerek, patkányok, denevérek, a padláson bagoly rémíti a népet, és a személyzet lassacsckán magáról, dolgáról lemállott. Igazi kísértetkastély, az enyészet háza – így kívülről legalábbis annak látszott. Úgy éltek ott, a napi gondban, Donna Isabella és a háznép, mint akiket az idő fájáról véletlen lemetszvéen, elfelejtettek. Mint aki van is, meg nincsen. Levelek s újságok még egy ideig jöttek, de mivel nem olvasta őket senki, lassan azok is elmaradtak. A birtok, mintegy álomban és keservvel nyögve, de mégis megtermelte a legszükségesebbet. Szorultságban éltek, de ami kellett, megvolt. Kivéve persze a leglényegesebbet, hogy senki sem tudta, hová is tart mindez?! Hogy miről is szól az ittlét? Hogy kitartunk, a végsőkig kitartunk az enyészet ellen? Hogy az élet immáron nem más, mint partra vetett, hajótörött

élet? Vagy akár éppen ellenkezőleg, a világ most már odáig fajult el, hogy tilos vagy ártalmas bekerülni a nagy keringésbe, a nagy kufárkodásba. Hát nem jobb ez így, magunkat kimetszve, magunkat kivágva, mintha nem is lennénk, bár vagyunk, nagyon is élünk – lebegve vizei fölött az békés elmúlásnak. Nem tudhatjuk mi azt, nem is tartozik ránk, hogy megítéljük őket. Éltek, ahogyan élniök adódott, éltek, ahogy bírtak, akár a mesében. Hiszen írva is nagyon, ne ítélkezz, hogy el ne is ítéltesz.

*

Éjeknek évadján került vissza a kastélyba a mi derék Christobalunk. A kastélyra lassan és fojtóan ráborult a mélységes sötétség, kialudtak szépen sorban a lámpások, gyertyák, mécsek, a pici lángok, az emberek is vackukra tértek, csak Donna Isabella időzött kissé az ablaknak előtte, nézte a fekete, átlátszatlan semmit, fülelt az éjben kibomló neszekre. Ágyába bújt aztán, hogy hátha az álom öblén majd megpihenhet. Különös álmot látott. Újra, mint egykoron, elillant gyermekkorában, apjával egy lovon ültek, csak ezúttal Isabella kezében az ostor és a kantár, míg Don Christobal úgy ült a nyeregben, ült hátul a lánya megett, mint valami részeg avagy hadirokkant; hol jobbra, hol balra nyeklett s úgy s annyira volt ott, hogy csaknem leesett a lóról. Mentükben aztán találtak egy csúf madáríjesztőt, aki igencsak hasonlított Don Christobalra. S midőn az apja a lóról lekászálódván zavartan köszönté az rút Épouvantail-t, az sziszegve kardot rántott, s véle megtámadta apját. Helyéből az rém el sem is mozdult, csak a karja lett egyre hosszabb s hosszabb, s venyige-kezében ijesztőn villogott a penge... És Donna Isabella félelmében áttetszővé lészen, lováról leszállván keríté az emberi bábót, majd egy gyors rúgással eltöré az megtartó, támasztó ágat. Az meg, az emberi lárva, erre összeaszott földre zuhantában, a kardja is eltűnt, szeméből könny folyott ki, ahogy Isabellát bámulta egyre. S Don Christobal közelebb lépven nagy zavarban imigyen szóla: „Ikertestvérem lehetőleg volna, nyugodj hát békében.” Ekkor valahonnét kutyák kerültek, vérszesen csaholva körülvette őket egy egész kutyafalka. Ugatásuk, morgásuk, foguk csattogása mind közelebb és közelebb hangzott, látta már Donna Isabella a lilásan izzó lángot az ebek szemében, a violaszín lángot, ahogy acsarkodtak.

Riadtan felült az ágyon, a szeme s halántéka feszesen lüktetett, a szíve boldondul vert, s lassacskán felébredt. Ám a kutyák ugatása csak nem csillapodék. Szűköltek-csaholtak, vonítottak, s úgy s annyira, ahogyan őket még sohasem hallotta Donna Isabella. Ezeket mi lelte? – kérdé, s gyertyát gyújtott. Hallatszott ekkoron lábak dobogása, kint a folyosókon. A szolgák az éjszakára eltorlaszolt nehéz tölgyfa ajtó körül matattak, aztán hirtelen csend lett. Kimerészkedtek, s a boltívek alatt magányos lovast találtak. A ló elcsigázott, csapzott, az hab is kiverte, nagy párafoszlánnyok szálltak róla gőzölögve. Idegesen dobbantott néha. Az ismeretlen lovas egyenes derékkal ült a hatalmas ménen, nem szólt, csak ült mozdulatlan. Arcát, ruháját, fekete bokkrétás kalapját por és sár takarta. A szolgák óvatosan közelítettek, kezükben ijedten rángatózott a fáklyának lángja, köhintettek, szólongatták, mindhiába. A férfi nem szólt. Aludt. Oly mélyen aludt, hogy még arra sem ébredt fel, amikor óvatosan leszedték a lóról s a fáklyák hektikus fényénél megnézték az arcát. Don Christobal volt az, az éjféli kísértő. „Oh, szegény, jó Christobal urunk, végre újra itthon. Csak éppen

úgy fest, mintha a saját árnyéka volna.” Elcipelték akkor a szobájáig, leültették ottan egy székre, nagy nehezen előszedték zárt szobája kulcsát, levetkőztették, aztán ágyba dugták. Don Christobal álmában mosolygott, majd rettentően horkolni kezdett. Nem ébredt fel másnap, sőt harmadnap sem. Úgy látszik, nem volt sürgős néki, hogy felébredjen. Donna Isabella egy ideig ott maradt alvó apja mellett, nézte a szakállas, elgyötört arcot; hát ez itt az apja. Don Christobal megöregedett kissé, szakálla, bajusza őszbe hajlott immár, vonásai megkeményedtek. Donna Isabella y Elvira y Tango nézte, nézte az ágyban fekvő, megtermett férfit, s arra gondolt, hogy ez egy ismeretlen ember, egy ismeretlen, korosodó férfi, ez az ő apja, kit felnőttfejjel még sohasem látott, de az álombéli alak élethű mása. Nézte ezt a törődött arcot, a takarón nyugvó eres kezét, nézte, ahogy az álom felhői árnyékként vonultak át azon az arcon, nézte, nézte az apját, és valami ismeretlen érzés kerítette hatalmába. A szíve mélyén szánta ezt a szuszogó, horkoló, izzadó, nyöszörgő embert, és igazi, szívbeli szájalom járta át a lelkét. Ilyet eddig még sohasem érzett. Aztán kiment és szólott a szolgálkával, hogy mindenben az apja kedvét keressék, majd a szobájába vonult, s három napig feléje sem nézett.

*

Mikor Don Christobal magához tért végre, harapott valamit, majd bort kért, és papírt, tollat és tintát. Kért aztán két dézsa vizet is, egy hideget meg egy forró. Mikor a meleg víz már jól felhevítette, s lemosta magáról a hosszú útnak porát, nagy kurjongatással átült a másikba, aztán vissza, s közben vesszőcskéekkel csapdosta a testét. Miután a fordózéssel végzett, ivott és írni kezdett. A papíron sercegett a lúdtoll, a kandallóban pattogott a tűz, odakünn, a téliesre fakult tájban óvatos madárdal – megroppant lelkének balzsam. Le-fel járkált a szobában, faltól falig róttá, csak róttá az útját. Jó erőben volt, a hangja mély és békés, a szeme mosolygós, gunyoros, szúrós. Ám a szája körül és a homlokán is az idő mély barázdákat árkolt. Élek még, élek, meghalni semmi kedvem, dudorászta, ahogy a szálkás betűk sokasodtak és lassan a lapokat birtokukba vették. Ám akkor hogyan tovább s merre?

Senkit sem fogadott, senkit sem akart látni. Eltelt egy nap, eltelt kettő a levélírással. Meghányta, vetette a sorsát – s aztán, amikor végzett, az ablaknál hosszasan nézte a jól ismert tájat. Odakünn épp lángot vetett a nap a környező erdők felett, tétova varjúnép szállongott északnak, károgva, versengve, az ágakon megülve, majd újra felrebbenve. En is arra megyek majd, fel északra, a hegyeken túlra, tán Franciaországba, gondolta. Aztán nekifogott és bejárta a kastélyt. Dobogott a lépte a kihalt folyosókon. Hosszasan időzött a Tükrök Termében, a lába alatt üvegcserep recsent. Ezerszer látta már magát itt, gyermekora óta, ezeregy alakban, hangulatban, amint arcmása, teste végtelen számú terekbe veszve ismétlődik, ismétlődik egyre. S most eljött tehát a búcsú perce, s most vajon merre? Északnak vagy délnek? Olyan mindegy. Olyan egyformán mindegy. S amint nagy csikorgással az ajtó bezárult, s vele mindaz, mi valaha volt csak fontos, Don Christobal is elkészült a számvetéssel. Másnapra összehívatta a kastély népét. Legyünk csak túl rajta. És már újra az útra gondolt, a sehová sem vezető útra. Nem tudhatta, hogy utazni már egy másik Don Christobal fog. Egy olyan férfi, ki már csak felerésztt tölti ki a rábizott testi burkot.

7. A Névtelen Feltsert elverik

Amaz elátkozott feltser azonban csak nem akart megérkezni. Nem is üzent nékik. Pedig sürgető levelek íratlak s küldettek, s küldtek vala néki nem egyet, de többet. S íratlak volt azok felszólító módban, az utolsó levélben pediglen fenyegető lett az imperativus. Ám mindhiába, most sem történt semmi. Hanem, egy reggel, midőn Donna Isabella állapotját tétlenül szemlélni immáron nem bírta, a Berber Renegátus is csak felcihelődött, „Személyesen gondolván kézbe venni most már az dolgoknak fonákját” – dörmentett, s egy félmosoly is megjelent valahogy az ajkán, s elindult, hogy az mondott doktort lakásán felkeresse. Hiába azonban, mert az mondott feltser az mondott helyen az idő tájt sem tartózkodék. Ki tudja, hol kujtorgott éppen ama beste lélek? Ám mégsem távozék hiába az Berber Lélekbúvár Donna Isabella betegágya mellől. Levelet írt újra, és szegzett az feltser ajtajára. S hogy a lankadt gyógyítói kedvet kissé megtámogassa – a kopertába csillogó aranyérme csusszant. S majd, midőn a Berber Lélekbúvár „A két elveszett lélekhez” címzett fogadóba az estvéli órán végül megtért, egy gyönyörű veneziai tükröt cipelt volt magával. S hozzá roppant elégedett volt az ábrázatja. A tükröt az nagybeteg ágyának végébe helyezte, és szólott: „Ha valami, hát ez majd meggyógyítja!” Eztán Don Christobal magával voná az ivóba. „Nem gondolod-é hát, jó Berberus barátom, hogy ezen fondorlatos tükör-kúrad nem növeli-é inkább az bajt, mintsem hogy szeretett leányom állapotjának javulását hozná?!” – kérdezte az fondorlatos Berbert. „Csak az kellene néki, csak az hiányzik, az, a tükörképe. Ha magát megpillanthatná, testi valójában, s ehhez társulna a képzelgés természetes sója, lelkét az felüdítné, szellemét magasabb régiókba avagy szférákba vonná, messzi és égi fényekkel övezett régiókba vinné. Ezért azt gondolom, gyógyulása ott új erőre kapna, és testébe újra örülni szállna le a lélek!” De Don Christobal nem szól, csak fejét csóválta. Ittak, hallgattak, türelmetlen vártak, mást nem is tehettek „Gyógyulása – mondod – ama magasságos isteni kezekbe volna hát letéve? Ej Berberus, Berberus, hát nem itt várjuk már azt a beste orvosdoktort, ötödik napja?! Hát mi végre várjuk?! Carramba! És még egyszer carramba!” Feszülten sóhajtott ekkor a két sors próbálta férfi, s úgy néztek egymásra, mint homályos tükörbe. Hiszen ha Donna Isabella állapotja végképp leromolna, s őt ez az ismeretlen kórság – Isten ne adja, Allah, légy irgalmas! – netán elszólítja e hívságos földi élet szférájából, mihez is kezd már akkor e két szerelmetes férfi?! Mihez is kezdhethetne? Megnyugvást hogyan lelhetnének e bátrak és világból kivetettek, mert ha Isabella, ki szívüknek oly igen kedves, lelküknek egyetlen támasztéka, e világból elmegy – ki miatt a sarat állták eddig, ahogy állták, ahogy szusszal bírták –, nos, ha ő is elmegy, más nékik már hátra bizonyly nem maradna, mint megásni kinnal Isabella és a maguk sírját, az szeretett leányt aztán becsülettel elhantolni, majd vitézül kardjukba dölni, és aztán bedölni a sírba, legyen akkor vége!

Ilyen s efféle setétlő gondokba merültek a fogadós mézborát szopogatván – mely egyébként amolyan jóféle cuppantós-csettintós borocska lett volna – iddogáltak, hogy didergő lelküket kissé megmelengetsek. Keveset szólottak, nagyokat hallgatak. S említék vala többször az feltser le- és felmenőit, a jó

kurvanyját néki! – mondták „Hasítok szíjat az kurafi hátából!” – mondta Don Christobalunk, szárazon, sötéten, és a szeme villant (éppen hogy úgy, mint ama régi időkben, férfidologban, párbajok előtt vagy csaták hevében, hol erők csapnak össze veszekedett hévvel, ahol elszámol magával az férfiember, elszámol magával és az életével, s a félelmén általlépve magáról s sorsáról tézsen bizonyosságot; villant a szeme, mint régen, az elhagyott időben, az felejtett időben). – „Megtanítom szanszkritül én őtet!” – mondta erre a biztos ihletű Berber Peidagogos vészjósloán, és csontos ujjait kezdé ropogtatni.

Ám ekkor mozgolódás támadt „A két elveszett lélekhez” címzett csehó ivójában, mozgolódás, zshivaj, lárma. Egy piperkóc, sápadt, langaléta ipse állott a fogadóssal szemközt, s azt hangos szóval korholá és feddé, és ezt sipogta vékonyka hangján: „Nem jöttem, mert fontosabb dolgom volt, nem jöttem és punktum! Mert ki mondta azt, hogy holmiféle jöttment, világcsavargó pórnépekhez nékem kutyaftutában kéne jönnöm?! Hát mi vagyok én, afféle mindenki cselédje, afféle körzeti lódoctor volnék?! Akibe mindenki belerúghat?! Kibe akárki törölheti a lábát?!” – kiáltá elfúló hangon, s egy papírlapot lobogtatott fennen. És mintha a személyéből oly igen hiányzó tekintélyt keresné az ivó legyekben oly gazdag légterében, tekintetét kevélyen az ott lógó nehéz facsillárra fűzte, s ott hosszasan tartá. Pózolt, magának pózolt erősen az istenadta. Egy hosszú, terhes perc telt el így. Az feltser meg se moccant. Csak állt ottan, s csak nézett, magát fitogtatva.

A két férfi, Don Christobal di Furioso s a Berber Erőművész szeme kajánul összevillant: „Mely szép és dicső póz volna ez – vélte az Berber –, mily erőteljes, kimunkált és kidolgozott forma! Szerintem ezt tükör előtt gyakorolta! Ámde nézzük csak, milyen is a mélye! S mi van hát legbelül s legalul benne!” A fogadós megszeppent, szólni is alig bírt, így hát a feltser – mert ő volt – az ő pöfögését imígyen folytatta: „Hát ki vagyok én, hogy énnékem efféle leveleket írnak?! Hát hol ez a Don Christobal vagy Thristobal, vagy ki! Még hogy nagybeteg a lánya!? Ha beteg, hát beteg, majd az isten meggyógyítja, és az is csak akkor, ha majd úgy akarja! – mondotta, és hosszú karját nyomatékképpen emelte fel mind s mind magasabbra, míg végül további fokozást nem találván, kifogyott a szuszából, s ezért az ivó pultjára vágott – csak úgy csattant –, majd imígyen szólott:

„Most jól figyelj, fogadós! Komoly a beszédem. Ez az alak, ez a te vendéged nélküled nem is hallott volna rólam, ezért hát eredj most, jelentsd vendégednek, hogy megjöttem, s hogy mutatkozzék, mivel szólni kívánok véle! Elsőbb is üzenem, hogy megnézem a lányát, a vizitára álljanak hát készen. Aztán közlöd, hogy a fizetségem aranydukátban kérem (s ehhez járul még a kiszállás díja, valamint az veszélyesség után járó pótlólagos költség, s el ne felejtsem, jó lovamnak zab kell lent az istállóban). Ezen túl pediglen ő állja majd az éjszakai szállást, a legjobb szobában. Teljes ellátás jár, s tóled, fogadós, kérek ételt s italt, no meg szajhákat, nem egyet, de többet; ha egy kidőlné, legyen kit kupakolni!” – és sipogva viháncolt az magabízó feltser, még sárgás lófogait is kivillantotta. „S mondod néki aztán, ha mindez nincsen, köd előttem s köd utánam, én már el is tűntem!” – és szemlélni kezdte újra az fentebb mondott csillárt. „Végül is, senki sem gyógyít ma már ingyen!” – vélte. A fogadós nem szólt, csak kissé be volt az rezelve. A feltser meg csak röhécselve állt ott, nyert ügyét örvendte.

Több sem kellett ekkor e két sors verte vitéznek, megmérgegdvén felpattanának, és ikervillámként csaptak le reája, két kézzel fogván grabantzát ezek ketten, Don Christobal di Furioso és a hű famulus, a Berber Sivatag Dühöngő Réme. Mi tagadás, elemükben voltak, sisteregtek, mennydörögtek, villámlottak, forrott a vérük. Közrefogták hát, s a feltűnést kerülendő, az arcába sziszegtek, s felkészültek arra, hogy szükség mutatkozván nyomósabb avagy mélyrehatóbb érvekkel hassanak az elkapott feltser létszemléletére. „A lányom nagybeteg. Akár meg is halhat. Ötödik napja várunk, feltser uram! Már ötödik napja!” – és Don Christobal sasszeme, ez a pengeélű szempár ama megriadt, seszinű szempárba mélyedt, míg vasmarka még szorosabbra zárult a mihaszna orvosdoktor felöltőjén. Ekkor az ivóban már nagy csendesség lett, mindenki őket leste, lopva avagy nyíltan, s más hang ott nem hangzék, csak az legyek zümmögése. „Meg ne fojtsd, jó uram, holtában nem képes gyógyítani!” – vélte az Empaticus Berber. Don Christobal erre elengedte a sipákoló feltsert, mire az orvoslás eme felkent, ámde késedelmes papja hirtelen levegőhöz jutván kiabálni kezdett: „Árulás! Segítség! Ezek engem meg akarnak ölni, engem, a nemesembert! Ezt még ma a gróf úrnak jelentem, az majd megtanít titeket kesztyűbe dudálni, s kedvetek veszi az efféle randalírozástól!” – így sipákolta a halottsápadt feltser, majd kardot rántott és azzal hadonászni kezdett: „Nincs gyógyítás, nincsen! A vizita lefújva!” – S vágyakozva a bejárat felé nézett. „Ó, ha egyszer kijutok innen!” – gondolta.

„Ne tegezz, feltser, mert visszategezlek!” – mondta a Berber Etikett Tüzes Tanítója, és szanszkritül hozzátett némely keresetlen szókat: „Bapak Umartopo, bapak, Krishna!” – ami annyit tesz emez ismeretlen nyelven állítólag, hogy kussolj már, Krisna nevében. Don Christobal pedig franciául dorgálta dühében, mondván: „Couché, chien enragé, couché, j'arrache tes couilles!” – ami meg körülbelül annyit tenne, hogy „Veszett kutya, kussolj, tökeid letépem!” De láták immáron, hogy szép szókkal itten nem juthatnak messze, s ezért a tettek férfias mezejére léptek. A Berber Erőművész ekkor leüté az feltsernek kardját, majd hátulról szorítván, a földtől elszakítá a langaléta feltsert, míg Don Christobal két rettentő lengő pofonnal kezdé meg annak megkésett nevelését. És az a fej erre ide-oda lengett, mint egy néhai szorongató árnykép, avagy a szélkakas fenn a templomnak tornyán, avagy egy madárijesztő a feltámadó szélben. A feltser lelke mélyén furcsa képzetek kezdtek volt támadni avagy kelni. Az realitásnak szabályozott rendje nagy hirtelen eltűnt. Helyébe valami rettentő újdonság lépett. Először azt hitte, a plafon szakadt rája, majd meg azt, hogy földrengés rázza meg a házat. Látta, hogy a falak ingadozni kezdtek s hogy a tárgyak helyükről elmozdulván önálló életre kelnek, s lám, mintha mindegyikből több példány is lenne; majd a vándorló tárgyak a helyükre és az normál alakba lassan visszamásznak. S látá aztán, hogy újra szert tesznek biztos kontúrookra. Ez kissé megnyugtatta őtet, mindazonáltal a helyzet rémisztőnek látszott.

Mert gyáva volt nagyon, gyáva volt ez a szerencsétlen flótás, ám ennek a gyors nevelési kurzusnak hála, benne is feltámadt valami virtusféle. Azt hitte, ütött az utolsó órája, és más fogódzó nem volt, hogy magát megtartsa, nem volt más hátra, mint menni előre, ellen kellett állni. Ha harc, hát legyen harc! S ezzel lófogait a Berber Erőművész felkarjába vájta. Felhorkant az, még össze is rándult, ám a szorításból mit sem engedett. Don Christobal pedig dühétől

tüzelve ekkor néhány lépést hátrált, mintegy mértéket véve, majd lendületes lábmozdulattal igencsak ágyékon rúgta őtet. „Ezt neked, nem szajhát, kurafi doktor! – kiáltotta –, ezt neked, s nem aranydukátot! Méghogy nem gyógyítasz! Szeretném én azt látni!” – és újabb nevelő célzatú pofonok csattantak nyomban. „Vigyázz rá, jó uram, agyon ne neveljed” – kérlelé az gyengéd lelkületű Berber Psychologus.

A feltser erre szavát veszté rövidke időre, így kontemplálta némán a fejében kibomló tájat: csillagképek vonultak le-fel zörögve-csörögve eszelős zajjal, és lám, a csillár is ide s oda lengett. Az feltser arca az halottsápadtságból sárgászöldes árnyalatot ölte; fülei meg égtek és úgy piroslottak, mint cseresznyeszemek a gyümölcsöstálban. „Nézze csak, jó uram, Don Christobalus, ez itt mintha egy két lábon járó szivárvány volna” – mondotta a Berber. „C'est vrais, mais en quatre pattes!” – ez igaz, csakhogy négy lábon jár az! – mivel az fentebbi Rémség elengedte végül, sőt még álnokul meg is taszajtotta, s így a feltser nagyot puffanván, végre földet ére, s ott kétrét görnyedvén pihenhetett kissé, majd négykézlábra állva próbált újra testével visszatalálni a vertikumba. „Nos, uram – szólott Don Christobal ekkor, szinte békítőleg –, most vagyunk nagyjából egálban. Kérem hát, álljon fel, hisz nagybetegünk van, őt kéne megnézni, de hiszen tudja is, megírtam.” A hangja komor volt, csendes, sugalmazó hang, mely a feltsert vésztyjósón delejezte.

E fárasztó nevelőmunka kissé igénybe vette hőseinket, mindketten fújttak. Eközben a feltser valamiféle misztikus ködökbe révedt és azokon ringott, mint valamely transzállapotban. A hangok – s elsősorban is Don Christobal bársonyos hangja – a tudatáig ugyan eljutottak, de mikor megpróbált beléjük fogódzni, valahogy mégiscsak borzasztó fenyegetőek voltak, s így a mi jó feltserünk e két benyomás között hányódott támasz nélkül, elveszve valami megfoghatatlan térben, mint valami testétől elszabadult lélek. Hallott hát, hogyne hallott volna, de a hangok most nem álltak össze valami rendezett egésszé, hanem szétfoszlottak, mintegy az mélyebb értelmet nélkülözték. Aztán az tűnt fel, mikoron látását kissé visszanyerte, hogy a környéken furcsamód változnak-villóznak a fények, egyszer túl setét lesz, majd meg túlon túl világos. Közben új fenoménként csodálkozva látta, hogy a csillagok leszállván e koszos csehóba, vonulnak öelötte előre meg hátra, s aztán körbe-körbe, és képződnek-enyésznek-pulzálnak pompás csillagképek. Észlelte még azt is, hogy körülötte valamiféle emberi lények tesznek-vesznek, sürgölődnek-forgolódnak, és közülük kettő tűnt valamiért ismerősebbnek, mint a többi.

E két férfi a feltser fölé hajolt s megrázták erősen, mert az még mindig kábán és nagyon bambán nézett, nézgelődött, mint aki nem tudja, hogy hol van. Aztán hirtelen felugrott, mintegy menekülni próbált. Mert e percben rettentő szorongás lepte el a lelkét, tudta már, ki ő, ő a Névtelen Feltser, és ekkorra bizonyossá érett benne, hogy innen nincs menekvés, hogy ez itt a történet vége.

Tévedett. A java csak ezután jött. Mert az egyébként tisztuló látómezőben újra megjelent előtte a fentnevezett két arc; a belsejébe mart egy parázsló szempár, valami ismeretlen erő váratlan felemelte, és ott állt most roskadozó lábbal, kétségbeesetten, mint valami rongybáb, ott állt vagy lebegett a semminek partján. Mit akarnak tőle, ő senkinek sem ártott, ő be nem vall semmit. Ha kell, pártfogói majd váltságdíjat adnak, csak legyen már vége, csak kike-

rüljön innen. Most a Berber Inkvizítor egészen közel hajolt hozzá, és csak ennyit mondott: „Feltser uram, ezt nem mi akartuk, ezt maga akarta bizonyára. Mert most jön csak a lényeg: gyógyítasz kurafi, avagy meghalsz!” – suttogta a fülébe. (Ekkor történt, hogy a feltser összeomlott, pityeregni, majd imádkozni kezdett, mindez neki túlfent volt – s ez lett életének fordulópontja. De ez már tényleg egy másik történet (lenne). S azzal megragadták a szipogó, pityergő, elgyötört feltsert, „Most pedig előre gyógyítani, előre!” – így rivalltak rá a felbőszült Apák, illetőleg Apapótlékok, mivel mindegyikből volt legalább kettő, ha nem három.

S ahogy az imént felváltva püfölték, a fentemlített Rémek még továbbad osztódtak, sokszorozódtak a megdorgált Chirurgus őszinte rémületére.” Ha tudom, hogy ennyien vagytok, ki sem állok!” – közölte elhaló hangon. De ezt már a levegőben úszva mondta, mert a két Fúria Radicale felemelte, s már repült a jó Magister, szállt el s fel, szállt át ama távoli fogadó légterében, Donna Isabella ágyához repült ő, kezében a stetoskóppal, mint valami késedelmes ómen, mint eltévedt angyala a gyógyításnak, hősnőnk segedelmére.

Donna Isabella már elébb felébredt a lenti zajokra, amit a feltser heveske antréja keltett, s távolról hallá a dübbenést s dobbanást, a nevelés tettleges lár-máját. De gondja másra volt most, egészen másra. Tükörképét nézte elbűvölten. Mert amit most látott, ezt a látványt ember még nem látta. S mikor az ajtó kivágódott, s megjelent ott a félig alélt feltser, majd ívben az ágy elé zuhant, Donna Isabella alig pillantott csak fel, mikoron így szólott: „Na de Doktor Úr, hová ily sietve? S csak így, kopogtatás nélkül? Vagy talán rosszul van?!” – kérdezte merengő hangon.

Istennek születtem
 emberré lettem
 Embernek születtem
 Isten vagyok: – Gís a király
 S AZÓTA TUDOM MÁR
 KétHarmadRészem IsteN
 EgyHarmadRészem EmBeR
 Nincsen isten-ember aki kövessen:
 – „Érzékeim magamhoz kötnek”

ÉJJELEK NAPPAL FALAKAT ÉPÍTÉK
 FALAKAT AZ ELMŰLÁS ELLEN

Börzsöny-patak vizén ha átgázolok
 a patak tiszta vizében lakozik az én Lelkem
 Duna-Ípoly befagyott folyóján ha átlábolok
 a folyó zavaros tükörén lakozik az én Lelkem
 a Fekete-tenger kék vizén ha járok
 a tenger sós habjaiban lakozik az én Lelkem
 a szél fogó fenyves erdőn ha átbállagok
 az erdő illatában lakozik az én Lelkem
 az Alföld homokjában lóhalálában vágatok
 mezítelen talpaimmal ha jelet hagyok
 a sivatag forró homokjában lakik
 soha újjá nem születő lelkem

ÉJJELEK NAPPAL FALAKAT ÉPÍTÉK
 FALAKAT AZ ELMŰLÁS ELLEN

HALANDÓSÁGOMBAN HALHATATLAN LETTEM

HALHATATLANSÁGOMBAN **HALANDÓ...** ELGYENGÜLTEN

közönnyel
 várom az elnapolt ítéletet
 miközben észrevétlenül királyi valóm ellensége lettem
 varázs-dobom szavára
 többször durván és brutálisan magamba estem

TÁNCOLTAM A VALÓSÁG ÉLÉN

Azaz csak táncolhattam volna
 A TIZEDIK EMELET MEREDÉLYÉN
 Ha az utcai lámpák meg nem vakítanak
 S VILÁGLÓ
 Látnoki sötétséget nem zúdítanak
 Kristályba menekült szememre

Ó Te Aki Megigéztél
 Ó Te Aki Megátkoztál
 Ó Te Aki Megbűvöltél
 Ó Te Aki Megrontottál
 Ó Te Aki Megkötöttél
 Ó Te Aki Földre dobtál

S
ÍK
JAIMRA
ESTEM
MINT
EGY
KÁRTYAVÁR

V V V
é é é
g G g
t t t

V É G T a G J A I M

g g g
j j j
a A a
i i i
m M m

E N G Ö B K E R E S S
TÉR és IDŐ
TÉR IDŐ
B E N G Ö B K E R E S S

S
Z

Tengelyében

M
E
M

*Csönd és köd és hideg sötétség
Utánam is csak ennyi marad!?
Kilobbant iszonyú lángolásom?
Csönd és köd és hideg sötétség
Utánad is csak ennyi marad*

Hét éjjel
SiRATOM
ENKiDuT

Vég **T** ag
Á

C N N C om **ExtázisÁBAN**

O m m a l szellemi erőszakot követek el
Agyam elülső lebenyének gátlásos horizontján

Büszkén illeg agykoponyám elhagyatott kopasz tonzúráján a vezér jele:

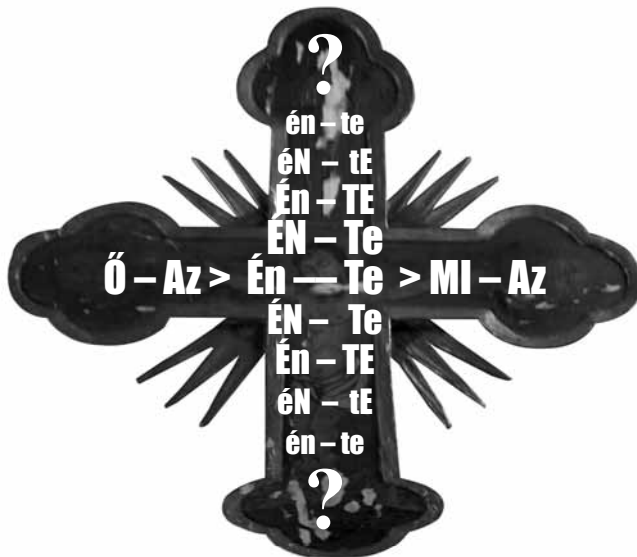
Γ Ι Λ Γ Α
Μ Ε Σ
Κ Ι Ρ Ξ Λ Ψ

Ezzel
HULLOTT
porba

minden álmod és vágyam
veszeten menekültem magam elől
cafatokra tépett Egészem zihálva követett
végtagjaim egymást keresték
kezem a harag markolatát szorította ellillanó erejével
lábujjaim fejemen lépdeltek
s meszkalin verset himbált cimpám a fülelen

AZNAP ELSZÁNTAN HADAKOZTAM ÚJJÁSZÜLETÉSEM PILLANATÁÉRT
Egész-Ségemért Valómért Hét Bölcsességért

A VÁGYÁLOM PILLANATA ÓHAJOK KÖNTÖSÉBEN ÉRKEZETT

A részeim a húst csontra csipkézetten építkeztek bennem
 Agyagból formáltak újjá
 AZ ÉLET ASZTALÁN
 Ám a nem kívánt világ újra belülről emészthetett.

**Sárból-Napsugárból lettünk
 ujja bögyével gyúrt szoborrá
 lelkét lehelte**

Auru belénk

és

Irkalla hívására

megint

MEGINT

SÁRRÁ-NAPSUGÁRRÁ LESZÜNK

ΑΓΩΜ ΤΥΚΒΕ ΑΣ ΕΓΕΤΥΝΚ
ΕΓΑΓΛΟ ΕΠΓΕΒΒΕΔΟ ΣΣΟΒΟΒΜΑΣΥΝΚ
ELALVÓ FÖLÉBREDŐ SZOBORMÁSUNK
ÁLOM TÜKRE AZ ÉLETÜNK

Az Arial Narrow félkövér dőlt betűvel írt textusok, vendégszövegek és átiratok
 RÁKOS SÁNDOR (1921–1999)

Gilgames a sivatagban és *Gilgames faggatása* (részvers) című opusaiból valók.

Versképző érzések, élmények: intuíciók, versképek: mozaikok, cserepek és homokszemek

R. S.: GILGAMES – AGYAGTÁBLÁK ÜZENETE (1974) című fordításából > továbbá
 Vácról (1972/73) > Kóspallagról (1974/75) > Váchartyánból (1975) > Budapestről (1975/77) > ismét
 Vácról (1977/81) > Zebegényből (1982/83) > újra Vácról (1983/89) > Vámosmikoláról (1989/2009) valók.

< 2009. anyák napján a versfolyam lezárva, Édesanyánknak felolvasva. >

2009-ben a Parnasszus Rákos Sándor-émlékszámból 3:1 arányban kiszavazva.

2011. január 4-én, napfogyatkozáskor folytatva. A Napútban 2011. július 7-én befejezve.

Forgács Miklós

Angyalban Hrabal – Hrabalban Angyal

Harmadik évtizedébe lép idén az 1989-ben indult Ekspanzió Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozó. Augusztus 14. és 16. között, péntektől vasárnapig várják a szervezők a szellem zárandokait és a kreativitás kalandorait a Dunakanyar szépségesen inspiratív helyszíneire, konkrétan Verőcére és Visegrádra.

A műfaji és földrajzi határokat szívesen átlépő rendezvénysorozat fő célja a közös gondolkodás, egy-egy bonyolult téma alapos körüljárása, a kérdésfeltevés izgalma és a válaszadás gyönyöre. A tudomány szigora és a szabad asszociációk, a mámorítón fennkölt és a kijózanítón banális, a kegyesen harsány és a kegyetlenül meditatív, a beszéd csapdája és a gesztusok titokzatossága, a test csúrése és a szó csavarása, zavarosság és tisztánlátás, túlbonyolítottság és szikár minimalizmus, fáradhatatlan keresés és konok ismétlés, pőreség és pazar kosztümök egyaránt jól megférnek egymás mellett. Németh Péter Mikola alkotó-rendező szavai szerint: „vállaljuk a megmérettetést, annak talányát és titokzatosságát, hogy három nap és három éjen át 'naprakész angyalfelfogásban' közösen nyitjuk majd rá Szárnyas Ajtóinkat és Szárnyas Ablakainkat a világra, a Kárpát-haza egyik legpoétikusabb tájegységére, a Dunakanyarra, az angyali üdvözlét reménységével”. A találkozó egyik fő kihívása megvizsgálni, „miként kapcsolható össze 'A Sör' buborékosan profán tematikája a VisszaAngyalít 'püderesen tollpíhés' hívószavával”.

Augusztus 14-én, pénteken Hrabaliánákkal, Bohumil Hrabal „angyali realizmusának” megidézésével, vizsgálatával, izlelgetésével Verőcén kezdődik a programözőn. A művelődési házban délután három órától mutatja be Németh Péter Mikola költő és Triceps akcióművész Sör *Szonett* című, Slavko Matkovic szabadkai képzőművész, író emlékének ajánlott performansát. Konceptuális költészet keveredik a body arttal. Az alap-kiindulópontként szolgáló, végtelenül lecsupaszított vers első négy sora: „Első strófa, első sör. / Első strófa, második sör. / Első strófa, harmadik sör. / Első strófa, negyedik sör.” Ez után az aszódi Fekete Ökör Baráti Kör tagjainak kiállítás-performanszai következnek. Ladócsy László munkái *Part* címmel láthatók, Pék Zoltán festményeivel és fotóival, valamint Fülöp Ágnes táncával kiegészítve. A Hrabal-galaxis pillanatképei megmérítkezés a legendás cseh író életművében, virtuális élet-rekonstrukció, lényeges helyszínek és fontos pillanatok rafinált felidézése Odler Zsolt fotóin, Ladócsy László táblaképein, akvarelljein, Asztalos Tamás szövegein, diáin, Fedinecz Atanáz és Fruci pannóin, Hagymásy András kocsmográfiáján, Fülöp Ágnes mozgásművészetén keresztül. Megnyitóbeszédet Bakos István Hrabal-kutató mond, felolvas Galántai Csaba rendező-dramaturg. A műfaji sokszínűség jegyében koncertet ad a budapesti Pent Leditgrandt Emlékzenekar is, zörejekkel és zajokkal töltve ki az űrt. A Tékozló fiúk underground hip-hop-formáció,

vagyis Iván Illés Péter (Bagó MC), Picinger Dániel (Over Dose) és Hoffmann Tamás (Boldi) megmutatja, milyen is szerintük Hrabal képe. Délután öt órától a Forrás Irodalmi Kávézóban irodalmi performanszokkal és könyvbemutatókkal folytatódik a program. A közönség megismerheti Hagymásy András *Prágai Kocsmakalauzát*. Végül Bohumil Hrabal életének esszenciaceppjei következnek zenében az Escargoz zenekar előadásában *Rajtunk a kórság – avagy még utoljára elhúzzuk a nótát* címmel. Az egyes kompozíciók: *Az Arany Tigrisben, Pasztellszivárvány Prága felett, Táncórák, Capriccio, Galambetetés*.

Augusztus 15-én, szombaton délelőtt 10 órától Visegrádon az Áprily Lajos téren a „Költészet a Mi utcánkból...” *Élő Dunakanyar Antológiája* a következő állomás. Délután négy órától a Mátyás Király Múzeum reneszánsz konyhájában láthatók a *Reangelizáció – VisszaAngyalít* témakör képzőművészeti lenyomatai. A Borbély Tamás, Borbély Mihály, Kovács Gergely szaxofontrío játszik a megnyitón „naprakész angyal felfogásban”. Este hat órától kezdődik a Mátyás Király Palotában a *Szárnyaszegetlen* ciklus, mely performanszokat, mozgásszínházi előadásokat és koncerteket rejt. A fellépők között van a minimalista-meditatív Dénes Imre, a body artos Kovács István, a táncos Fülöp Ágnes, a színész Kövesdi László, a komplex Titanic Elméleti Művészeti Iskola. Az *Angyalszületés – Nővé válás – Angyalmivolt misztériumát* járja körül Szentpály-Juhász Salome Enikő énekes-táncos és Linczhenbold Maximiliem táncos akciója. Borbély Mihály, Németh Péter Mikola, Németh Zsófia Nóra és Németh Balázs Kristóf *Fragmentum(ok)* versetűdjeit Keuler Jenő zeneszerző elektroakusztikus kompozíciója, a Jelenés követi.

Az augusztus 16-i, vasárnapi programfolyam az *„Angyalok Visegrád felett – Sózott tollpihék az égből”* címet kapta. Ezen a napon két alkotás is elhangzik Bujtás József kortárs zeneszerzőtől. Reggel tíz óra előtt tíz perccel a katolikus templomban Kuzsner Péter játszik el négy orgonaművet: *Elmélkedések Krisztusról, Új invenciók, Mozgások, Hangzások mint lelki tükröződések*. Tizenegy órától pedig a városháza dísztermében szólal meg a *Három transzcendentális tétel négy klarinétra*. Ez után Miklóssy Endre filozófus és Pálffy Ágnes költő elmélkedése következik *Angeli Intellectualis – Tíz angyali értelem* címmel; az Angyal mivoltáról az öt világvallás összefüggésében beszélget még Bíró Dániel, László Ruth, Németh Péter Mikola, Szathmári Botond, Szécsi András.

Délután négy órától a Mátyás Király Múzeum udvarán és Anjou-termében kerül sor az utolsó blokkra. Botond és Kurdy Fehér János bemutatja *A nagy medve fiai* című közös alkotásukat, majd Ladik Katalin vajdasági költő, performer, színész *Kerub* performansa következik, végül a három nap zárlatként Mezey Péter fuvolázik és Lábos Szabolcs pengetős hangszereken játszik. Hrabali fecsegők és angyali küldöttek népesítik be majd a tereket, termeket, udvarokat, utcákat, világi és megszentelt helyeket a Dunakanyarban. Három napon keresztül, az előadók és alkotók vérmérséklete szerint, szivárog vagy ömlik majd a költészet, zene, képzőművészet, performansz, színház Verőcén és Visegrádon.

Tőzsér Árpád

Egy nemi szerv mindig van olyan szép, mint Edison agya

(Bohumil Hrabal, a költő)

Mikolának

A cseh „Bohumil” személynév a görög (és hát persze immár magyar) „Teofil” pontos megfelelője (ami a.m.: Istenszerető, Isten kedveltje). Hrabal Teofil ma minden bizonnyal az egyik legnépszerűbb „magyar” prózaíró.

A költő Hrabalt viszont még a cseh irodalom avatott magyar ismerői sem igen emlegetik.

S ami még nagyobb baj: a prózájában sem igen látjuk a költőt. A Hrabal-kritika is rendszerint csak a zseniális fecsegőt, az örök Pepin bácsit, a tovább élő s a kor „elváráshorizontjához” alakuló Svejket veszi észre az íróban.

Pedig hallgassák csak meg, mondjuk, az 1964-ből való (tehát a legismeretebb Hrabal-opusnál, a *Szigorúan ellenőrzött vonatok*nál egy évvel előbbi) *Bambini di Praga 1947* című hosszabb Hrabal-próza befejezését: *„Nézzék ezt a gyönyörű éjszakát! Ezt a ferde képű holdat, ezeket a harmatos káposztaleveleket! Jöjjenek vissza! Nézzék, milyen gyönyörű ez az éjszaka! – Az épület szívében valaki panaszosan felüvöltött.”* Mi ez, ha nem tiszta költészet?!

Hrabal, az érett prózaíró sohasem tagadja meg költői kezdeteit, minden prózájában gazdag fürtökben lógnak, osztódnak a szürrealista képek, s annyira sajátos, furcsa, szándékoltan bonyolított, mégis elemi erejű a szintaxisa, rejtetten bölcselő az iróniája, gazdag a nyelvi, beszédmódbeli polifóniája, hogy nem lehet nála nem költői formatudatoságra gondolni.

Valahol, valamelyik életrajzi vallomásában James Joyce-t is a mesterei között említi. Mondhatnánk: Joyce-hoz, a nagy modern ír-kelta eposzíróhoz hasonlóan (az *Ulysses* ugye tkp. az *Odüsszeia* átírata!) Hrabal is epiko-lírikus alkotó: úgy ír, hogy az epika tengelyére vetíti a lírát. Elbeszélései, regényei elbeszélés és regény terjedelmű versek, lírai formációk.

Pályájának első tíz-egynéhány évében pedig csak verseket ír.

*

A prózaíró Hrabal születését az irodalomtörténészek az 1940-es és 50-es évek fordulójára teszik. Az első Hrabal-vers viszont már 1937-ben megjelenik, a szerző akkor huszonhárom éves.

1949-ben, harmincöt éves korában írja meg azt a két prózai szövegét (a *Kaint* és az *Utrpení starého Werthera – Az agg Werther keservei* című elbeszélését), amelyek aztán a már általunk is jól ismert, érett Hrabal-művek, a *Szigorúan ellenőrzött vonatok* (1965) és a *Táncórák idősebbeknek és haladóknak* (1964) című kisregények megírásához szolgáltak alapul.

S 1937 és 1949 között „csak” költő.

Többnyire szabad verseket ír. S magától a költőtől-írótól tudjuk, hogy kitűnő mesterektől, Ungarettitől, Baudelaire-től, Eliottól tanul (a *Mintakollekció nincs. Mathias* című, a gyűjteményünkben is szereplő kompozíció, 1947–48-ból, állítólag egyenesen az *Átokföldje* ihletésében született), de mi azért elsősorban a szürrealista iskolák, Apollinaire, Breton, Nezval hatását érezzük versein meghatározónak. Meg a cseh „totális realistákét”, főleg a kommunista idők nyers-radikális kritikáját és paródiáját adó, az utca nyelvét-történeteit megidéző Jiří Kolářét, a *Prométheova jatra* (*Prométeusz mája*) című kötet ún. „kémjelentéseit”, „idegen szövegeit”, „önmozgó verseit” író kitűnő költőét.

Túlzással azt is mondhatnánk: a negyvenes évek második felében, főleg az 1948-as kommunista puccs után, mikor Vítězslav Nezval, a cseh szürrealizmus addigi atyamestere már maga is a szocialista realizmus felé kezd tájékozódni, Hrabal lesz az „igazi”, a szürrealista Nezval.

Mikor a kor engesztelhetetlen bírójára, a teoretikus-kritikus Václav Černý azt írja Hrabal ekkori verseiről, hogy „a legjobbat képviselik, ami poetizmusunkból (a cseh szürrealizmusból, T. Á.) megmaradt, az álmodozást, amely szabadon játszik az élettel, a világgal, a világmindenséggel”, pontosan fogalmaz. Álom, élet, világ, világmindenség. A Hrabal-vers módszere egyértelműen szürrealista, az élet, a világ (a társadalom), a világmindenség elemeit, örvénylő képeit a Hrabal-lírában valóban az álom irracionalizmusa, az „action gratuit” tartja össze, de ezek az elemek, képek nagyon is a „való világból”, szinte a naturalizmus vízióiból valók. A költő Hrabal a város nyers szociográfiájának és csaknem trágár testiségének a Nezvalja. Úgy álmodik a világról, mint egy szürrealista poéta, de úgy bolyong a testben, mint egy reneszánsz-realista költő: az ember az ő látomásaiban a kavargó városi természet, a városi világmindenség közepe. Szíve a város szíve.

„Az épület szívében valaki panaszosan felüvöltött.” A fentebb idézett *Bambini di Praga 1947* (1964) előképe az 1950-ben írt „eposz” (Hrabal nevezi így), a csaknem ezersoros *Bambino di Praga* című szabad vers, tudatfolyam. Mintha a *Bambini di Praga* című prózai történet közepén-mélyén valaki felüvöltene. Talán maga a szerző: nem lehet véletlen, hogy a versnek a címében még egyes számban van a „gyermek” (*bambino*), a kisregény címében viszont már az áll, hogy „Prága gyermekei”. A prózai változatban a súly áttevődik a tablóra, a többszereplős jelenetekre, de ez nem jelenti azt, hogy a „gyermekek” között nincs ott a szöveg prefigurációjának a „gyermeke”, az alanyi költő is.

Hrabal 1950-ig szinte már minden későbbi témáját megírja, versben vagy lírizált prózában. Később ezeket a témákat újrírja, sosem látott epikai találékonysággal, erudícióval, bőszéggel motiválja. S az epikai alakzatokká tágított Hrabal-versek lírai hőse, központi figurája, alanya az új szövegformációkban rendre leköltözik a jelentés alsóbb rétegeibe. Az értő olvasó azonban érzi, tudja, hogy jelen van.

Ha egészen pontosak akarunk lenni, azt kell mondanunk, hogy Hrabalnak a versei és prózai munkái együtt képeznek teljes világot, mű-univerzumot.

Bojtár Endre írja: „Hrabal lejegyzőnek tartja magát. Valóban, végtelen gazdagságban hordja elénk az életből ellesett eseményeket, dumákat. Figuráiból egyvalami azonban hiányzik: az önértelmezés képessége.”

Aki összeolvassa a prózáirót a költővel, annak számára a versek talán részben kompenzálják e hiányt.

*

Az elmondottakból világos, hogy a korai, a lírikus Hrabal minden szürrealizmusa és „totális realizmusa” ellenére is életrajzi költő. Verszövegei természetesen önfényükben is nagy erővel ragyognak (ebből az „önfényből” próbáltunk fentebb valamit felvillantani), de maga az életrajz talán újabb megvilágosodásokhoz, a versek rejtettebb jelentéstartományaiába is elvezet bennünket.

A költő Hrabal életrajza hozzávetőlegesen tehát 1950-ig tart. Az *Adagio lamentoso* című nagy, egzisztenciális szabad verse ugyan 1976-ból való, de előképe, a *Mrtvomat* (Halálautomata?, Hullagép?, a szójáték lefordíthatatlan), amelynek az egyik alcíme szitén *Adagio lamentoso*, 1949-ben íródott.

Mi történt az íróval (költővel) 1950-ig? S mely korai írásaiban jelennek meg e meghatározó életszakasz helyszínei és életanyaga?

Bohumil Hrabal 1914-ben született, Brünnben, a morva fővárosban (s amint tudjuk, 1997-ben halt meg), de 1920-ban a szülei Nymburkba költöznek, s ez a cseh kisváros lesz az író eszmélkedésének, ifjúkorának a színhelye. Érettségi után jogi karra jeletkezik Prágába, de a német megszállás miatt meg kell szakítania tanulmányait. Jegyzőgyakornok lesz Nymburkban, aztán 1942-ben a vasútnál talál munkát. (A vasút motívumait lásd a *Bambino di Prágában* is; s azért is, mert természetesen a *Szigorúan ellenőrzött vonatok* a legemlékezetesebb vasút-témájú Hrabal-opus, de az most nem tartozik vizsgáldásunk körébe.) Később egy „drogista” cég ügynöke (vö. *Nyár, Elida-kozmetikumokkal az egészségért és szépségért*), aztán a kladnói kohászati művek segédmunkása (*A szépséges Poldi*), majd visszatér Prágába (ahol is egy erkölcsrendőrségi detektívnél és élveteg feleségénél lakik, az albérlet történetét lásd szintén a *Bambino di Prágában*), s erre az időre esik tragikusan végződő nagy szerelme a „szép zsidó lánnyal” is (lásd a *Színnyomatok* című szonettciklust). 1958-ig egy papír- és hulladékgyűjtő telep dolgozója.

*

Hrabal életútja önmagában véve nem különösebben érdekes, de az alkotó elképesztő könnyedséggel, költői eleganciával csinál ebből a szürke, földközeli életből színes, lebegő vásznakat.

Pepin bácsiról (későbbi epikájának legendás figurájáról, tkp. valóságosan létező nagybátyjáról) írja: „...ő mindenekelőtt azokra az áradó képekre figyelt, amelyek a szemé előtt változtak formákból és színekből szavakká, s áradtak, egyre csak áradtak, s ő sietett utánuk, s kiabálnia kellett, hogy utolérhesse őket, de vesszőket, pontokat, stílust nem tudott kiabálni, csak szólongatta hát a gyönyörű képeket, s még gyönyörűbbekre cserélte őket. Pepin bácsi számára minden szép volt, a háború legszörnyűbb képei is olyan gyönyörűségesek voltak, mint a lányok arca.”

S mi nem tudjuk ebben a Pepin bácsiban nem látni őt magát, Hrabalt, aki a nagy realisták, naturalisták, avantgardisták, dadaisták könyörtelen leleplezése után („az élet nem más, mint...”) újra felfedezi, hogy az élet minden kisszerűségével és borzalmaival együtt is szép, s nem az a kunszt, ha lemeztelenítünk

valamit, hanem ha meztelenül is szépnek látjuk, érezzük magunkat és a világot. Hrabal számára, akárcsak Pepin bácsi számára, egy nemi szerv mindig van olyan szép, mint Edison agya.

Olvassuk el a *Mintakollekció nincs*. *Mathias* című versciklust vagy a *Szűnyomatok* című szonettfüzért. Az egyik azt mondja el (erről a *Životopis trochu jinak – Életrajz, kicsit másként* című könyvében maga a szerző számol be), hogy a költő teherbe esett kedvese elveteti a magzatát, s megtávíratozza a volt apajelöltnek (a vers furcsa címe tkp. a távirat szövege), hogy mindketten gyilkosok; a másik kompozíció egy szép, hideg és könyörtelen lányról szól, akibe a költő menthetetlenül szerelmes, s ez a szerelmi kapcsolata is tragédiával végződik.

Erről szólnak ezek a versek?

Nem, nem erről szólnak.

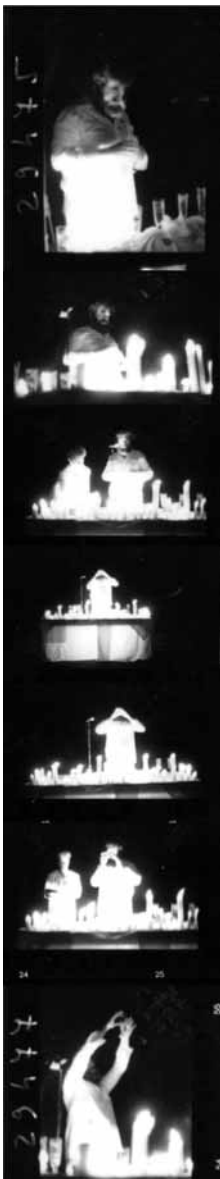
Arról szólnak, hogy a zúgó, kavargó, vad nagyvárosi kozmosz, a permanens teremtés, nemzés, születés, élet formájaként érzékelt élethalálharc, az élet részeként felfogott halál: a *tragikum* is felemelő.

S arról, hogy a vers, a szonett, az alkotás akkor is szép, ha a rútról szól.

Mint Chagall képei, amelyeken a szerelmesek sohasem szépek, de mindig repülnek.

Ekszpanzió XV., Gasner János (1955–2009) emlékére, „A kilátó”, Buják, 2003 nyara

Németh Péter Mikvla

Sör-szonett

(Gerhard Rühm-parafrázis)

Slavko Matkovič emlékére

Első strófa első sör
 Első strófa második sör
 Első strófa harmadik sör
 Első strófa negyedik sör

Második strófa első sör
 Második strófa második sör
 Második strófa harmadik sör
 Második strófa negyedik sör

Harmadik strófa első sör
 Harmadik strófa második sör
 Harmadik strófa harmadik sör

Negyedik strófa első sör
 Negyedik strófa második sör
 Negyedik strófa harmadik sör

Slavko Matkovič szabadkai szerb költő, akcióművész és grafikus – akivel 1993-ban expanzáltunk együtt Szombathy Bálint: *Hommage à last poet / Tisztelet az utolsó költőnek* című performanszában – 1994-ben hunyt el tüdőrákban. Soha nem harcolt fegyverrel, mégis háborús áldozat. Az avantgárd művészet hadszínterein küzdött, és életét a színtelen Jugó vinjak: a széttört álmok és vágyak múzsájának szentelte. (Triceps)

Expanzió VII. – Vác, Cifrakerti Söröző, 1995. június 2.

Expanzió XXI. Hrabaliánák hívógondolatára 2009 nyarán Verőcén repetitíve bemutatva. Megismételték: Zsófia + Brigi + Áron (1/4 részben)

Hajtman Béla

Ó, Bohumile, Bohumile!

„Ginsberg mondja egyik versében: Az ignu is tud annyit, mint az angyal, az ignu de facto az angyal komikus megjelenési formája, az ignu csak egyszer él és örökké, és tudja ezt...”

(Hrabal: Véres történet a nyilvános kivégzésről)

„...szóval az angyalok tudnak görögül is, ismerik a katonai titkosírások természetét, következőképp a véres algebraéhoz is konyítanak, ezért azután az Úris-ten kénytelen az ő angyalai nyelvén szólni.”

(Esterházy Péter: Hrabal könyve)

Amióta bekerültem ide, egyfolytában a szemembe toluó könnycseppeket s a hímvezzőmön megjelenő nyálkát törölgetem. Úgy kell magam visszatartanom, hogy idéetlen röhögésem s az ágyon való rázkódásom át ne hallatsszon a szomszédos helyiségbe, ahol a főnövér töltögeti ki az újonnan érkezettek adatlapjait, s az egyik pohárból a másikba öntögeti a reggeli vizitkor leadott vizeletünket. Legalábbis úgy tudjuk, ezt csinálja ő is egyfolytában, amikor Styevó szobatársam a történeteit meséli.

A Független Államok Közössége egyik patinás városkájából érkezett az angyali üdvözet: alá kell írni azt a szerződést, amely a városok közti barátságot hivatott megpecsételni örök időkre. Őt, azaz Styevót bízták meg a megfelelő és megbízható útítársak kiválasztásával. Mivel a hírhedt szesztilalom idején indultak útnak, előtte felhajtottak egy-két angyalnyi nőt, a legkecsesebbek közül valókat, olyan tündérkéket, mint a csodaszép és szépséges Bubeníčková kisasszonykát, s persze melléjük rendre felhajtottak egy-két korsónyi gyöngyöző sört is a legszebbikből való kriglikből, azokból, melyek a karlsbadi hegyi patakokból szomjukat oltó zergéket mintázták meg. Az angyalkákat s habzó seritalokat felhajtván repülőgépre ültek az ifjú titánok a szocialista ifjúsági szervezet képviselőjében. Különgépet indítottak részükre, különautókkal szállították ki őket a reptérre. Már akkor, fiatalon megtapasztalhatták, micsoda ellátásban és bánásmódban részesülhetnek azok, akik az „előre nézz, sose hátra” és hasonló jelszavaknak, a Bunkócska és egyéb mozgalmi daloknak kötelezték el magukat. Styevó és társai a Moszkva felé tartó fedélzeten a földre szállt angyalok földi sátrában megivott sörök mámorában szerettek volna egyre hosszabb ideig maradni, de az idő múlásával belőlük is lassanként kigőzölgött a többszusznyi szesz. Teljesen kijózanodtak, mikor a „sohaelnemhagylak” testvériség jegyében fogant ország talajára léptek. A Prágából érkező tolmácsnő Hrabal egyik kedvese volt, olyan Isten báránkjája, aki a görögön kívül több más nyelvét is bírta. Igazi őstehetség volt, nyelvzseni, s ha az angyaltársai által irányított világvilágpolitikai helyzete úgy hozta, nem mindig maradt hű a fordítandó mondanóhoz. Az örök időkre való barátság aláírása előtt a város főterén fölvonultatták az összes komszomolistát. A tündéri szépségű tolmácsnő adta Styevó tudtára,

hogy a házigazda, a nagy oligarcha kéri, szóljon valaki a vendégek közül a katonásan felsorakoztatott tömeghez. „Mi abból a szent városból jöttünk, ahol Príbina alapította meg fejedelemségét, ahol Cirill és Metód egyenesen az angyalok trónusából hirdették az Igét...” Na ezt hogy a francba fordítom le nekik, te állat, bökte oldalba a tolmácsnő Styevót. Végül is minden jól sikerült. A szerződés után a városi hivatal előljárója egy formás aktatáskát hozott be komszomolista szolgájával. Egy kattintásra előkerült egy liter vodka, s a háttérből előbújott egy debella bárisnya. Vigyétek őt is magatokkal, ordította a harmadik kattintás után az előljáró, megcsalt az egyik elvtárrsal! Kinek kell az ilyen hűtlen szuka! A küldöttség a természetes nő helyett inkább egy nagy képet választott, melyen egy lován nyargaló bojár mutatja az irányt, merre kell támadnia a seregnek. Alig értek fel vele a repülőre. De még így is gond volt a képpel a gép folyosóján: ide-oda kellett rakosgatni, hogy elférjenek tőle az árnyékszékre menő utasok. Styevóék küldöttségéhez egy ifjú házaspár is tartozott. Az ifjú férj megsúgta Styevónak, hogy a nászutat a menyasszonya apjának „köszönhetik”. Ottlétük alatt egyszer sem tudtak egymáséi lenni, mivel mindig volt valaki a szobában. Talán majd az úton sikerül a gép hátsó részében magamévá tennem a feleségem, mondta bizakodón a kielégülésre váró ifjonc felesége felé sandítva. Végül a kép is jó szolgálatot tett a gép hátsó részében. A hadba induló bojárok vezérével néztek farkasszemet szeretkezés közben.

A tolmácsnő bizalmaskodón újságolta Styevónak, hogy már nagyon várhatja őt az ő Bohumilja az ő ágyában, akiben az ő őrangyalkáját látja. És ezt nemes egyszerűséggel csupa ő-vel mondta. Ő és Bohumil. Ő mint angyal, és kedvese, Hrabal. Bohumile! „Íme, én angyalt küldök előtted, hogy megőrizzen az úton, és bevigyen arra a helyre, amelyet kijelöltem” (2Móz 23,30). A gép hátsó részéből a megkönnyebbülést jelző sztentori hang hallatszott előre. A bojár szeme közé lövellt fegyverével az ifjonc.

A tolmácsnő galamb képében szállt le a kórterem erkélyére.

„Majd láttam fekvőhelyemen látomásban egy szent angyalt leszállni a mennyből” (Dán 4,10).

Mire Styevó újabb történetbe kezdett volna, a főnövér nyitott be a helyiségbe kezében a lázmérővel és a gyógyszeres fiolákkal.

Az ablak mellett fekvő derűs arcú öregember a balkon felé veszi az irányt. Mintha a világgóság angyala volna...

Falcsik Mari
Ébredések

amikor John Lennont megölték
– akkorra én már csontfelnőtt voltam
láttam Pault a hírműsorokban:
félájultan támasztott ott
valami asztalt és a hangja
csak szivárgott a szája szélén
mint a frissen lőtt hulla vére
és remegett a szája széle
és mindegy hogy túlél ő mindent
akkor riadt volt tényleg árva
kétségbeesett tehetetlen

és látható volt hogy nagyon fél
the dream is over – what can I say
valahogy elárvultam én is
reszkettem én is és csak ittam
bőgtem csak ott az idegen ágyban
the dream is over tényleg örökre
what can I say Lennon lelőve
viszkibe hulló gyerekkönnyek
plusz leázó szempillafesték
mosdattam akkori szeretőm testét

Egészen másfajta énekek-éneke

1. ismerem már vagy harminc arcodat
és mindegyikben gyönyörömet lelem
2. élvezem benned a nagy nyugodt teret
hogy sarkos tárgyakkal régi és
idegen háborúk nyomával nem kell ütköződnöm
3. figyelem benned az átható figyelmet
ahogy a sok hiába mozgást
nézed a túlpörgő világot s benne engem
4. hiszem benned az álruhás királyfit
aki tudja ez az egész sáros mocsok
vidék csak rossz álom vagy tévedés
5. értem benned a meghajló hátú férfit
ahogy az osanban a túlpakolt kocsit
lököd arrébb mint rosszabb napjaid
6. siratom benned a pihés koponyájú
átlátszó erű fehér csecsemőt akit már
nem is a mellemen hanem a szívemen
ringatok ha nem vagy itt
7. igen a görbe szűrős néma nevetést is
ami efféle nehéz női levegőket oszlat
szeretem benned a csúfondáros öreg kínait

Triceps

Négy találkozás Slavko Matković holt költővel

Mottó: „Te is meghalsz. Nem is lesz harc.” (Kamondy Ági)

Hogyan válhatsz művészé
(Kako se postaje umetnik)

1970 nyarán
hirtelen elkezdek a szememmel gondolkozni
egy éjszaka alatt
elvettem felhalmozódott ismereteimet
a klasszikus költészetről és festészetről.

Rostirónnal
bajuszt kerekíték Mona Lisának
számárfület mutatok

Cézanne-nak.
Idegesen kavarom fel
gondolataim edényét
a művészet lényegét kutatva.

Elkezdek spontánul
Kassákkal Grohhal Sarencóval
barátkozni
Szombathy és én pedig
mind gyakrabban találkozunk.

Hosszú haját engedek
és egész nyáron
intenzíven tanulmányozom

M. Bense-t
a mixed médiát
kamillát gyűjtök
és fotózom házunk felett a felhőket.

Azon az őszön
halkan és összeesküvőn nevetek
a pszichológia és irodalom
előadásokon
elvesztem korábbi barátaimat
és újakat találok.

Lelkemmel áttöröm
önnön gondolkodásom kereteit
és kezdem kinyilvánítani
saját elképzeléseimet.

Újravizsgálom
viszonyomat a világhoz
és a művészethez
teljes nyugalommal
a kezem reszketése nélkül.

Verseket rajzolok és ragasztok
tíz-egynéhány tervet realizálok
és készítem önálló könyveimet
egy példányban
a barátoknak.

Világosan látom a jövőmet
tudom mit akarok
és világos elképzeléseim vannak
a művészet szerepéről
életemben.

Sokkal később
váratlanul és teljesen véletlenül
tudatára ébredek
hogyművészként élek és gondolkodom
hogymilyen szerencsés
egyszerű ember vagyok.

Talán így
válhatsz művésszé.

1970, Szabadka. Mindjárt az elején: halál.
Felvesznek a Moša Pijade Gimnáziumba, ahon-
nét Kosztolányit anno eltanácsolták. Véletlenül

megtudom, hogy a festőművész rajztanár a
nyárutón felakasztotta magát, nem fog ben-
nünket tanítani, és ez elszomorít. Azután látok
a Tito Marsall sugárúton veszett tempóban
biciklivel átboggni valakit. „Nézd! az örült kere-
kes!” – kiáltja társam, és én nem tudom, hogy
ez az örült Kerekes, a festő. Végül Szalma Laci
felcipel egy szoliter második emeletére, ahol
ismeretlen társaság valami disznókról szóló
fekete-fehér filmet néz, elmélyülten. A disznók
kartonból kivágott betűk között turkálnak. Én
nagyon unom, és hamarosan hazamegyek.
Évekkel később megtudom, hogy ez a legen-
dássá váló *Bosch+Bosch* csoport egyik találko-
zója volt, amin valószínűleg Slavko is részt vett.

Kamuflázs (Kamuflaža)

Szabadka kihalt utcáin
vonszolja magát Alan Ford
simára nyalt hajjal
csodálkozó tekintettel
szűk és fekete magas nyakú pólójában.

Elzavárom
ő visszatér
összeszedem
ő szétszóródik
nem tudom soha
mire jutok vele.

A konyhai asztalon
bezsírozódott lapokra
szakállat és bajuszt
fekete szemüveget
rajzolok neki
kék golyóstollal
festem a haját
próbálom álcázni
megváltoztatni
de nem megy
ő továbbra is felismerhető
és bolyong a város
üres utcáin

életrajzának s költészetének
salátává rongyolódott lapjait cipelve
és néma sikolyt hallat
akár Tristan Tzara.

1983, Szabadka. Mindjárt utána: halál. Kiutasítanak Magyarországról, két fegyveres detektív megbilincselve visz le a kelet felé. (Akkor még nem tudom, hogy ez majd tíz évre szól.) Amíg Szlavóniában katonáskodtam, Melinda disszidált Amerikába, és megírta, hogy soha többet nem fog visszajönni ebbe az országra. Személyes kapcsolataink az adyligeti kommuná és a SZETA művészeivel itt meg is szakadnak. Otthon: anyámnál lakom, a régi kis szobámban, néma szemrehányás és keserűség léghőmérsékletében. Töröltek az ELTE hallgatói névsorából, diploma nélkül nem kapok munkát. Gyermekkori barátaim elhelyeznek a Spartacus Vívóklubban edzőnek, heti 3x2 órában az *an gardel*-ot tanítom kezdőknek. Mind több időt töltök a Városi Könyvtár antikváriumában: ott meleg van, ritka könyvek és egy szerb költő, akivel megértjük egymást. Kedvetlésből elkezdem fordítani a verseit, ezeket.

Budapesti napló (Budimpeštanski dnevnik)

Kalózként szorítom
fogaim között a vörös filctollat.

Késő van
kedves Vészi Endrém
és én már régen nem vagyok Budán
a gellérthegyi farkasok
távoli emlék.

Elmenekültem időben
a te világvárosi autóbuszaidból
fasoraidból
bisztróidból
üzleteidből és
metróidból
velem többé
semmi sem történhet.

Tutajod
melyen magadra hagytak
lebegve úszik
Közép-Európa egén.

Nézem fényképedet
a kötet fedőlapján
és úgy tűnik
májusi születésemtől
barátok vagyunk
beszélgetünk ezen a teljes éjszakán
a keresztúri temetőről
Magyarország öngyilkosairól
betegségeidről
Cousteau tengerészről
nővéredről – anyádról
az elidegenedésről
Kassákról és a kék gordonkáról.

Megnedvesítetted a hajad
és fésülködöttél
pepita ingben ülsz
és elnyútt sötét zakóban
bal szemed
félleg zártan
az alsó ajak ellazulva
sötétség van körülötted
Vészi Endre
és előtted csak
költészettel teleírt
lapok világítanak.

Nézel balra át
jóakaratóan és töredelmesen
szemed körül ráncok
apró
jelei a jó embereknek.

Késő van
kinn szítál a decemberi eső
barátkozom veled
s egy könyvvel
és hosszasan kellene írnom
ezt a költeményt
de nem akarom
csak ennyit hagyok
neked ember

hasonlatos hozzám
bánatban
és tollforgatásban.

1990, Budapest. Mindjárt, mindjárt: előtte halál. Az érsekújvári fesztiválra utazunk, hárman barátok: Supek, Slavko és én. Már a sínbuszban előkerül egy liter odžaci szilvapálinka, és mire felérünk a nagyvárosba, mindhárman berúgunk. Handabandázunk a művészetről, nagyon vidáman, nagyon önfeledten. Közben halálosan megéhezőnk. Elindulunk az Andrassy úton az Ádám söröző felé, emlékszem egyetemista koromból, az olcsó és jó hely volt. Slavko negyedúton feladja, lefekszik a Balettintézet előtt a flasztarra, ott akar maradni reggelig. Röhögünk, mi is legszívesebben balettpatkányok ölében grasználánk. Hosszas rábeszélés után elalszik, és mi álmában cipeljük magunkkal. Csapolt sört és tatár bifszteket rendelék, a jugók szidnak a nyers hús és tojás miatt. Erzi budai lakásában éjszakázunk, hajnalban utazunk tovább.

Hogyan halok meg váratlanul (Kako ću umreti iznenada)

Meghalok váratlanul
a tizenkettedik évemben
mialatt a göré mögötti felhőkhöz
kötözöm magam
(egy szerdán)
vékony zsákvarró zsineggel.

Meghalok váratlanul
a ludasi tó ősi vízében
tranzisztoros zenére fuldokolva
miközben B. M. mosolygós arcán
a víz gyöngyecskéjei gyülekeznek.

Meghalok váratlanul
repülőgép-szerencsétlenségben
a Belgrád–New York vonalon
amíg a repülőgép
a Csendes-óceán végtelenségébe zuhan.

Meghalok váratlanul
mikor nem lesz
többé senki élő
aki emlékezne
hosszú hajamra
és néhány apró
őrületségre az életemből.

Meghalok váratlanul
kézzel nem érintve
néhány nekem drága embert
és két-három jó
és szép dolgot.

Meghalok váratlanul
mert mindig így halunk meg.

1999, Budapest. Mindjárt a végén: halál. Nem fogom leírni az utolsó találkozást, amikor, kiskomám, már haldokoltál, és én egyedül ittam nálad a borodat. Hajnali 4 van, a szomszéd szobában alszik a fiam, aki egy nap híján 4 évvel a halálad után született. Tudom, nehéz lesz, de meg kell majd tanulnia szerbül, hogy a könyveidet eredetiben is elolvashassa. Egy kattintás az egérrel, és a balra zárt sorok központi tengely köré szerveződnek: halcsontvázakra hasonlítanak, görbe orángután fosszilkokra, jégbe dermedt szibériai sámanhullára: a verseid. Miből maradtál még ki? A megújult Genesis koncertje, a NATO bombázása, az *Amerikai Psycho*. És Bálint, az utolsó vajdasági mohikán, tavaszra átköltözik. És: „nye sztrahuj, Vologya”, nem maradsz egyedül, hamarosan valamenyenien átköltözünk.

Szabadka–Budapest 1983–1999

Mathković, Slavko szerb költő, multimedialista. 1948-ban született és 1994-ben halt meg Szabadkán. Alapító tagja a neoavantgárd *Bosch+Bosch* csoportnak (1969). Kilenc grafikai és verseskötete jelent meg.

Elhangzott: Ekszpanzió XXI., Hrabaliánák hívószavára, Verőce, 2009 nyara

Pepin bácsival Bohušunk emlékezetére

(Szászi Zoltán)

tudjátok úgy volt az
magam se tudom már hogyan
betértünk a Négycsöcsübe szépen
mint egyszer valósan
máskor álmomban
kértük csapoljon sört a legszebb
gyönyört halmozva már a habbal
s ringó lépteivel
hogy keble közt harmatos korsók
mint táncolnak izmos kis tenyerében

guruló idők
vitték a benned dúló erőt
tudtam én
milyen lehet
az ég ott Berlin felett
ballonkabátban
lepkeszárnyat törő
simítással érintett

jaj mit tudnának azok a kezek
finom kis ujjacskák
csacska kis nőci
hogy kacagna látva torzuló arcunk
ahogy dől a lé
bizony eldől a korsó
ha nem figyelsz oda eszed ha máson jár
kiborul minden élmény s veszik
szomjat oltó szép ital

hát így voltunk együtt a kedves kocsmá
a Négycsöcsü teraszán Pepin bácsival
akkor is ama galambreptető napon
hunyorogtunk bizakodón
már ért le az első alapozóra a második
gondoltuk épp egy mágikus szem
nézhetne ránk belülről

nem tollas méla bábnak látlak
nem kőbe sulykolt fájdalomnak
kinek lábára viasz csorog
sovány vigasz
azt hinni
emel a repülés
mert van bocsánat

hogy tudd miről beszélék
éltem én Pepin bácsi mellett cseh
földön
a mágikus szem meg úgy készül
mentalikórt sörbe poharastul beleejtesz
lehúzva majd korsóról habot áradó
hullámokban
illúziót építő zöld ital keverg a fejben
ha belenézel szembetalálsz karcsú
angyalokat
vihart semmibe véve
hajtasz likra lékre
tekersz mint egykor ifjúkorodban
mikor még hittél borok

feszítik benned a férfit
ki itt ilyet tudja csak
mágikus szemtől vén bölcs is okosabb

szóval Pepin bácsi meg én
galambreptető szép napon találkoztunk
a halállal
kicsit sápadt volt szomjas legfőképp
így kértünk egy pilzenit neki
nem ellenkezett
kaszáját kezéből letette
csontajkán harsogva zúdult ital
megrettenve állt a legszebb
mintha zivatar kuszálta volna szét
szép fejét oldalra fordítva igazgatta
frufruját
még soha nem látta a halált

**sírsz most
nem baj az
zárt az ég
tárt a föld**

de nem úgy mi Pepin bácsival
hisz jártunk mi európai harcterek
trénjei után
csak ott biztos ám az élet
hol lépésnyire van szalonna komisz
meg néha rum
lépjünk túl minden tabun
beszélgessünk

hát kellett neked Bohuš
jó mi értjük ezt
de macskáit nekünk kell etetni eztán
helyét ki foglalhatja el
na ne mondd hogy jó ez így
ne ugrass minket kaszás
az anyád mindenit

mi nem fogunk szaladni tőled el
bennünk annak a kicsiny marokra
fogott életnek kedve
egészen józanul és erősen énekel

mert itt a legszebb
látod most még a frufruját is összefűjtad
hideg leheleted csak a sörnek segít
legalább így most már tényleg hétfokos
de mégse olyan ízű
mert CO₂-t veretett belé valami túl okos
a régi kompresszorok által nyomott
tízkoronást megtartó hab helyett
utánzatát kapjuk a múltnak

**minek szerettél ott és akkor
matatva kezemben
minek hittem
van ég
nyitva áll kapu ott
göndör fürtöket kócoló lények
ringatnak
meg zene**

na isten veled
csontkarú
menj már galambász barátunk hívott
eredj

te drága kincs
te meg ne félj
majd megmelengetünk s majd te is
megfogod az ősi szent gyökeret
kultuszát bírjad még soká
csapolj ne vess
dőljön a lé
drága árpalé
míg Pepin én még itt vagyunk
hetedik lépcsőn lépünk a mennyország
felé
tied szavunkból minden férfiaság
mint komló maláta víz szent hármasa
úgy vagy te köztünk kedvenc kocsmánk
a Négycsöcsű kis markú csalárd anygala

Asztalos Tamás

A Prágai kocsmakalauzról...

(...) Hagymásy András 1991-ben járt először Prágában. Ez a kései kezdés elnézhető neki, hiszen még elég fiatal, de vigyázat!, a kilencvenes évek második felétől kezdve rendszeres látogatója Csehországnak, durván százszor járt Prágában, s Bohémiában töltött napjai összességében mára már meghaladják az egy évet. Kocsmográfiai kutatásait 2000-ben kezdte, gyűjtőmunkájának eredményeit 2002 óta publikálta a www.tychobrace.hu internetes oldalon. E nem teljesen szokványos tevékenysége mellett alkotó tagja a Fekete Ökör Baráti Körnek. Hagymásy András e festők, fotósok, írók alkotta kör által létrehozott, *A Hrabal-galaxis pillanatképei* című kiállítás egyik alkotója. (...)

Tekintsünk hát részletesebben bele a kocsmakalauzba!

A kötet jól felépített, már a szerkesztése is elárulja, hogy a szerző otthonosan mozog a terepen. Kezdeképpen két fejezetben gyorsan össze is foglalja a klasszikus óvárosi és kisoldali sörözőket. Jól megválasztott, érdeklődést felkeltő címekkel négy fejezetet szentel az Újváros, Žižkov és Karlín, Libeň, illetve Holešovice kocsmográfiai leírásának. Majd újabb három fejezetben Bubenečtől Smíchovig, Kralovské Vinohradytól Strašnicéig kalauzol bennünket biztos kézzel.

Bohumil Hrabal megélte, megírta, majd Hagymásy András újrafogalmazta a libeňi sörszalomot, amely a könyv egyik izgalmas része. A sörszalom mellé bizvást állíthatjuk a XIX. században már dívó magyar kocsmái játékot, a sörösfafétát. Míg Hrabalék Felső-Libeňből a kocsmák kapuin keresztül siklottak lefelé a Palmovka lábáig, addig a pesti kiskocsmákban az asztal két oldalán ültek a versenyzők. A szélen ülők kezdték a stafétát: megettek egy kiflit, majd utána küldtek egy sört. Az első párt a szomszédok követték, egészen a sor végéig. A gyorsabb sör, azaz sor győzött. A közös sors, a többszöri egymásrataltság kiérlelte a hasonlóságokat itt Köztes-Európában, esetünkben a szlalomot és a stafétát, amelyek az összetartozást erősítik. És az összetartozás egy kocsmában, de két derék ország között is, nagyon jó dolog.

A kocsmaleírások mellett Hagymásy András különböző történelmi, művelődéstörténeti emlékeket, érdekességeket sorakoztat föl, körültekintően a bejárt helyhez igazítva a betétet. Így találkozhatunk ejtőernyős hősökkel, megtudhatjuk, hogy a Langweil-makett alkotója a komló csehországi Mekkájában született, hogy a prágai loket egy rúd, de föltárul a vyšehradi szikla és a 16-os villamos, továbbá John Lennon és a johanniták kapcsolata körüli titok is. Olvashatunk David Černý félelmet nem ismerő Babyjeiről, Jan Žižkáról, aki bőréből harci dobokat akart készíttetni, és sok egyéb más érdekességről is.

Hasznos információkra is szert tehetünk, ha figyelmesen olvassuk a szerző intelmeit szállásfoglalásunkkal, az utazással, a prágai közlekedéssel kapcsolat-

ban. Alapfokú, azaz a kezdéshez szükséges ismeretekre lelünk a könyv sörrel, a cseh konyháról, az étkezési szokásokról szóló fejezeteiben. Az *Enni vagy nem enni* című rész praktikus tanácsokat tartalmaz mindazoknak, akik beiratkoznak a lét táncóráira, legyenek akár idősebbek, de lehetnek haladók is.

Több leírás maradt fenn a XVIII. századi magyarországi vendéglőről, talán az egyik legjobb Gaal György „útikalauz” 1804-ből. A „Tudós Palótz” végiglátogatta Buda szórakozóhelyeit s le is írta azokat, a Rátzvárosi Sörháztól kezdve, ahol két kopasz fejű matematikus vitatkozott két pint sör mellett, a várban található azon kocsmáig, amelynek tetején egy kőből faragott török télen-nyáron pipázott.

Hagymásy András munkája, hasonlóan a kétszáz évvel korábban keletkezett előzményekhez, egyrészt kortörténeti dokumentum, másrészt jóval több annál, ugyanis a *Prágai kocsmakalauz* egy széles látókörű, klasszikus műveltséggel rendelkező, Prágát, a cseh kultúrát ismerő utazó szépirodalmi alkotása.

A Prágai kocsmakalauz a kocsmái nyelv élő múzeuma. Fantáziadús szóösszetételek, mint árpafülékúra, áthallások, mint a Sehonnai Ytong ember, és a szokatlan meghatározások tárháza, mint például „A méz a fontos, nem a vaj!”.

Szóösszforrások medencében gyűló gyöngyei török a fényt előttünk, úgy, hogy minden kocsmára jut legalább egy. A leírások nyelvezetét a sörhab-faragászás és az irodalmi pezsgőtabletták képében megszülető rímek, kírímek, két- és háromsoros, a fogyasztás előrehaladásával párhuzamosan vaskosodó szövegei jellemzik. Olyan a könyv, mintha egy kocsmában beszélgetnének. Olvasás közben én is fölbontottam néhány Plzeňský Prazdrojt, amelyre csúcsragadozóként mutat rá a szerző. Szükség volt rá az alábbi idézet s a hozzá hasonló mondatok megfejtéséhez: „A nonfiguratív arckifejezésű pincéernő és tőpszlimalac-mintás harisnyája a vizuálkontraszt egyszemélyi megtestesülése.” Valljuk be, e mondat megfejtése tiszta fejjel nem lenne egyszerű feladat!

Szerzőnk aprólékosan, nagy figyelemmel írja le a kocsmái enteriőrt, s az oda nem illő tárgyakra sem feledkezik meg, így elénk varázsolja a plafon alatt kifeszített dróton ücsörgő műpapagájoktól kezdve a lelógó kerékpárokon keresztül a kerti törpés pultig a rengetegféle kocsmái tárgyi sokadalmat. Egy karlói étterem berendezéséről idézem: „az ősi pénztárgép és a köré telepített kaktuszok jelzik a személyzet mézgaként csurránó szépérzékét”. Többször kritikus: „Ha valamit lehet bénán fölújítani és teljesen elrontani, hangulatot megölni, hát ez a hely az.” Másutt építészszemmel alkot véleményt, amikor „A reneszánsz építészet gyökereit szaggató, horizontálisan földszinti és emeleti szintre tagolt, tervbiztró-bellemű kocsmá”-ról ír. A leírás sokszor naturalista, azaz élethű. Szinte érezzük az illatokat, szagokat, vágjuk a füstöt, jelen vagyunk, s figyeljük a jogos cinizmussal megírt részleteket, például: „Ha avas pisztáciát akarunk enni hamutartóból, megtaláltuk a város legjobb lelőhelyét.” vagy „Hiába van darts, csocsó, biliárd, flipper és számos műmenyétkezés, nem segíthetünk a helyen.” Mégis! A kocsmák javáról oly bensőséges szeretettel ír, hogy legszívesebben azonnal csomagolni kezdenénk, s indulnánk azokra a leírt helyekre.

Amikor fontosnak, ajánlandónak tartja, bemutatja a megkóstolandó ételeket, minden esetben felsorolja a fogyasztható és a fogyasztandó söröket, de amikor a tapicskolt krumpliról ír, amit Bohémföldön Bramboráknak neveznek, mintha Tapička-Hubička forgalmista képe bontakozna ki, így erősítve bennünk

azt a meggyőződést, hogy e kocsmakalauz irodalmi alkotás, megannyi szép-irodalmi, filmművészeti áthallással.

A kocsmográfia elengedhetetlen része a stammgastok, miszerint törzsven-dégek bemutatása. András leírásában föltűnnek a piros szemüveges, fitness-kényszerben szenvedő hölgyektől kezdve a szakállas bölcsészekig, a munkából ebédelni betérő szakemberektől a négyzetláncos inges, láb között drótszűrű tacsót vigyázó idős bácsiig, aki ugyan csak pohárral iszik, mert eltiltotta az orvos, szinte mindazok, akik Prága bel- és külvárosaiban napközisek vagy egész naposak a kocsmákban, s akik nélkül az egész semmit sem érne.

Nem kihagyható a toaletológia tudománya sem, hiszen a vízöblítéses toalett feltalálója, az angol John Harington is elégedetten olvasná e gazdag leírást. Amióta azonban Új-Delhiben megnyílt a Toalett-múzeum, nem lehet kérdés, hogy András toalettleíró tevékenysége érzékenyen kapcsolódik e tárgykörben is a muzeológiához. Már csak azért is, mert csodálatos hely a prágai kocsmák! Van hely, ahol söralátéteken össze lehet gyűjteni a sör Tízparancsolatát. Egy-kettő mindig hiányzik, így kénytelen a kutató tovább folytatni terepmunkáját. A Na Růžku nagytermében falra festve a sör imáját olvashatjuk. S Hrabaltól tudjuk, hogy azért vannak olyan sokan a kocsmában, mert ott halnak meg a legkevesebben, igaz, ennek ellentmond az a tábla, ami a Horkých Pivní Sanatorium toalettjében lóg. Kocsis Péter *Prágai capricciójából* tudom, hogy egy szemrevaló kocsmák csaposa összehasonlító vallástörténetet és filozófiát végzett a Károly Egyetemen. Talán ő jobban ki tudná jelölni, meg tudná fogalmazni a kocsmográfiai kutatások jövőbeli mibenvalóságát és módszerét, mint én, ezért ebbe nem fognék bele. Ennek ellenére engedjék meg, hogy most, végezetül, egy magyar és egy cseh irodalmi emléket idézzek a háború, a söröző és az ember történetéről!

1849-ben, miközben a honvédsereg a budai várat ostromolta, a pesti polgárok a Poplán Sörházban éltek mindennapos életüket, eszükbe sem jutott, hogy valami bántódásuk lehet. Vajda János mint sebesült honvéd is jelen volt, amikor este hatkor robbant az első bomba a közelben, amellyel a várat védő Hentzi osztrák tábornok elkezdte Pest bombázását. A békés sörözők – írta később Vajda a Vasárnapi Újságban – rémülten ugráltak fel az asztaloktól... az egész kocsmák kiürült.

Švejk, amikor elbúcsúzott Vodičkáától, így szólt az öreg árkászhoz: – Ha vége lesz ennek a háborúnak, gyere el hozzám látogatóba. Minden este hat órától fogva megtalálsz a Kehelyben a Bojištén.

E két történet azt bizonyítja, hogy a sörözők este hatig és este hattól egyaránt vágyott szigete a világnak, amelyről Garnasztói Pál így ír: „...itt éreztem először elemi erővel, hogy megnyugszom, megpihenek, hogy körülöttem minden jó és szép – művészet, város, kert, napfény, étel-ital összetartozása.”

Hát, aki ezt az érzést szereti, vásárolja meg Hagymásy András *Prágai kocsmakalauzát*, utazzon el Csehországba, Prágába, s ha hiszi, hogy így van, ha nem, járjon utána!

Neruda

A Kisoldal Prága legizgalmasabb kerülete. Nem azért, hogy lesz-e hely a Kandúrban, vagy hogy vándortermeszek módjára lerágják-e rólunk a húst az úton átkelő koreaiak. A Kisoldal az utcái miatt a legizgalmasabb. Erre rájönni csak akkor fogunk, ha eltévedünk. Akár szándékosan is! Nincs szebb, mint menni az

orrunk után, beleszagolni a sikátorokba, és a szagok alapján analizálni az elmúlt évszázadok történéseit. Kövessük hát a nagy kisoldali szaglászót, Jan Nerudát, és bóklásszunk a nyomában szerte a kerületben! Ha pedig van rablóknak tartogatott felesleges pénzünk, ülünk be az U Dvou Sluncůba, a Két Nap Házába! Itt, a Nerudova 47. alatt született Jan Neruda 1834-ben. Nyugalmazott katonatiszt apjának akkor itt még kis boltocskája üzemelt, zárás után innen sétált le Jan fiával a Kisoldali téri törzskocsmájába, az U Glaubicůba, hogy a törzsvendégekkel megállás nélkül anekdotázzanak háborús tetteikről, de még inkább az aktuális kisoldali pletykákról. A Prágai történetek¹, Neruda legismertebb prózai műve ebből a világból táplálkozik, a régmúlt századaiba vezet, s méltán hozta meg a hírnevet a később a cseh nemzeti haladás élharcosává előlépett szerzőjének.

Hostinec U Zlaté Kotvý (Vratislavova 19.)

A Vyšehradskáról mindenféle vasútvonalak keresztezése árán jutunk el a Vratislavova utcába, és ha már odakerültünk, semmiképpen ne hagyjuk feltáratlanul a 19-es szám alatti tengerészeti objektumot! Az Arany Horgony igen jó hely. A péntek esti milió megadja mindazt, amit az ember egy igazi prágai kocsmától elvár: jó hangulatot, olcsó sört, ízlésesen tematikus kocsmabelsőt. Mindehhez ráadásnak egy ügyes, sőt mosolygós (!) pincérmőt, ki meg nem áll, s egymaga gondoskodik tucatnyi asztal folyamatos ellátásáról, és még beszélgetni is jut ideje a sörön túl jó szóra is szomszédokkal. Na de vegyük csak sorra e vágyott milió komponenseit! A hangulatról maguk a vendégek – na meg a kabátkás kutya – gondoskodtak: alkalmi (vagy állandó?) asztaltársaság gitárokkal, szájharmonikával felszerelkezve zenélt, énekelt, időnként egyik-másik kiszállt, húzott egyet a söréből, majd folytatta. A közönség időnként velük énekelte a népszerűbb nótákat – köztük a Škoda láskyt, amit mi a magunkénak tekintünk Sej, haj, Rozi címen, pedig dehogy! –, máskor csak hallgatott, csevegett és ivott. Nem csoda, hogy kutatáságunk asztal-szomszédainál, egy ötvenes házaspárnál is könnyedén betelt a sörregisztráló cetli, de tapasztalt alkohológiai szemrevételezés sem állapította volna meg azt róluk, amit egy alföldi vasúti resti véletlenszerűen kiválasztott bármely vendégéről azonnal. Hiába, a 10°-os Gambrinus a hosszú távra tervező vendégek kenyere, ráadásul a legmegfelelőbb az utopenec mellé. Némely vendégek herbateát kortyolgatnak, de itt még ez is megengedhető: néhány korsó után a legmegáttalodottabb szocialisták, a legvaskalaposabb konzervatívok is liberalizálják nézeteiket. De különben sem illik más poharában turkálni, foglalkozzunk csak a magunkéval, érdemes! Az enteriőr is ivásra csábít: a faborítású helyiség, a hajós relikviák, a függönyként operáló halászháló, az árbc takarta ablakra aggatott mentőöv, az ajtóban megkapaszkodott horgony egy rejtői kikötői kocsmá hangulatát idézi. A hajó formájú csapszék különösen elegáns megoldás: a barmész vendég talán azon sem lepődne meg, ha 11 óra tájban a fali kolomp kondulására megreccsenne a faszervezet, és a hajó korsóstul, sörcsapólostul és csaplárnéstul útnak indulna egy távoli kikötő felé, hogy másnapra visszaérkezve friss sörgyári herkentyűkkel váltsa valóra a környékbeliek mindennapi álmait.

Hagymásy András: *Prágai kocsmakaluz*. Alinea Kiadó, 2008

¹ Neruda novelláskötete magyarul korábban *Történetek a régi Prágából és Moldva-parti históriák* címen is megjelent

Barna T. Attila

Vác felé

Németh Péter Mikolának

Indul a komp
szemben
moccan a ködben
a város

Billen a dóm
kupolája
csillan
szigorúan
az első
tétova sugarakban

Megriasztott nagy madár
zsákmányát eleresztve
felszáll a köd
lebegve
tornyok fölött

Dér-takaró alatt
a part vacog

Utcák
mozdulnak felém
váró karok

Hullámokon
a szél élém szalad
arcon legyint

Tetőik pirulnak
ablakok szeme lobban

Körül
jégtáblák hátán táncol a nap

Bella Istvánnak

Fekete alkony

izzik a versed

az ég falán
nem lobban el

a jel

hova írtad:

Isten

lehajló

homlokán

Elhajló füvekbe

Árnyak nyomulnak

néma hadsereg

Elhajló füvekbe

kapaszkodik a fény

lábamnál elvérzik

Csaholó kutyáit

uszítja rám

a szél

bekerítenek

arcomba marnak

Jegenye köszörűkövén

a hold

jajgató pengeél

Fekete J. József

Vissza az Ős-egyhez

Németh Péter Mikola: *VisszaSejtesít*. Válogatott és új versek, költészeti montázsok irodalmi és fotóművészeti performanszok. Németh Zoltán Pál fotográfiáival, Csorba Simon László grafikáival. Napkút Kiadó – Magyar Műhely Kiadó – Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2008, 120 o., 1990 Ft

„...minden dolog az egyből származik...” – olvasható a hol az alkímisták ősatyjának, hol az egyiptomi bölcsességisten, Thot megtestesülésének tekintett Hermész Triszmegisztoz smaragdtáblájának harmadik feljegyzésében. A háromszor legnagyobb Hermész gondolata a világenderemtésnek arra az ősharmóniájára utal, ami az egylényegűség ősállapotának éltető közegét uralta, amikor az Egy-ség még nem burjánzott a Kettős-ség, majd a Többes-ség identitást megosztó világává, amikor még egy volt a Teremtő és a Teremtett, a Gondolat és a Cselekedet, a Test és a Lélek. A létező világ eme „aranykorába”, az unus mundus rejtett világegységébe, a hérakleitoszi hen panta einai – a világ az *egy* megnyilatkozása – állapotába kíván visszavezetni Németh Péter Mikola *Visszasejtesít* című kötetével, pontosabban az abban dokumentált költészeti munkásságával és performanszaival. Megválaszolhatatlan kérdés, hogy hányszor vélhette az adott kor embere, hogy valamiféle egységes világképpel rendelkezik, aminek természetesen semmi köze az antikvitást megelőző, megtapasztalhatatlan világ-egységhez, ám az biztos, hogy ez a vélt, kerek világnép a történelem során nem egyszer szakadt foszlányaira. A középkorban, a felfedezések és találmányok egyre gyarapodó világában kétségtelenül bedőlt az egyház által egységesre festett világ-díszlet, az első világháborúban pedig megdőlt az emberiességbe, a politikába, a fenntartható fejlődésbe vetett (a történelem során különben már ezer-szer elveszett) hit, de talán a legnagyobb övön aluli ütés az erkölcsi világképet érte, amely az egyén öntudatosságának, fontosságának, pótolhatatlanságának és megismételhetetlenségének a reneszánsztól dédelgetett eszméjét sújtotta porba. Ebben az időben, tehát a múlt század kezdete körüli években alakult ki egy olyan művészeti-költészeti nyelv, ami képessé tette a szerzőket az egyén dezintegrációjának, a világot kukoricagránátként szétvető robbanásnak, az illúziótlanság démoni vágójának művészi megjelenítésére. Ami a legkülönösebb Németh Péter Mikola művészi tevékenységében, hogy ez által az avantgárdtól áthagyományozott formanyelv által igyekszik olvasóját, nézőjét beavatni abba az emberi-természeti-szakraális misztériumba, ami révén értelmezhetővé válik a visszasejtesítés gondolata és célja, az ősharmónia és a ma emberének össze-szalázódása. Mert nem egyéb ez az (e/x/kszpanzív) visszasejtesítés, mint Istennek az önmagunkon belüli keresése, olyan (ön)beavatási folyamat, ami a bennünk lakozó Istenről szóló tudás közelébe állít, a teremtés ősállapotába helyez, avagy Hamvas Béla szellemében visszaállítja a világ eredeti és élhető állapotát.

Németh Péter Mikola vállalása tehát messzebb terjed a költészet és a művészet határánál. A „szeretni indultam / azóta úton vagyok” verssorok egy

emberi-jézusi vállalást jelentenek be, vagy éppen a vállalás kudarcát közlik. A „szeretni indultam” viszont önmagában igény, magatartás, küldetés, létforma, létlényeg, ami azonban nem telepedik rá a versekre, nem oltja ki a költészetet. A verstérben gondolkodó alkotó költészeti montázsaiiban, képverseiben is a költészet lényegi kérdéseiről gondolkodik, ezért tartom fontosnak és születésének idejét tekintve a magyar költészetben új hangon megfogalmazott viszonyulás lenyomatának a *Poézis '74* című versét. Külön érdekessége ennek a költészet illékonyosságát, játékoságát, a közösségi szólamhoz képest személyhez kötöttségét, autoelikus, önhasznú tevékenységként is felfoghatóságát meghirdető, vagy éppen a poézis és a poéta mulandóságát tudatosító versnek, hogy olyan szerző fogalmazta meg, aki mélyen hisz a művészet mágikus beavatás-jellegében. Íme a vers: *„Álmomban / verset pisiltem a hóba. / Pointilista HŐSkölteményt. / Mire fölríadtam, már süttött a Nap. / – Poétaságom jelét elnyelte a föld.”*

Hasonló, pointilista ecsettel felvitt képek ritkán fordulnak elő Németh Péter Mikola verseiben és verscselekedeteiben. Sokkal gyakoribbak a lírai hévtől duzzadó, monumentális, József Attila kozmikus távlatait idéző képei: *„Apám horkolása / felhorzsolja az eget”*; *„Álmomból kitakarnak a csillagok”*; *„több tonnás szívveréssel”*; *„nyakig érő szívvel”* stb. A József Attila-i ihletés nem csupán a képi szerkezetekben hangsúlyos, hanem a világ lírai megélésének módzataiban is hasonlóságokra figyelhet fel az olvasó. Az érzelmi felfokozottságot viszont a költő úgy tereli a megszólalás lapidaritása irányába, hogy a költeményekben nyomban Pilinszky-párhuzamot vél felfedezni az olvasó. Ha viszont a verscselekedetek vizualitása felől közelítünk Mikola költészetéhez (*Intermezzo, Főbe(n)járó üzenet, Tamás*), a tipográfiai strukturáltság, a képversszerűség, a paratextuális jelek, illetve a szöveg és kép, a kép és szöveg fúziós lehetőségeivel élő alkotásai felől értelmezzük poétikáját, a kassáki origó megkerülhetetlen előzményként vehető számba. Ám térjünk vissza Pilinszkyhez, ugyanúgy, ahogy Németh Péter Mikola is visszatért hozzá. Pilinszky szellemissége és költészete előtt tisztelgett a költő a *Mysterium carnale* című 2006-os kötetével, aminek versei és verscselekedetei meghatározók Mikola költészetében, így a mostani kötetének öt tartópillére közül statikailag talán ez a Pilinszky-hommage a legfontosabb. E cikluson túlmenően, Mikola költészetének egészére kivetülő emberi-költői alapkérdése az, hogy miként lehet összebékíteni az egyénben lakozó „mennyeit” az ember „életre tévedt egyszerűségével” (*Parancsolat*). Miként történhet, hogy az ember nem őrül bele azonnal a maga semmi voltába, amint tudomást szerez elmúlásának bizonyosságáról (*Azon a nyári reggelen*)? Hogyan képes együtt élni a gondviselés elvesztésének tudatával, az üdvtörténet megismételhetetlenségének kételyével, azzal, hogy kiérdemelte a kozmikus magára hagyottságot, miként Nietzsche fogalmazott, az Isten meghalt számára, az üdvtörténet helyébe a minden egyebet, de reményt és optimizmust távolról sem sugalló világtörténelem lépett (*Az Úr imája 2000-ben*)? A lét rémséges és feloldhatatlan paradoxona ugyanis, hogy az élet egyenesen vezet a nem-életbe, minél gyorsabban él valaki, annál gyorsabban zuhan a halál felé, amiről bármely józan, nyugati kultúrában nevelkedett halandóval nehéz elhittetni, hogy léte éppen ezzel a nemléttel teljesül majd ki, hacsak az üdvtörténet által nem (*Passió, In extremis*). Az Isten elvesztésével az emberbe plántált ha-

láltudat sohasem oldható fel, ebben a reménytelen küzdelemben csupán fanyar ironia a jövőtagadó filozófia szalmaszál-kapaszkodója, ami azzal vigasztalna, hogy ha nincs jövő, eleve halál sincs. Nagyon jól tudjuk: van. Különböző értelmét veszítené az eszkathológia. Az ember eltávolodván a mítoszok világától és idejétől, amikor arra, amit nem értett és nem tudott megmagyarázni, egyszerűen azt mondta: ISTEN, egy olyan korba jutott, ahol a bontakozó racionalizmus és a tudomány megszüntette Isten fogalmát. Az emberközpontú világrénd beköszönte elszakította az embert a transzcendens világtól, az egyén kihullott a gondviselés karjaiból (*A hetedik nap vége*). Isten halálával a spirituális harmónia helyébe a spirituális rettegés lépett.

Németh Péter Mikola a kereső ember kérdései nyomán haladó gondolatok intuitív-transzcendens hálója középpontjában kibontakozó „misztikus intuíció” hamvasi fogalmának állapota felé terelgeti olvasóját a maga módján apokrifként megélt keresztény misztikum körét magába emelő versekkel (*Aeternitas, Requiem aeternam, Leonardo*), prózával (*In illo tempore, „Mi benned menyei...”*), képversekkel (*Triptichon, Magyar skíz, virág-, fekete- és fehérvasárnap*), dallammal jegyzett szakaszokkal (*Mysterium carnale*), fotókkal, kép és szöveg fúziójával (*Fiesta, felirat, Mykwa Genézis-mondája, A két mágus, Galambposták, Analógiák I. II. III. stb.*), de nem a misztikum ki- vagy felfejtésének szándékával, se nem a megváltástörténet közvetlen szövegbeiktatásával, hanem hogy a testet öltő misztérium személyes megélése nyomán egyedi, művészi misztérium(játék)ot emeljen a tépelődő, kérdései között botladozó, egyediségében ezerszínű, ám egyszerűségében foglyul ejtett egyén elé.

A költő szerint a misztikus intuíció kegyelmi állapot, ami lehetővé teszi a dialógust Istennel mint „az egyetlen reményteljes intim kapcsolatot” (*Dialóg*). Az emberi és a transzcendens, a szakrális és a profán között adott az átjárhatóság, csak meg kell találni az ajtót és belépni rajta. Németh Péter Mikola kötetében a szellemi-transzcendens és a fogalmi-képi, valamint a tárgyi-testi világok közös háza öt pilléren nyugszik. Az említett isten- és harmóniakereső költői attitűdöt képviselő vonulat nem különálló formai-tartalmi egységként jelenik meg a kötetben, a *Mysterium carnale* – „Testté vált hittitok” ciklus verseinek hangja és hangulata átjárja a régi és új verseket közlő XX. századi álommara-dék, a *Főbe(n)járó üzenet*, a *Visszasejtesít* ciklusokat, és az utolsót, a vegyes műfajú *Expediál(t) Európa* címűt is. E záró ciklus egyben a leghangsúlyosabban jelzi, hogy Németh Péter Mikola számára a költészet a kereső ember nyelvi-képi-szellemi-tárgyi-gesztuális-rituális-szakrális-elementáris-művészi megnyilvánulása, nem csupán szó és gondolat, hanem szó és akció, ami lehetővé teszi a különböző művészi kifejezési formáknak és lehetőségeknek a másikat erősítő egymásba hatolását. A ciklusban a versek, esszék, performanszok, kiállítások, installációk, fotóperformanszok, montázsok révén bemutatott, voltaképpen már húsz éve tartó Expanzió-Ekspanzió sorozat egy több művészeti gesztus- és cselekménysorozatot egybefogó akció, ami lényegében nem a tárgyalt kötet kapcsán, hanem a szerző avantgárd művészeti tevékenységének tükrében tárgyalható érdemileg.

Visszatérve Németh Péter Mikola költészetének nyelvi-poétikai rétegéhez: azt tapasztaljuk, hogy a trópusok közül a szinesztézia már a legkorábbi, szinté gyermekkori verseiben is fontos költészeti eszköz, és ugyanilyen kitérített

szerephez jut a metafora, általuk teremti látomásos, a világ és az egyén, a test és a lélek, a profán és szakrális közt hídként ívelő verseit. Megkerülhetetlen szerep jut az avantgárd szótalálmányoknak, szószereléseknek, egyetlen szóba zsugorított metaforáknak, váratlan és merész képzettársításoknak, a szavak és versmondatok variálásának, vendégszövegek felhasználásának. A teljes szcenáriumon belül nem egyedül a nyelvi kódra figyelő verbális tapasztalat aktiválására törekszik, hanem vizuális motivátorként is funkcionál a könyvtárgy, ugyanis a verscselekedetek és kép/jel-fúziók az egyéb dekódoló és újrakonstruáló megértési-értelmezési mechanizmusokat is beindítják, ezáltal a könyv elválik tárgy-lényegétől, és meditációs objektummá lényegül át.

A verbális és vizuális poétikákat egybelátó, komplementer eszközöket felhasználó versnyelve egyértelművé teszi, hogy Németh Péter Mikola számára minden létező a költészet tárgya és eszköze, vagyis minden a költészetért van. Avagy minden az emberért van. Ha az ember képes magát visszasejtesíteni, visszamagzatosítani a világegész harmóniájába, az emberen kívül minden egyéb csak másodlagos.

Mikola visszasejtesít

KIÁLLÍTÁS Szerteszét szórt csillámpor Kaposvárról a világnak

Különleges kiállítás nyílt kedden a Kaposvári Egyetemen. Németh Péter Mikola Visszasejtesít címmel Bohár Andrásnak, a kar tragikusan fiatalon elhunyt tanárának állított emléket.

F. Szarka Ágnes

Rendhagyó kiállításnak és ugyancsak rendhagyó tartalmegnyitónak lehetnek tanúi az érdeklődők kedden a Kaposvári Egyetem Művészeti Karán. Németh Péter Mikola Visszasejtesít címmel Bohár Andrásnak, a kar tragikusan fiatalon elhunyt tanárának állított emléket.

– Ez a kiállításmegnyitó felidézi bennünk a '60-as évek happening hangulatát – mondta *Scombathy Bálint*. – Azokat a helyzeteket, amikor egy kiállítás nézőjeként magunk is részesei leszünk az eseményeknek. A művek megszületnek, meghalnak, majd ismét újjászületnek a maguk anyagi keretét között, illetve bennünk. A természet örök koreográfiájának láncolatában az élet és az elmúlás ciklikusan váltja egymást. Miért ne vonatkoztathatnánk a lét alapvető dialektikus elveit a művészetre, a műtárgyakra is? Ezt a kérdést veti fel többek közt ez az emlékkiállítás, új szellemi foglalatba helyezve Bohár András, Németh Zoltán és Németh Péter Mikola műveit. Rámutatva egyebek mellett arra is, hogy az alkotásoknak a szellemi mechanizmust át lehet helyezniük új

Rendhagyó kiállítás és performansz Németh Péter Mikola elbeszélésében Bohár Andrásról

konfliktusokra, szituációkra. Az ideáknak nincs örök, végérvényes anyagi kötöttség, hanem olyanok, mint az élő szervezet. Életképesek és az újranevezés elvét magukba hordozó tulajdonsággal rendelkeznek. Újra

és továbbgondolhatók. A kiállítás középpontjában Bohár András szellemi öröksége áll.

A rendezvény a lehető legszorosabban kötődik az ugyanitt 2008-ban megtartott galériaavatóhoz, amely a maga nemében

először tett kísérletet a sokoldalú alkotó egyéniség ránk testült munkásságának bemérésére és értelmezésére. A Bohár András teremtette tudásanyag mindenkor élő forrásanyag a Kaposvári Egyetem Művészeti Karán.

E számunk szerzői

- Aknay János** (1949) – festő- és szobrászművész, Szentendre
- András Sándor** (1934) – költő, irodalomtörténész, Nemesvita/Budapest
- Asztalos Tamás** (1962) – író, Aszód
- Baksai József** (1957) – képzőművész, Szentendre/Budapest
- Balaskó Jenő** (1937–2009) – költő, író, újságíró, zenetanár
- Balázs F. Attila** (1954) – költő, prózaíró, műfordító, szerkesztő, Pozsony (Szlovákia)
- Barna T. Attila** (1971) – költő, Budapest/Vác
- Bataille, George** (1897–1962) – francia író, filozófus
- Baudelaire, Charles** (1821–1867)
- Bécszabó András** (1949) – festőművész, tanár, Kisújszállás
- Bíró Dániel** (1947) – filozófus, ókori-keleti történész, szak- és műfordító, Pomáz
- Boga Bálint** (1939) – író, belgyógyász-gerontológus, Budapest
- Bohár András** (1961–2006) – filozófus, esztéta, vizuális művész
- Botz Domonkos** (1952) – költő, szerkesztő, Budapest
- Csáji László Koppány** (1971) – író, kulturális antropológus, Budapest
- Csetneki Gábor** (1949) – rendező, színházpedagógus, csikungtanár, Budapest/Boston
- Csorba Simon** (1943) – festőművész, futóművész-performer, Budapest
- Dénes Imre** (1954) – képzőművész, performer, Monor
- Fabó Kinga** (1953) – költő, nyelvész, esszéista, Budapest
- Falcsik Mari** (1956) – költő, Budapest
- Fekete J. József** (1957), irodalomtörténész, kritikus, Zombor (Szerbia)
- Forgács Miklós** (1973) – színházrendező, újságíró, Léva (Szlovákia)
- Fülöp Ágnes** (1985) – táncos, koreográfus, Aszód
- Gaál József** (1960) – festő, grafikus, Budapest
- Golovics Lajos** (1952) – művészettörténész, Szentendre
- Gyórfy Ákos** (1976) – költő, író, Nagymaros
- Haász Ágnes** (1951) – grafikusművész, elektrográfus, Budapest
- Hagymásy András** (1970) – író, kocsmográfus, Székesfehérvár
- Hajtman Béla** (1966) – író, Mána (Szlovákia)
- Hamvas Béla** (1897–1968)
- Hoffmann Tamás Boldi** (1990) – grafikus, festő, Kismaros
- Horváth Ödön** (1938) – teológus, költő, műfordító, Kismaros
- Hubay Miklós** (1918–2011) – író, drámaíró, esszéista
- Ivanov, Nikolaj** (1959) – bolgár zeneszerző, előadóművész, képzőművész, Szófia (Bulgária)
- Kemsei István** (1944) – költő, író, szerkesztő, Budapest
- Keuler Jenő** (1936) – zeneszerző, Budapest
- G. Komoróczy Emőke** (1939) – irodalomtörténész, Budapest
- Koncsek József** (1943) – költő, író, Magyaránador/Pomáz
- Kovács István** (1955) – képzőművész, performer, Monor
- Kurdy Fehér János** (1964) – költő, író, Kosd
- Ladik Katalin** (1942) – költő, színművész, performer, Budapest/Hvar (Horvátország)
- Ladócsy László** (1960) – ikon- és táblaképfestő, akvarellista, Aszód
- Lantos László (Triceps)** (1955) – éhezőművész, színházi rendező, performer, Budapest/Szabadka (Szerbia)
- László Ruth** (1938) – író, pszichológus, holisztikus, Budapest
- Marczinka Csaba** (1967) – költő, esszéista, Budapest
- Miklóssy Endre** (1942) – író, filozófus, urbanista, Budapest
- Németh András Áron** (1987) – fotográfus, Nagymaros
- Németh Balázs Kristóf** (1990) – videóművész, ütőhangszeres zenész, Vác
- Németh Péter Mikola** (1953) – költő-performer, esszé-író, szerkesztő, Vámosmikola/Vác
- Németh Zoltán Pál** (1960) – fotóművész, Nagymaros
- Németh Zsófia Nóra** (1987) – egyetemi hallgató, előadóművész, Vác
- Nyírfalvi Károly** (1960) – költő, író, mail-art művész, Budapest
- Olescher Tamás** (1954) – festő, dizlettervező, performer, Budapest
- Pálfi Ágnes** (1952) – költő, esszéíró, Budapest
- Papp Tibor** (1936) – költő, műfordító, tipográfus, Budapest/Párizs (Franciaország)
- Pedvis, Anca** (1946) – román költő, festőművész, Egyesült Államok
- Pilinszky János** (1921–1981)
- Pomogáts Béla** (1934) – irodalomtörténész, Budapest
- Prágai Tamás** (1968) – író, költő, irodalomtörténész, Pázmánd
- Roşca, Dan Emilian** (1957) – román költő, zsumnaliszta
- Szabados György** (1938–2011) – zeneszerző, zongoraművész, Nagymaros
- Szabó Lőrinc** (1900–1957)
- Szászi Zoltán** (1964) – költő, író, szerkesztő, Rimaszombat (Szlovákia)
- Szathmári Botond** (1957) – orientalista, vallásfilozófus, performer, Budapest
- Szécsi András** (1964) – lengyelbarát, ellenművész, performer, Nagymaros
- Szentpály Juhász Salome** (1988) – egyetemi hallgató, táncos, Pécs
- Szerb Máté** (1964) – költő, író, Vác
- Sziflakay Attila** (1953) – költő, műfordító, Budapest
- Szombathy Bálint** (1950) – költő, kritikus, művészeti író, Budapest
- Szűgyi Zoltán** (1953) – költő, szerkesztő, Budapest
- Thiel Katalin** – filozófus-tanár, Eger
- Tózsér Árpád** (1935) – költő, kritikus, műfordító, szerkesztő, Pozsony (Szlovákia)
- Tzara, Tristan** (1896–1963) – román és francia nyelvű avantgárd költő
- Varga Klára** (1963) – költő, újságíró, Nagymaros
- Végh Attila** (1962) – költő, esszéista, újságíró, Nagymaros
- Wehner Tibor** (1948) – író, művészettörténész, Budapest

Ekszpanzió (5)

A HÉTVEGI EXPANZIÓTÓL (1989) az EX-PANZIÓ (1990), majd az EXPANZIÓKON (1991–2001) át az EKSZPANZIÓKIG (2002–2011)

HÉTVEGI EXPANZIÓ

EX-PANZIÓ 2.

EXPANZIÓ III.

EXPANZIÓ IV.

EXPANZIÓ V. „A ZENE 1.”

EXPANZIÓ VI.

EXPANZIÓ VII. „A ZENE 2.”

EXPANZIÓ VIII. „A LAKOMA”

EXPANZIÓ IX. NEOIZMUS

EXPANZIÓ X. „A REMETE”

EXPANZIÓ XI. „UNIÓ-HÍD”

EXPANZIÓ XII. „ABDERRA”

E(x)KSZPANZIÓ XIII. „TÁLTOS-SÁMÁN”

EKSZPANZIÓ XIV. „A VÁR”

EKSZPANZIÓ XV. „A KILÁTÓ”

EKSZPANZIÓ XVI. „SZENT FERENC”

EKSZPANZIÓ XVII. „ISZLÁM”

EKSZPANZIÓ XVIII. „ÁLOM”

EKSZPANZIÓ XIX. „PÜNKÖSD”

EKSZPANZIÓ XX. „VISSZASEJTESÍT”

EKSZPANZIÓ XXI. „HRABALIÁNÁK” >

<REANGELIZÁCIÓ / VisszaAngyalít”

EKSZPANZIÓ XXII–XXIII. „ARCMASZK”

EKSZPANZIÓ XXIII. „JEL”

1989. Vác, Görög Templom Kiállítótere;

1990. Vác, Görög Templom, MIMK;

1991. Vác, Görög Templom, MIMK;

1992. Vác, Görög Templom, MIMK;

1993. Vác, Görög Templom, MIMK;

1994. Vác, Görög Templom, MIMK;

1995. Vác, Görög Templom, MIMK;

1996. Vác, MIMK > Görög Templom;

1997. Vác, Görög Templom + Pokol-sziget;

1998. Vác > Márianosztra > Zebegény;

1999. Szob > Helemba + Ipolydamásd
Ipolytölgyes > Nagybörzsöny;

2000. Balassagyarmat > Ipolyság/Sahy;

2001. Bp. > Balassagyarmat > Ipolytarnóc;

2002. Bp. > Magyaránador > Terény > Szanda;

2003. Bp. > Magyaránador > Terény > Bujáki
Kilátó;

2004. Bp. > Terény > Szécsény: Ferences Rendi
Kolostor;

2005. Bp. > Terény > Kékkő/Modry'
Kamen' Vára;

2006. Bp. > Terény > Cserhátszentiván;

2007. Bp. > Aszód > Magyaránador > Terény >
Szanda;

2008. Bp. > Kismaros > Verőce > Visegrád > Te-
rény;

2009. Verőce > Visegrád;

2010–11. Nagymaros > Visegrád > Eger > Bp.;

2011. Visegrád

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Folyóiratunk megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
és a Nemzeti Civil Alapprogram
támogatja.